

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI**

**AZERBAYCAN'DA AFİŞ TASARIMININ
GELİŞİMİ 1920-2000**

NARGİZ ALAKBAROVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Bekir KİRİŞCAN**

ANTALYA- 2020

**T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
SANAT VE TASARIM ANASANAT DALI**

**AZERBAJYCAN'DA AFİŞ TASARIMININ
GELİŞİMİ 1920-2000**

NARGİZ ALAKBAROVA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Bekir KİRİŞCAN**

ANTALYA-2020

T. C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

09/01/2020

Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Nargiz Alakbarova

İmzası

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde, üç yıl boyunca değerli bilgilerini bizlerle paylaşan, tez konusunun şekillenmesinden tezin sonuçlanma aşamasına kadar bilgi ve tecrübeleriyle desteklerini esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Bekir Kirişcan'a; tüm öğrencilere faydalı olabilmek için büyük bir ilgiyle elinden gelenden fazlasını yapan, her sorun yaşadığımızda yanına çekinmeden gidebildiğimiz, güler yüzünü ve samimiyyetini bizlerden asla esirgemeyen ve gelecekteki mesleki hayatımda bana verdiği değerli bilgilerden faydalanacağımı düşündüğüm "öğretmen" statüsünü hakkıyla yerine getiren saygıdeğer hocam Grafik Bölüm Başkanı Doç. Dr. Aydın Zor'a; tezime yapmış olduğu katkılardan dolayı kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Babacan Taşdemir'e; üç yıllık üniversite hayatım boyunca kazandığım bilgilerden dolayı tüm bölüm hocalarıma; tez çalışmamda konu, kaynak ve yönlendirme açısından bana yardımda bulunarak yol gösteren Doç. Dr. Terlan Mehdiyeva Azizzade'ye; yardımlarından dolayı Prof. Mezahir Ertuğ Avşar'a; ayrıca kıymetli zamanını hazırladığım tez çalışmasına ayırıp değerli bilgilerini esirgemediği için Azerbaycan Devlet Kültür ve Güzel Sanatlar Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Sevil Kerimova'ya; röportajları ile bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan saygıdeğer hocalarımız ve Azerbaycanlı afiş sanatçılarımız Zaur Kantemirov'a, Arif Aziz'e, Haşım Elçiyev'e, Kirman Abdin'e, Ağadadaş Gasımov'a, Vüqar Ali'ye, Mirazer Abdullayev'e, Etibar Nezerov'a, Ayan Azizova Mammedova'ya, Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev'e; hiçbir zaman desteğini esirgemeyen Azerbaycan Reklamcılar Birliği Başkanı Hacıemi Atakişiyev'e, Bakü Sanat Merkezi genel müdürü Rafael Gülmammedli'ye, Ressamlık Üniversitesindeki değerli arkadaşım Resul Şamilov'a, tüm işlerinin arasında bana zaman ayıran, yardımını esirgemeyen saygıdeğer iş arkadaşım Leyla Mammadova'ya, Farsça ve Arapça çevrilerde bana yardımcı olan çok değerli arkadaşım Günel Hüseynova'ya, manevi desteklerinden ve tezime katkılarından dolayı Leyli ve Tarık Tekeli'ye, Vügar Arzumanov'a, Özgül Andican'a, arkadaşım Arzu Gasımov'a'ya; kullandığı her kelimenin hayatıma kattığı önemini asla unutmayacağım, bana olan güvenini benden esirgemeyen saygıdeğer Ali Galip Kendirci'ye ve tez dönemimde hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, bu hayattaki en

büyük şansım olan aileme, en çok da hayatımın her evresinde bana destek olan değerli ablam Yıldız Alekberova'ya sonsuz teşekkür eder ve şükranımı sunmayı borç bilirim.

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Nargiz Alakbarova
	Numarası	20165307021
	Anasanat Dalı	Sanat ve Tasarım
	Danışmanı	Dr.Öğr.Üyesi Bekir KİRİŞCAN
Tezin Adı		Azerbaycan’da Afiş Tasarımının Gelişimi 1920-2000

ÖZ

“Azerbaycan’da Afiş Tasarımının Gelişimi 1920-2000” başlıklı bu çalışmada, Azerbaycan Cumhuriyetinin Sovyetler dönemi ve bağımsızlık sonrası 10 yıllık bir dönemi kapsayan süreçte afiş tasarımının gelişimi incelenmiştir. Sovyet döneminde ve bağımsızlık sonrasında Azerbaycan, ekonomik, sosyal, politik, sanat, vb. alanlarda birçok önemli dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümün en önemlilerinden bir tanesi de bağımsızlık sonrası ekonominin ve üretim sisteminin değişmesi nedeniyle ürünlerin ve etkinliklerin tanıtım ve reklam ihtiyacının doğmuş olmasıdır.

Bu tez çalışmasında Azerbaycan'ın bağımsızlığından önce ve bağımsızlık sırasında hem gönüllüler, hem de devlet tarafından hazırlatılan/sipariş edilen afişler incelenmiştir. Çalışmada Azerbaycan’da erken dönem görsel iletişim örnekleri, Azerbaycan afişlerinin tarihsel süreçte gelişimi, bağımsızlık öncesince yaşanan olumsuzluklar ve bu olumsuzlukların afiş özelinde grafik sanatlara etkisi, yaşanan sanatsal gelişmeler, dönemin afiş sanatçıları/tasarımcılar ve ilk afiş örnekleri çoğunlukla literatür taraması ile araştırılmıştır.

Reklam çalışmalarının olmadığı bu döneme ait tiyatro, sinema, gösteri gibi kültürel etkinliklerin afişleri, özellikle propaganda afişleri araştırmanın önemli içeriğini oluşturmuş, bununla beraber Azerbaycan’ın bağımsızlığından sonraki süreçte yapılmış olan ulusal ve kültürel etkinliklere ait afişler de ele alınmıştır. Sonuç

bölümünde ise 1980-2000 yılı içerisinde devlet yönetiminde, ekonomik sistemde ve toplumda yaşanan değişimler ile, afiş sanatında yaşanan değişimler birlikte analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Afiş, Rosta Afişleri, Agit Okna, Azerbaycan, ASSC, SSCB

T.R.
AKDENİZ UNIVERSITY
Institute of Fine Arts

Student	Name Surname	Nargiz Alakbarova
	Number	20165307021
	Department	Art and Design
	Advisor	Asst. Prof. Bekir KIRIŞCAN
Thesis Name		The Development of Poster Design in Azerbaijan 1920-2000

ABSTRACT

In this study titled , “The Development of Poster Design in Azerbaijan 1920-2000”, the development of poster design during a 10 year period between Azerbaijan’s Soviet and post-Soviet years is studied. During this 10 year period, Azerbaijan faced many significant economic, social, political and artistic changes. Among these most important developments occurring right after Azerbaijan gained its independence was the need for advertising products and services due to the production system having changed.

In this study, posters prepared by volunteers and those that were commissioned to be produced by the government are examined and were chosen from the literature containing many samples. Among these samples were those demonstrating the style of visual communication used during the early post-Soviet years, historical progress, the development of artistry, and the negative effects of Communism on graphic design.

Publicity posters for theatre, film and other cultural activities during a period when there were no commercials, especially propaganda posters, take an important role in this research. Posters reflecting international and cultural affairs during

Azerbaijan's post-Soviet years have also been included. All samples were carefully chosen from extensive literature.

In conclusion, posters pertaining to theatre, film, and other cultural activities and in particular, propaganda, were used throughout this paper, reflecting a period in which there were no commercials. Furthermore, posters reflecting Azerbaijan's international and cultural affairs during its post-Soviet years have also been included. In the final portion, posters produced during 1980-2000, reflecting the changes seen in government, the economic system, and society made apparent in graphic design.

Keywords: Poster, Rosta Poster's, Agit Okna, Azerbaijan, ASSR, USSR

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI	i
TEZ KABUL FORMU	ii
ÖNSÖZ/TEŞEKKÜR	iii
ÖZ	v
ABSTRACT	vii
KISALTMALAR VE SİMGELER SAYFASI	xi
GÖRSELLER LİSTESİ	xiii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	4
2. BÖLÜM: AZERBAYCAN’DA GRAFİK TASARIM	
2.1. Grafik Tasarımın Tarihsel Gelişimi	5
2.2. Azerbaycan Grafik Tasarımının Tarihsel Gelişimi	8
2.2.1. Gobustan Kaya Resimleri	9
2.2.2. Azerbaycan’ın Minyatür Sanatı	10
2.3. Azerbaycan’da Yaşanan Tarihi Olaylar ve Bunun Sanata Etkisi	12
2.4. Azerbaycan’da Tarihi Koşullardan Doğan Diller ve Alfabeler	15
2.5. Dönemin Önde Gelen Mizah Dergileri	25
2.5.1. Molla Nasreddin Dergisi	28
2.5.2. Kirpi Dergisi	32
3. BÖLÜM: SOVYETLER BİRLİĞİ’NDE AFİŞ TASARIMI	
3.1. Sovyetler’de Propaganda amaçlı Kullanılan Afişler	40
3.2. Rus Telegraf Ajansı’nın Afişleri (ROSTA)	42
3.3. Afişlerde Kült Anlayışı	47
3.3.1. Lenin Kültü (Leniniana)	47
3.3.2. Stalin Kültü (Stalinizm)	51
3.4. Sovyet Afişlerinin Biçim Dili	54

3.5. Sovyet Dönemi Afişlerin İç Tasarımda Dekorasyon Amaçlı Kullanılması	56
4. BÖLÜM: AZERBAJYCAN'DA AFİŞ TASARIMI	
4.1. Azerbaycan Afişlerinin Tarihsel Gelişimi	60
4.2. ROSTA' da Çalışan Azerbaycan'lı Sanatçılar	63
4.3. Sovyet Dönemi Azerbaycan'da Yaşanan Olumsuzlukların Sanata Etkisi	70
4.4. Sovyet Dönemi Azerbaycan'da Yaşanan Sanatsal Gelişmeler	76
4.5. Kruşçev'le Çözülme Dönemi	83
5. BÖLÜM: 1960-2000 YILLAR ARASINDA AZERBAJYCAN'DA AFİŞİN GELİŞİMİ	
5.1. 60 Kuşağı Azerbaycan Sanatçıları	86
5.1.1. Elmira Şahtatinskaya	86
5.1.2. Cabbar Gasimov	94
5.1.3. Hacıağa Nezerov	107
5.1.4. Zaur Kantamirov	120
5.1.5. Arif Aziz	124
5.1.6. Haşim Elçiyev	137
5.2. 1980 Sonrası Azerbaycan'da Yaşanan Sanatsal Gelişmeler	143
5.3. SSCB'nin Dağılmasıyla Kurulan Bağımsız Azerbaycan	151
5.4. Unical Hazar Afiş Yarışmaları	153
5.5. 2000 Sonrası Azerbaycan'da Yapılan Sosyal ve Kültürel Afişler	183
6. SONUÇ	197
KAYNAKÇA	200
ÖZGEÇMİŞ	209

KISALTMALAR VE SİMGELER

ASSC	Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
ASSR	Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (İngilizce: Azerbaijan Soviet Socialist Republic)
AHC	Azerbaycan Halk Cumhuriyeti
ADRA	Azerbaycan Devlet Reklam Ajansı
ARİ	Azerbaycan Reklamcılar Birliği
AGİT	Sovyet Ajitasyon Afişleri (Rusça: Советский Агитационный Плакат)
AZERNEŞR	Azerbaycan Devlet Yayınevi (Azerbaycan Neşriyatı)
Bakü Kav. Rosta	ROSTA'nın Kafkasya Bakü Şubesi
B. Vatan Savaşı	2.Dünya Savaşı
BAM	Baykal Amur Magistralı
PTA	Petrograd Telgraf Ajansı (Rusça: Петроградское Телеграфное Агентство / ПТА)
PERESTROYKA	Siyasi Sistem ve Hükümet Organlarının Yeniden Yapılanması (Rusça: Перестройка)
GORKOM	Şehir Komitesi, (Rusça: Городской Комитет / ГорКом)
GULAG	Merkez Kamp Yönetimi, Siyasi mahkumlar için çalışma kampı (Rusça: Главного Управления Лагерьей / ГУЛАГ)
GLASNOST	Açıklık (Rusça: Гласность)
ITAR-TASS	Rusya Bilgi Telgraf Ajansı (Rusça: Информационное Телеграфное Агентство России)
КР МК	Komünist Partisi Merkez Komitesi, (Rusça: Коммунистической Партии Советского Союза / КПСС)

KOMSOMOL	Komünist Gençlik Birliği, (Rusça: Коммунистический Союз Молодёжи / Комсомол)
KOLHOZ	Kollektif Çiftlik, Kendi mülkünü ekip biçen köylü çiftliği (Rusça: Коллективное Хозяйство / Колхоз)
NOVATOR	Yenilikçi (Rusça: Новатор)
ROSTA	Rus Telegraf Ajansı, (Rusça: Российское Телеграфное Агентство / РОСТА)
SOVHOZ	Sovyet Çiftliği, Devlete Bağlı Köylü Çiftliği (Rusça: Советское Хозяйства / Совхоз)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STALİN	Rusça: Çelik, Çelik Adam, (Rusça: Сталин)
SOĞUK SAVAŞ	1. Dünya Savaşı
SDAM	Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi
TASS	Sovetler Birliğinin Telegraf Ajansı (Rusça: Телеграфным Агентством Советского Союза / ТАСС)
t.y.	Tarihi bilinmeyen eser
USSR	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, (İngilizce: Union of Soviet Socialist Republics)
vb.	“ve başka” kelimesinin kısaltması

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel. 1: Jikji, Taşınır metal türüyle basılmış en eski kitap.....	7
Görsel. 2: Gutenberg incil	7
Görsel. 3: Gobustan kaya resimleri.....	9
Görsel. 4: Ferhat Paşa Erivanda (miniatür)	11
Görsel. 5: Azim Azimzadeye ait latin alfabesi ile yazılmış afiş örneği	16
Görsel. 6: Azerbaycan kiril alfabesi.....	17
Görsel. 7: Gence Tiyatrosu “Afet”	19
Görsel. 8: Türk Devlet Tiyatrosu “Pehlevannan Zeman”	19
Görsel. 9: S. Mayılov Tiyatrosu, “Arşın Mal Alan”	20
Görsel. 10: S. Mayılov Tiyatrosu, “Arşın Mal Alan”	20
Görsel. 11: “Kukla Tiyatrosu” afişi	21
Görsel. 12: Azizbeyov Devlet Dram Tiyatrosu “Ölümler” ve “Hamlet”	21
Görsel. 13: C. Cabbarlı Ermenistan Devleti Türk Tiyatrosu “1905 Yılında”.....	22
Görsel. 14: C. Cabbarlı Ermenistan Devleti Türk Tiyatrosu “Od Gelini”	22
Görsel. 15: M. Azizbeyov Akademik Dram Tiyatrosu “Közeren Ocaklar”	23
Görsel. 16: M. Azizbeyov Akademik Dram Tiyatrosu “Kıskanç Yürekler”	23
Görsel. 17: M. F. Akundov Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu “Aşkın Efsanesi” ..	24
Görsel. 18: M. F. Akundov Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu, “1001 Gece”	24
Görsel. 19: Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu, “Leyli ve Mecnun”	25
Görsel. 20: Molla Nasreddin, “Küçük Prens” isimli kapak ilüstrasyonu	26
Görsel. 21: “Kirpi” mizah dergisinin ilk sayısı.....	27
Görsel. 22: “Biz ve Karikatür” Mizah dergisinin ilk sayısının tanıtımı	28
Görsel. 23: “Molla Nasreddin” dergisinin ilk baskısı	29

Görsel. 24: “Molla Nasreddin” mizah dergisi.....	30
Görsel. 25: “Kirpi Dergisi” kapak görseli (1977)	32
Görsel. 26: Dimitriy Moore, “Gönüllülere katıldınız mı?”	36
Görsel. 27: Kazimir Maleviç, “Black Supermatist Square”	37
Görsel. 28: El Lissitzky, “Beat The Whites With The Red Wedge”	38
Görsel. 29: Alexander Rodçenko, “Bebek Emzikleri İçin Afiş”	39
Görsel. 30: Vladimir Mayakovsky “Okna ROSTA” afişi	43
Görsel. 31: Almanyanın SSCB'ye saldırısından bir hafta sonra, Moskova	44
Görsel. 32: “Her Şeyin Sonu Var” Okna TASS Afişi	45
Görsel. 33: Moskova'da “Okna TASS: Zafer Yılları” Sergisi	46
Görsel. 34: Nezerov. H, “Lenin'in Ulusal Politikası Yenilmezdir”	47
Görsel. 35: Şahtahtinskaya. E, “Okumak, Okumak, Yine Okumak”	48
Görsel. 36: Azizov. A, “Ordenli Azerbaycan”	49
Görsel. 37: Gasimov. C, “Lenin'in Fikirleri Yaşar ve Kazanır”	50
Görsel. 38: Anonim. “Yaşasın Sovyet Halkının Lideri, Büyük Stalin”	51
Görsel. 39: Anonim. “Sevgimiz Büyük Stalin'e”	52
Görsel. 40: “5 Aralık, SSR Stalin Anayasa Günü- Ulusal Bayramdır”	53
Görsel. 41: Sovyet evlerinin iç tasarımında bulunan afiş örneği (1)	57
Görsel. 42: Sovyet evlerinin iç tasarımında bulunan afiş örneği (2)	57
Görsel. 43: Sovyet evlerinin iç tasarımında bulunan afiş örneği(3)	58
Görsel. 44: Rusya Modern Tarih Müzesi.....	58
Görsel. 45: A. Azimzade “Vatandaşlar! Kendinizi Eğitin, Okumayı ve Yazmayı Öğrenin!”	61
Görsel. 46: A. Azimzade “Kurtulmuş Azerbaycan”	62

Görsel. 47: İsmayıl Ahundov, “Eceli Gelen Keçi Boynuzunu Çobanın Bastonuna Sürer”	65
Görsel. 48: İsmayıl Ahundov, “Bulgaristan, Romanya ve Macaristan ABD'ye Savaş İlan Etti”	65
Görsel. 49: İsmayıl Ahundov, “Faşizm Karşıtı Afiş”	66
Görsel. 50: Gazenfer Halıkov, “Faşizm Karşıtı Afiş”	66
Görsel. 51: Gazenfer Halıkov, “Balkan Ülkelerinde”	67
Görsel. 52: Anonim, Agit Okna Afişi	67
Görsel. 53: Anonim (1941), Agit Okna Afişi	68
Görsel. 54: Amir Hacıyev, Agit Okna, (1941)	69
Görsel. 55: Amir Hacıyev, Agit Okna, (1942)	69
Görsel. 56: Aliyev. H, "Kadınlar Kolektif Tarımda Büyük Bir Güçtür"	77
Görsel. 57: Maral Rahmanzade, "1950 Yılında Pamuk Hasadı 201.000 Tona Ulaşacak"	77
Görsel. 58: Aliyev. H, "Sovyet Mahkemesi - Halkın Mahkemesidir"	78
Görsel. 59: Gazenfer Halıkov, "Halkımızın En İyi Oğul ve Kızlarını SSCB Yüksek Sovetine Milletvekili Seçelim"	79
Görsel. 60: Kazım Kazımzade, Sosyal- Politik Afiş.....	80
Görsel. 61: Maral Rehmanzade, “Kadınlara Adanmış Afiş”	81
Görsel. 62: İsmayıl Ahundov, Sosyal - Politik Afiş	81
Görsel. 63: Cabbarlı. H, “Deniz Petrol Tesisatının Kazılmasını Hızlandıralım”	82
Görsel. 64: Elmira Şahtahtinskaya, “Düşüncelerimiz ve Eylemlerimiz - Vatan, Parti İçindir”	87
Görsel. 65: Elmira Şahtahtinskaya, “Büyük Azerbaycan Sanatçısı Sultan Muhammed 16. Yüzyıl”	88
Görsel. 66: Elmira Şahtahtinskaya, “Sosyalist Bakü”	89

Görsel. 67: Elmira Şahtahtinskaya, “Tarımda kimya”	89
Görsel. 68: Elmira Şahtahtinskaya, “Demokrasi ve Eşitlik İçin”	90
Görsel. 69: Elmira Şahtahtinskaya, “Bizim Siyasetimiz - Dünya Siyasetidir”	90
Görsel. 70: Elmira Şahtahtinskaya, “Nur Saç Dostluk Meşalesi”	91
Görsel. 71: Elmira Şahtahtinskaya, “Yarın Bugünden Daha İyidir”	91
Görsel. 72: Elmira Şahtahtinskaya, “ Barışa Katkım”	92
Görsel. 73: Elmira Şahtahtinskaya, “Yaşasın Büyük Ekimin 40. Yılı”	92
Görsel. 74: Elmira Şahtahtinskaya, "Azerbaycan Eski Kültür Diyarıdır"	93
Görsel. 75: Elmira Şahtahtinskaya, “Azerbaycan Eski Kültür Diyarıdır”	93
Görsel. 76: Elmira Şahtahtinskaya, “Azerbaycan Eski Kültür Diyarıdır”	94
Görsel. 77: Cabbar Gasımov, “Yaşasın Sovyet Ordusu”	95
Görsel. 78: Cabbar Gasımov, “Yaşasın Kurtarıcı Ordu”	95
Görsel. 79: Cabbar Gasımov, “Yaşasın Ordumuz”	96
Görsel. 80: Cabbar Gasımov, “Yaşasın Ekim. Bakü Komiseri”	96
Görsel. 81: Cabbar Gasımov, “Yaşasın Büyük Zaferimiz”	97
Görsel. 82: Cabbar Gasımov, “Bizim İçin Yalnızca Bir Yol”	97
Görsel. 83: Cabbar Gasımov, “Biz Yeni Bir Hayat Kuracağız”	98
Görsel. 84: Cabbar Gasımov, “Gençler Yaşadır, İnşa Edir”	98
Görsel. 85: Cabbar Gasımov, “Sovyetler Komünizmin Kurucusudur”	99
Görsel. 86: Cabbar Gasımov, “Halkımızın En Değerli Oğul ve Kızlarını Yerel Sovyetlere Milletvekili Seçelim”	99
Görsel. 87: Cabbar Gasımov, “Her Kes Seçimlere”	100
Görsel. 88: Cabbar Gasımov, “Sovyet Anayasası”	100
Görsel. 89: Cabbar Gasımov, “Mutluluk ve Barış İçin Oy Verelim”	101
Görsel. 90: Cabbar Gasımov, “Partinin Planı, Halkın Planıdır”	101

Görsel. 91: Cabbar Gasımov, “Vatanımız Güçlü Olsun”	102
Görsel. 92: Cabbar Gasımov, “Partinin Planı, Halkın Planıdır”	102
Görsel. 93: Cabbar Gasımov, “Yaşasın Emek”	103
Görsel. 94: Cabbar Gasımov, “Beş Yıllık Planı Onurla Yapıyoruz”	103
Görsel. 95: Cabbar Gasımov, “Beş Yıllık Planı Onurla Yapıyoruz”	104
Görsel. 96: Cabbar Gasımov, “Huzurlu Bir Uzay İçin”	104
Görsel. 97: Cabbar Gasımov, “Sporcu Dostluk Kazanacak”	105
Görsel. 98: Cabbar Gasımov, “Arkadaşlığımız Bozulmazdır”	105
Görsel. 99: Cabbar Gasımov, “Arkadaşlığımız Bozulmazdır”	106
Görsel. 100: Cabbar Gasımov, “Bayramın Kutlu Olsun Azerbaycan”	106
Görsel. 101: Cabbar Gasımov, “Hoş Geldiniz”	107
Görsel. 102: Hacığa Nezerov, “Yaşasın Zaferimiz”	108
Görsel. 103: Hacığa Nezerov, “24. Kurultayın Kararlarını Uygulayalım”	109
Görsel. 104: H. Nezerov, “Sovyet Talimatlarını Emek Zaferi ile Karşılalım” ...	109
Görsel. 105: Hacığa Nezerov, “Başarılarımız Işığında”	110
Görsel. 106: Hacığa Nezerov, “Komunizme Gidiyoruz”	110
Görsel. 107: Hacığa Nezerov, “Yaşasın Sovyet Azerbaycanı”	111
Görsel. 108: H. Nezerov, “Sovyetin Mayıs Talimatlarını Uygulayalım”	111
Görsel. 109: Hacığa Nezerov, “Bayramınız Kutlu Olsun”	112
Görsel. 110: Hacığa Nezerov, “Sovyetin Talimatlarını Uygulayalım”	112
Görsel. 111: Hacığa Nezerov, “Kazananlar Kuşağı”	113
Görsel. 112: Hacığa Nezerov, “Yaşasın Emek”	113
Görsel. 113: Hacığa Nezerov, “İnsan Emekle Yükselir”	114
Görsel. 114: H. Nezerov, “6. Beşyillik Planı Zamanından Önce Yapalım”	114
Görsel. 115: Hacığa Nezerov, “Konut İnşaatını Büyütelim”	115

Görsel. 116: Hacığa Nezerov, “Bol Pamuk, Bol Kumaştır”	115
Görsel. 117: Hacığa Nezerov, “Dosluk Boru Hattı”	116
Görsel. 118: Hacığa Nezerov, “Kalıcı Arkadaşlığımız Sarsılmaz”	116
Görsel. 119: Hacığa Nezerov, “Kardeşlik”	117
Görsel. 120: Hacığa Nezerov, “Sporcu Olmaya Çalışın”	117
Görsel. 121: Hacığa Nezerov, “Uzay Fethedilir”	118
Görsel. 122: H. Nezerov, “Sosyalizmin Cephesi, Barışın Temel Direğidir”	118
Görsel. 123: Hacığa Nezerov, “Her Zaman Barış Olsun”	119
Görsel. 124: Hacığa Nezerov, “Barış”	119
Görsel. 125: Zaur Kantamirov, “1941-1945”	120
Görsel. 126: Zaur Kantamirov, “Hiroşima ve Nagazaki” Atom Bombası	121
Görsel. 127: Zaur Kantamirov, “1 Mayıs Uluslararası İşçi Dayanışma Günü”	121
Görsel. 128: Zaur Kantamirov, “Azerbaycan Mugam Topluluğu” Afişi	122
Görsel. 129: Zaur Kantamirov, “Azerbaycan Müzikal Tiyatrosu Afişi”	122
Görsel. 130: Zaur Kantamirov, “Samed Vurgun Rus Drama Tiyatrosu Afişi”	123
Görsel. 131: ZKantamirov, “Gaya” Devlet Vokal Topluluğu Afişi	123
Görsel. 132: Arif Aziz’in ev müzesi.....	124
Görsel. 133: Arif Aziz, “Azerbaycan İri Addımlarla İlerliyor”	125
Görsel. 134: Arif Aziz, “Madalyonlu Azerbaycan”	126
Görsel. 135: Arif Aziz, “Azerbaycan Büyük Adımlarla İlerliyor”	126
Görsel. 136: Arif Aziz, “Zafer”	127
Görsel. 137: Arif Aziz, “Parti Söyledi – Komsomol Cevapladı”	127
Görsel. 138: Arif Aziz, “Gücümüz – Birlik ve Uyumdadır”	128
Görsel. 139: Arif Aziz, “Ülkenin Daha Fazla Petrolü Var”	128
Görsel. 140: Arif Aziz, “Hazar’ın Petrolü Ülkeye”	129

Görsel. 141: Arif Aziz, “Spor, Dostluk, Barış”	129
Görsel. 142: Arif Aziz, “Bisiklet Sporu”	130
Görsel. 143: Arif Aziz, “Gobustan” Tanıtım Afişi	131
Görsel. 144: Arif Aziz, “Azerbaycan’a Gelin” Tanıtım Afişi (1)	131
Görsel. 145: Arif Aziz, “Azerbaycan'a Gelin” Tanıtım Afişi (2)	132
Görsel. 146: Arif Aziz, “Tayga'yı Fethedelim”	133
Görsel. 147: Arif Aziz, “BAM- Cesaret Okulu”	133
Görsel. 148: Arif Aziz, “Baykal-Amur Demiryolu” (1)	134
Görsel. 149: Arif Aziz, “Baykal Amur Demiryolu” (2)	134
Görsel. 150: Arif Aziz, “Hazar Cesurları Bekliyor”	135
Görsel. 151: Arif Aziz, “Kahramanlık için Sesleniyorsun”	135
Görsel. 152: Arif Aziz, “Kültürel Afişler”	136
Görsel. 153: Haşim Elçiyev, “Komsomol Komünizm Kurar”	137
Görsel. 154: Haşim Elçiyev, “Atom Enerjisi Barış İçin” (1)	139
Görsel. 155: Haşim Elçiyev, “Atom Enerjisi Barış İçin” (2)	139
Görsel. 156: Haşim Elçiyev, “Arzumuz Böyle Olsun”	140
Görsel. 157: H. Elçiyev, “Bizim Yolumuz Hak Yoludur, Zafer Bizimledir!”	141
Görsel. 158: Haşim Elçiyev, “Ben Her Zaman Varolayım!”	141
Görsel. 159: Haşim Elçiyev, “Olağanüstü Haller Bakanlığının 5. Yılı”	142
Görsel. 160: Haşim Elçiyev, “Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı”	142
Görsel. 161: Haşim Elçiyev, “Bakü Kara Ocak 1990”	144
Görsel. 162: Haşim Elçiyev, “Hocalı Harayı”	145
Görsel. 163: Haşim Elçiyev, “Bakü Merkez Medyasının 20 Ocak 1990'daki trajik olaylara sessiz kalması”	145
Görsel. 164: Kirman Abdin, “Beraber Yaşadık Biz Bu Acıyı”	146

Görsel. 165: Kirman Abdin, “ 20 Ocak 1990”	146
Görsel. 166: Kirman Abdin, “ Bakü-20 Ocak 1990”	147
Görsel. 167: Kirman Abdin, “ Bakü-20 Ocak 1990”	147
Görsel. 168: Aslanov. E, " Hocalı'yı Unutmayalım "	148
Görsel. 169: Aslanov. E, “ Hocalı'yı Unutmayalım ”	148
Görsel. 170: İsmayılov. R, “ 20 Ocak 1990 ” (1)	149
Görsel. 171: İsmayılov. R, “ 20 Ocak 1990 ” (2)	149
Görsel. 172: Kirman Abdin, “1918-1991. Özgürlük”	150
Görsel. 173: Kirman Abdin, “Kan Hafızası”	150
Görsel. 174: Kirman Abdin, “Özgürlük İstiyoruz”	151
Görsel. 175: Fikret Alekberov, “Nişangah”	154
Görsel. 176: Haşim Elçiyev, “Ermenistan ile Özel Bir İlişkimiz Var”	154
Görsel. 177: Kirman Abdin, “Azerbaycan'ın Kurtuluşu, Sağlam Güçlerin Birliğindedir”	155
Görsel. 178: Aydın Süleymanov, “SOS”	155
Görsel. 179: İsmayıl Mamedov, “Ateş Yurdu Kalk Ayağa”	156
Görsel. 180: Yaşar Zeynalov, “Parlak Geleceğe Doğru”	156
Görsel. 181: Nail Şıxaliev, “Torpak Seni Sesler”	157
Görsel. 182: Elçin Mamedov, Terlan Gorçu, “Asrın Antlaşması”	158
Görsel. 183: İsmayıl Mamedov, “Rehin Kalmış Çocukları Kurtar”	158
Görsel. 184: Kirman Abdin, “Büyük Talihsizlikler”	159
Görsel. 185: Vügar Ali, “Gelecek”	159
Görsel. 186: Vügar Ali, “Gelecek”	160
Görsel. 187: Haşim Elçiyev, “Vaqif Mustafazade”	161
Görsel. 188: Aydın Süleymanov, “Gobustan Satılır”	161

Görsel. 189: Natig Eyyubov, “Ülkeyi Terk Etse Sanat, Sanatçı, Bundan Büyük Felaket Mi Var?”	162
Görsel. 190: Kirman Abdin, “Hep Uçsam Da Yuvam Sensin”	162
Görsel. 191: Haşım Elçiyev, “Azerbaycan Bu Gün”	163
Görsel. 192: Kirman Abdin, “Anlaşma”	163
Görsel. 193: Kirman Abdin, “Ümit Kapıları”	164
Görsel. 194: Lale Askerova, “SOS”	164
Görsel. 195: Haşım Elçiyev, “Azerbaycan Afişleri”	165
Görsel. 196: Elman Haşımov, “M.Rastrapoviç 70. Yıldönümü”	165
Görsel. 197: Tofik Resulov, “Azerbaycan”	166
Görsel. 198: Mirazer Abdullayev, “Ekmek ve Demokrasi”	166
Görsel. 199: Reşid Şerif, “Mülteciler”	167
Görsel. 200: Cabbar Gasımov, “Haydar Aliyev 75”	168
Görsel. 201: Lale Askerova, “Mülteciler”	168
Görsel. 202: Etibar Nezerov, “Ölüm Cezasının Kaldırılması”	169
Görsel. 203: Gündüz Alizade, “Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti”	169
Görsel. 204: Kirman Abdin, “Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti”	170
Görsel. 205: Lale Aleskerova, “Asrın Antlaşması”	170
Görsel. 206: Vügar Ali, “Yol Ücreti 500 Manattır”	171
Görsel. 207: Mirazer Abdullayev, “Gelecek Nesillere”	171
Görsel. 208: Vügar Ali, “Yeni Yüzyıla Doğru”	172
Görsel. 209: Ağadadaş Gasımov, “Olum Ya Ölüm”	172
Görsel. 210: Kirman Abdin, “Umut”	173
Görsel. 211: Lale Aleskerova, “Kökümüzü Koruyalım”	174
Görsel. 212: Kirman Abdin, “Dön Bizim Bakü 'ye Bak”	174

Görsel. 213: İlgar Emrahov, “Asırlardan Nesillere”	175
Görsel. 214: Asif Azerelli, “SOS”	175
Görsel. 215: Mirazer Abdullayev, “Hazarın Mültecileri”	176
Görsel. 216: Mirazer Abdullayev, “Her Şey Bundan Başlıyor”	177
Görsel. 217: Kerim Guliyev, “Azerbaycan Bu Gün”	177
Görsel. 218: Nazim Mammedov, “Hazar Denizi – SOS”	178
Görsel. 219: İrade Gurbanova, “SOS”	178
Görsel. 220: Kirman Abdin, “Yere Tükürme”	179
Görsel. 221: Vügar Ali, “Biri Var İdi, Biri Yok Şimdi”	179
Görsel. 222: Vügar Ali, “Bu Beşiğin Sonbeşiği (Sonuncusu) Kimdir?!”	180
Görsel. 223: Mirazer Abdullayev, “Feryat”	180
Görsel. 224: Etibar Nezerov, “Tarihi Anıtlar Gelecek Nesillere Bir Hatıradır”	181
Görsel. 225: Elşan Sarhanoğlu, “Metal Alıyoruz”	181
Görsel. 226: Ramil Aliyev, “Koruyalım”	182
Görsel. 227: Kirman Abdin, “Dünümü Bu Güne Dönüştür”	182
Görsel. 228: Haşim Elçiyev, “Eurovision Şarkı Yarışması İçin Afiş”	183
Görsel. 229: Bakü 2015, “1. Avrupa Oyunları”	185
Görsel. 230: Zaur Kantamirov “4. İslami Dayanışma Oyunları”	188
Görsel. 231: Mirazer Abdullayev, “Uyuşturucu Karşıtı” Sosyal Afiş.....	189
Görsel. 232: Mirazer Abdullayev, “Uyuşturucu Karşıtı” Sosyal Afiş.....	190
Görsel. 233: Mirazer Abdullayev, “AIDS'i Durdurun” Sosyal Afiş.....	190
Görsel. 234: Mirazer Abdullayev, “Uyuşturucu Karşıtı” Sosyal Afiş.....	191
Görsel. 235: Mirazer Abdullayev, “Şiddete Hayır” Sosyal Afiş (1).....	191
Görsel. 236: Mirazer Abdullayev, “Şiddete Hayır” Sosyal Afiş (2).....	192
Görsel. 237: Mirazer Abdullayev, “Şiddete Hayır” Sosyal Afiş (3).....	192

Görsel. 238: Mirazer Abdullayev, “Şiddete Hayır” Sosyal Afiş (4).....	193
Görsel. 239: Mirazer Abdullayev, “Sosyal Afiş” (1)	193
Görsel. 240: Mirazer Abdullayev, “Sosyal Afiş” (2).....	194
Görsel. 241: Haşim Elçiyev, “Uyuşturucu Karşıtı” Sosyal Afiş (1).....	194
Görsel. 242: Haşim Elçiyev, “Uyuşturucu Karşıtı” Sosyal Afiş (2).....	195
Görsel. 243: Haşim Elçiyev, “Uyuşturucu Karşıtı” Sosyal Afiş (3).....	195
Görsel. 244: Ağadadaş Gasımov, “Uyuşturucunun Sonu” Sosyal Afiş	196

1. GİRİŞ

Afiş grafik tasarımın ve endüstri toplumunun oluşumu sonrasında görsel kültürün en önemli iletişim araçlarından birisi olmuştur. Afiş özellikle endüstri devrimi sonrasında değişen toplumsal yapı, artan pazarlama ve tanıtım ihtiyacı ile gelişen, basım ve çoğaltım olanaklarının sonucu olarak 18. Yüzyılın sonlarında yaşamımıza girmiştir.

Bugünkü anlamda bildiğimiz ilk afiş 1869 yılında yapılmıştır ve iki faktörün şans eseri bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır: Litografi baskı tekniğinin gelişimi ve Jules Chéret'nin varlığı (Barnicoat, 1997, s.12). Chéret'nin işlerinde resimsel dil, Toulouse-Lautrec'teyse afiş kalitesi ve grafik dil daha keskindir. Bu nedenle Jules Chéret ilk afiş sanatçısı, Henri de Toulouse-Lautrec ise "afişin babası" olarak anılır.

Diğer yandan litografi tekniğinin gelişmesi afişin özgürleşmesini sağlamış, önceleri tipo baskıyla üretilen ve bu nedenle sadece yazıdan oluşan afiş ve duyuruların resimsel dille birleşmesine olanak vermiştir. "Litografide, serbest çizimle üretilen harfler, gravür ve tipo baskıda mümkün olmayan bir kolaylıkta, figüratif kompozisyonlarla etkileşime girebilmiştir" (Drucker ve McVarish, 2009, s.128). Erken dönemlerde özellikle Avrupa ve Amerika'da tren ve gemi yolculukları, sirk, konser ve dans gibi gösterilerin pazarlanması için başlıca reklam mecrası afiş olmuştur.

Afiş özellikle Birinci Dünya Savaşı ile birlikte, savaş döneminde devletlerin kendi toplumlarına ve düşman toplumlarına yönelik önemli bir propaganda aracı haline gelmiştir. Benzer propaganda işlevini Birinci. Dünya Savaşı sonrasında kurulan genç devletlerin ideolojilerini toplumlarına kabul ettirmede de kullandıkları görülmektedir. Amerika, İngiltere gibi görece dönemin daha liberal devletleri incelendiğinde bu propagandaların çoğunlukla Birinci ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde kullanıldığı görülmektedir. Ancak Nazi Almanya'sı, Sovyet Rusya'sı gibi daha baskıcı devletlerin, afişi özellikle kendi yönetim ideolojilerinin birer propaganda aracı haline getirdikleri söylenebilir. Belki de bu nedenle afiş özellikle sosyalist devletlerde özel bir yer edinmiştir ve bu durum farklı coğrafyalarda farklı farklı biçim dillerinin oluşmasını sağlamıştır. "Toplumsal Gerçekçi" Sovyet afiş dili merkez Rusya'da tek düze ve kaba bir görsel dil yaratırken, Polonya'da, özellikle de

Henryk Tomaszewski öncülüğünde muhalif, çok renkli bir görsel dil oluşturmuştur. Küba’da afiş konusunda önemli bir geleneğe sahip olan bir diğer sosyalist ülke konumundadır.

Polonya, Küba gibi afiş geleneği daha önde olan ve bilinen ülkeler ile ilgili çalışmalara literatürde rastlamak mümkündür. Ancak özellikle Polonya ile paralel bir siyasal süreç geçirmiş olan ve 1991 yılında bağımsızlığına kavuşan Azerbaycan afişi ile ilgili herhangi bir çalışma mevcut değildir. Bu çalışma Sovyet dönemi Azerbaycan afişi ile ilgili temel bilgileri ve arşivleri derlemek, bağımsızlık sürecinde afişin geçirdiği değişimleri araştırmak ve dönemin afiş sanatçıları/tasarımcıları ile birebir görüşmeler yaparak birinci kaynaktan bilgilere erişmek amacıyla yapılmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, bağımsızlık öncesi sosyalist dönem ile bağımsızlık sonrası dönemde yaşanan politik, toplumsal değişimlerin afiş tasarımına ne ölçüde yansıdığını araştırmaktır. Çalışmada kronolojik akış içinde örnekler üzerinden afişlerin gelişim evreleri incelenmiştir. Teknolojik gelişmelerin sınırlı olması sebebiyle afişler döneme ait olayları kapsamlı olarak ele almıştır. Bu çalışmanın amacı Azerbaycan’da 20. Yüzyıl süresince afişler üzerindeki sanatsal gelişmeleri incelemek ve 1980 ile 2000 yılları arasında birinci derecedeki kaynak kişilere ve arşivlere ulaşarak özgün bilgiler toplamak, toplanan bu bilgileri analiz ederek bir başvuru kaynağı oluşturmaktır. Çalışma sonucunda elde edilen bulgularla Azerbaycan’ın bağımsızlık öncesi ve sonrası dönemlerde sınırlı çalışmaya katkı sağlanması amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Afiş toplumsal hafıza ve görsel kültür açısından 21. Yüzyılın en önemli grafik tasarım öğelerinden biridir. Özellikle sosyalizm geçmişi olan Polonya, Küba gibi ülkelerde afişin baskı ortamlarında sanatçıların kendini ifade etme biçimine dönüştüğü de gözlemlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında Azerbaycan örneğinin adı geçen ülkeler ile benzerlikleri olduğu kadar farklılıklarının olduğu söylenebilir. Ayrıca yapılan literatür çalışmasında Azerbaycan’da resim, müzik gibi sanat alanlarında araştırmaların yapıldığı, ancak grafik tasarım alanında son derece az araştırmanın bulunduğu gözlenmiştir. Yapılan bu çalışmanın hem arşiv araştırması sonucu bulunan

afişler açısından, hem de birebir görüşme yöntemiyle edinilen bilgiler açısından özgün içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Yapılan bu tez çalışması literatüre yeni bir kaynak kazandırma iddiasındadır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma kapsamında öncelikle literatür taraması yapılmış, ardından tiyatro ve sinema ile ilgili afişlerin incelenmesinde, Azerbaycan Devlet Tiyatro Müzesi'nin, Turizm Bakanlığı'nın, Akademik Opera ve Balet Tiyatrosu'nun, Reşid Behbudov Devlet Müzik Tiyatrosu'nun, Azerbaycan Devlet Kukla Tiyatrosu'nun, Haydar Aliyev Sarayı'nın ve Reklamcılar Derneği'nin arşivlerinden afişler derlenmiştir. Arşiv ve literatür taramasının ardından afiş sanatçıları Zaur Kantemirov, Arif Aziz, Haşim Elçiyev, Kirman Abdin, Ağadadaş Gasımov, Vüqar Ali, Mirazer Abdullayev, Etibar Nezerov ile birebir görüşmeler yapılmış, hayatta olmayan Cabbar Gasımov'un oğlu Azerbaycan Ressamlık Akademisinin Dr. Öğr. Üyesi Ağadadaş Gasımov'la röportaj yapılmış, anket ve döküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinden, sanatçıların özel arşivlerinden faydalanarak konuya bütünsel bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır.

Araştırma süresince şu soru cümlelerine yanıt aranmıştır:

1. 1980 öncesi Azerbaycan güzel sanatlarında yaşanan olumsuzluklar afişlere nasıl yansımıştır?
2. 1980 öncesi Azerbaycan güzel sanatlarında yaşanan gelişmeler afişlere nasıl yansımıştır?
3. 1980'den 2000'li yıllara kadar Azerbaycan afiş sanatı ne gibi gelişim ve değişim göstermiştir?
4. Devletin yönetim biçimindeki, ekonomik ve sosyal düzendeki değişikliklerin ve özellikle bağımsız devlet olgusunun - afiş sanatı özelinde - grafik tasarım alanına etkileri nelerdir?

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Azerbaycan'da akademik olarak grafik tasarım üzerine eğitim veren Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi, Azerbaycan Devlet Kültür ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Azerbaycan Mimarlık ve İnşaat niversitesi ve Azerbaycan Milli İlimler Akademisi bulunmaktadır. Tez çalışmasında bu kurumlar ile işbirliği içerisinde çalışılmıştır. Adı geçen kurumlar ve diğer hayatta olmayan sanatçıların yakınları ile iletişimde yaşanılan sorunlar bu çalışmanın sınırlarını daraltmıştır.

2. BÖLÜM: GRAFİK TASARIM

“Tasarım; bir model, kalıp ya da süsleme yapmak değildir. Bir tasarımın kendi içinde bir yapıya ve bu yapı arkasında bir planlamaya sahip olması gerekir. Bütün sanatların kaynağında bir tasarım olgusu bulunmaktadır. Tasarlama eylemi, oluşturulacak yapının kurgulaması ile ilgili her türlü işlevi içine almaktadır. Yale Üniversitesi Tasarım Bölümünden profesör Robert Gillam Scott; “Ne zaman tanımlanmış bir amaç için bir şey yapıyorsak, o zaman tasarlıyoruz” demektedir. Başka bir deyimle; tasarım belirli bir amaç gözetilen yaratıcı bir eylemdir. Ünlü reklâmcı Ivan Chermayeff, tasarımın zeka ile sanatsal yeteneğin ortak bir ürünü olduğunu belirtmektedir” (Becer, 2002).

William Addison Dwiggins, 1922 yılının başlarında grafik tasarım terimini icat etti, ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu terim nadiren kullanıldı - ondan önce grafik tasarımcılar ticari sanatçılar olarak anıldı. Meslek, 20. Yüzyılın ikinci yarısında, teknolojinin giderek daha önemli bir rol oynamasıyla yoğun bir şekilde büyüdü. Dijital çağın derinliklerine doğru ilerlerken, grafik tasarımda çarpıcı değişiklikler yaşandı (Purvis ve Meggs, 2006).

Grafik, sözcüğü latince kökenli “graph” yani “yazı” anlamına gelir. Harfleri, sözcükleri, tümceleri, fotoğrafları, biçimleri, renkleri kağıt üzerinde bir zevk ve oranla yerleştirme ve bu yerleştirmede yenilik ve çekicilik oluşturma sanatına grafik denir. Tasarım, bir ürünün kullanılma amacına uygun biçimde zihinde şekillendirilmesi ve ardından projelendirilerek bir modelinin hazırlanmasıdır. Her tasarım bir gereksinim sonucu ortaya çıkar (Yalur, 2014, s.3).

2.1. Grafik Tasarımın Tarihsel Gelişimi

Grafik tasarım: yazı, fotoğraf, şekil ve desenleri estetik bir biçimde düzenleme sanatıdır. Grafik tasarım faaliyetini, bu işin eğitimini almış, grafik tasarımcı ünvanına sahip kişiler gerçekleştirir. Grafik ürünlerinin anlatım gücü, söze dayalı anlatım gücünden daha üstündür. Grafik tasarım insanların görsel olarak görebildikleri ve etkilendikleri bir sanat dalıdır. Aynı dili konuşmayan, hatta okuma yazma bilmeyen

insanlar bile, grafik simgelerle verilmiş mesajı kolaylıkla anlayabilir. Tasarımcılar söz ve görsel mesajlar aktarmak üzere, sözcüklerle görüntüleri bir araya getirirler.

Grafik tasarım ve tasarımcının kökenleri, ilkel insanların hissettiklerini korkularını, beklentilerini birbirlerine çizimlerle, sembollerle anlatmasına dayanır. Sembolik yapıyı keşfetmiş insan, sembolün gösterdiğinden daha çok şey ifade edebildiğini öğrenmiştir. Bundan sonra insanoğlu doğal bir güdüyle düşüncelerini ifade edebilecek işaretler ve semboller yaratmıştır. Sembolleri iletişim için kullanabilmek, onlardan anlam çıkarabilmek teknik altyapıdan çok, felsefi bir bakış ve anlayışı da gerektiriyordu (Uçar, 2004, s.92).

Tasarımın en eski örnekleri mağara duvarlarına çizilen desenlerdir. Mesaj iletme ihtiyacı doğrultusunda mağara duvarlarına, ilkel araçlar ile insanoğlunun çizdiği resimler en basit görsel iletişim örnekleridir.

Sembolik yapıdan işaretlere dönüşen yazı, geçen zaman içerisinde daha da basitleşti. Bu iletişim biçimi yavaş yavaş tüm dünyaya yayıldı. Önceleri yazı çoğunlukla dini çevrelerin elinde bulunmuş, çoğaltılan elyazması kitaplar hep din kitapları olmuştur. 14. Yüzyıl grafik tasarımın ağırlıklı konusu kutsal kitapların tasarlanıp resimlenerek çoğaltılması ile ilgiliydi (Uçar, 2004, s.93).

Tahta baskının ağırlıklı kullanıldığı çeşitli baskı teknikleri, önceleri Çin'de, sonraları da tüm dünyada kullanılmaya başladı. Ahşap baskının Çin'de gelişmesi bir rastlantı değildir. Çin'cede her bir karakter ayrı anlam taşıyordu. Harf arasındaki boşluk çok da önemli değildi (Uçar, 2004, s.92).

Koreliler, Avrupalılardan en az 100 yıl önce modern baskıyı icat ettiler. Chikchi, 1377'de Gutenberg'in 42 satırlık incilinden 78 yıl önce ve Çin'in Chunchubeonro'sundan 145 yıl önce olan hareketli metal harflerle basıldı. Sonuç olarak, Chikchi belgesel miras olarak ikisinden daha değerlidir (Park ve Lee, t.y).

Chikchi 'nin büyük bir kısmı kayboldu ve bugün sadece Fransa Ulusal Kütüphanesi El Yazmaları Orientaux bölümünde son cildi korunmaktadır. Chikchi, birbirini takip eden nesiller boyunca en çok saygı gören Budist keşişlerin dini vaazlarından alıntılar içerir. Goryeo Hanedanlığı döneminde 1377 yılında basılmıştır ve dünyanın en eski hareketli metal baskı kitabıdır. Budizm öğrencileri için bir rehber olarak, daha sonra Goryeo Hanedanlığı (918-1392) altında Kore'nin ulusal dini olarak oluşturuldu ("Jikji" , 2010, 4. paragraf).

Görsel. 1: Jikji, Budist Bilgelerin ve Seon Üstatlarının Seçilmiş Öğretileri, taşınır metal türüyle basılmış en eski kitap, 1377. Paris Ulusal Müzesi
(<https://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/1501212>, Erişim tarihi: 12.06.2019)

1450 yılında Johan Gutenberg'in şaşırtıcı icadı - matbaa ve hareketli metal harflerin kullanımı - kitapların Batı'da oluşturulma şeklini değiştirdi. Gutenberg'den önce Avrupa'da üretilen her kitabın elle kopyalanması gerekiyordu. Artık üretim sürecini hızlandırmak ve yüksek kalitede işler yapmak mümkün oldu. Dünyadaki en ünlü İncil, Avrupa'da Gutenberg teknolojisi kullanılarak basılan en eski çalışmadır.

Görsel. 2: Gutenberg İncil (1455)
(<https://twitter.com/hashtag/knihtisk>, Erişim tarihi: 12.11.2019)

Matbaanın icadı, kitap basımında maliyetleri düşürmüş, bilgiye daha çabuk ulaşan ve daha çok okuyan bir Avrupa yaratmıştı. Bundan yaklaşık üç buçuk asır sonra, 1796 yılında genç bir tiyatro yazarı Alman Alois Senefelder, matbaanın işlevsel olarak icadını tamamlayan bir buluşa imza atarak, litografi tekniğini bulmuş, yazılar ile birlikte resimsel imgeleri de aynı kalıpta basmayı başarmıştır. Fiziki olarak su ve yağın birbirini itmesi temel ilkesinden yola çıkan ve tarihte ilk kez kimyasal işlemlerle yürütülen bu baskı tekniği, litografi (Steindruck-taş baskı) adıyla bilinir oldu. Günümüzde kullanılan modern baskı teknolojilerinin (ofset) atasıdır (Keskin, 2014, s.1).

Kısa bir zaman sonra Litografi önce Avrupa'ya, ardından bütün dünyaya yayılmıştır. İlk dönemlerde tanıtım ve reklam amaçlı baskılar yapan ticari atölyeler, zamanla usta resamlara kapılarını açmıştır. Halk, bu atölyelerde üretilen litografik eserler sayesinde, ilk defa sokaklarda afişlerle karşılaşmıştır. Litografi atölyelerinde basılan, gazete, dergi ve kitaplarla halka ulaşan usta sanatçıların çalışmaları iletişim araçlarına dönüşmüş, böylece afişin gelişimine de katkı sağlamıştır (Keskin,2014, s.1).

Her ne kadar çağdaş grafik tasarım, büyük ölçüde teknoloji ile tanımlanmış olsa da, onu geçmiş el sanatlarına ve estetiğe bağlayan güçlü bağlar var. Bilgisayar, grafik tasarım problemlerinin çözülme hızını arttırdı ve tasarımcıların daha verimli çalışmasına izin verdi. Geçmişte haftalar alan projeler, şimdi birkaç gün içinde çözüldü. Yeni teknoloji, kitap ve afiş üretim sürecini daha da akıcı hale getirdi (Purvis ve Meggs, 2006).

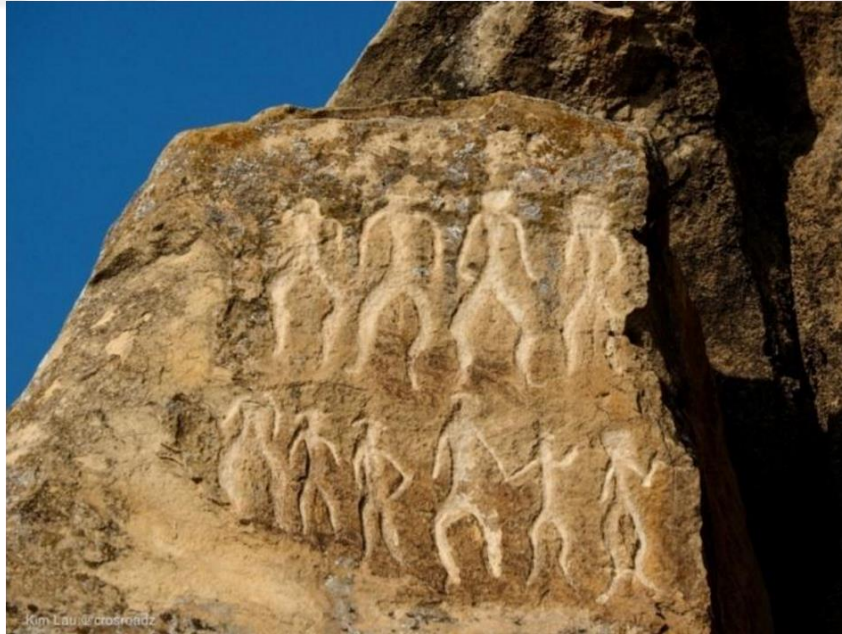
2.2. Azerbaycan Grafik Tasarımının Tarihsel Gelişimi

Azerbaycan grafik tasarımının tarihi, resim ve heykelin tarihinden farklıdır. Resim ve heykel ile karşılaştırıldığı zaman, grafik tasarım en eski sanat türüdür. Bir milletin sanat eğitiminin temelleri incelenirken, uygarlık tarihinden bağımsız düşünülemez. Farklı çağ ve dönemlerde sanata çeşitli anlamlar yüklense de, toplumların uygarlık tarihinin, sanat tarihi ile paralel geliştiği söylenilebilir. Azerbaycan güzel sanatları bir bilgi ortamı olarak derin bir tarihi köke sahiptir. Azerbaycan grafik sanatının kökleri mitolojiye ve ilkel topluluk hayal gücüne kadar

gider. Bilgi aktarma sisteminin oluşturulması ve geliştirilmesi, Azerbaycan'ın sanat, kültür geleneğine dayanan, tanımlayıcı ve dekoratif uygulamalı sanat alanındaki iletişim sürecini tanımlar. Bu geleneğe, Gobustan kaya piktogramlarında, antik çağ sanatı eserlerinde, sembolik ve uygulamalı sanat örneklerinde, halı desenlerinde, ortaçağ sanatında, aristokrat çevrelere ait sanat eserlerinde, minyatürlerde rastlanır. Bütün bunlar grafik sanatın Azerbaycan'da eski bir tarihe sahip olduğunu göstermektedir.

2.2.1. Gobustan Kaya Resimleri

Ataların düşüncelerinin muhteşem sanatsal ifadesi olan mevcut antik kaya resimlerinin bulunduğu “Gemigaya” ve “Gobustan” günümüzde ortaya çıkan yüksek verimli grafiklerin yoktan var olmadığını söylemektedir. Hiç şüphe yok ki, toplumun ideolojisinin özel dehası olan sanatın derin kökleri bu geleneklerde aranmalıdır. En eski petroglifleri M.Ö. 12. Yüzyıldan kalmadır.

Görsel. 3: Gobustan Kaya Resimleri, Azerbaycan, Gobustan
(<http://gobustan-rockart.az>, erişim tarihi: 25.08.2019)

2.2.2. Azerbaycan'ın Minyatür Sanatı

“Minyatür çok ince işlenmiş, küçük boyutlu, kendine has boyama tekniği ve anlatım dili olan geleneksel bir resim sanatıdır. El yazması eserlerde konuya açıklık getirmek amacıyla metni desteklemek için uygulanır. Bu sanatı yapan kişilere nakkaş denir” (Mercin, t.y, 10. paragraf).

13. Yüzyıldan beri Azerbaycan'da hat sanatı ve minyatür sanatı gelişmektedir. Eski Azerbaycan minyatürleri birçok dünya müzesinde ve kütüphanesinde bulunmaktadır. Azerbaycan minyatür sanatı, 16 ve 18. Yüzyıllarda kapsamlı olarak geliştirilmiştir. Bu alandaki ünlü ressam ve hattatlardan Soltan Muhammed, Ağa Mirek, Mir Seyid Ali, Sadıgbey Afşar, Muhammed Rıza Tebrizi ve diğerleri dikkat çekmektedir. Azerbaycan minyatürünün 19. Yüzyıldaki gelişimi, Avaz Ali, Mirza Gadim İravani, Mir Möhsün Navvab, Hurşudbanu Natevan gibi sanatçıların isimleriyle bağlantılıdır (Terlanov ve Efendiyev, 1963, s. 5).

Bu sanat genelde kitap resimlerinde ortaya çıkmış, özellikle, klasik şark (doğu) şiir sanatının doğrudan etkisiyle gelişmişmiş, sanatsal eserleri konu almıştır. 16. Yüzyılın ortalarında, Tebriz minyatür okulu gelişim zirvesine ulaştı.

O zamanlar Azerbaycan'ın başkenti olan Tebriz şehrinde yerleşen Tebriz Okulu'nun etkisinin bir sonucu olarak, Azerbaycanın kültür merkezlerinden Bakü ve Şamahı'da da minyatür sanatı gelişmiştir. Azerbaycan minyatüründe dini konular, insan duyguları, gerçek yaşam olayları yer almıştı.

Azerbaycan yöneticilerinin birbirlerine ve yabancı ülkelerin temsilcilerine armağan etmiş oldukları hediyelerin en önemlisi, genellikle minyatürlerle ve el yazmaları ile süslenmiş kitaplar olmuştur. Kur'an-ı Kerim'de tezhip olarak, diğer el yazmalarında ise minyatür ve renkli süslemeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Çağımızda, orta çağa ait Azerbaycan şehirlerinde yaratılmış güzel el yazmaları örnekleri vardır.

“18. Yüzyılın başlarından itibaren Azerbaycan minyatür sanatı Batı etkisi altına girerek geleneksel olmayan perspektif ve ışık-gölge kavramlarını benimsemektedir. 19. Yüzyıl sonlarına doğru İran ve Azerbaycan'da çok etkili olmuş Gacar Minyatür Mektebi geleneksel minyatür sanatında çok farklı bir çizgi sergilenmiştir. Portre ağırlıklı Gacar ekolü minyatür sanatının birçok çizgisini

taşımakla beraber aynı zamanda Doğru Resim sanatından, Batı resim anlayışına bir geçit niteliğindedir” (Bağırov, 2000).

Klasik gelenekle Avrupa ressamlığından gelen biçim ve sanatsal yorum Rza Abbasi, Kerim Abdülmecid, Mir Möhsün Navvab, Mirza Gadim Irevani'nin eserlerine yansımaktadır (Gasımov, 2016, s.4).

Görsel. 4: Ferhat Paşa Erivanda (miniatür)

(<http://tarixinstitutu.az/gallery/view/48>, erişim tarihi: 25.08.2019)

Mevcut kaynaklara dayanarak Pers Sanatı, Pers Üslubu ve İran Minyatürü diye nitelendirilen minyatürlerin neredeyse tamamına yakınının Azerbaycan minyatürleri olduğu, ya da Azerbaycan asıllı Türk ustalar tarafından yapıldığını söyleyebiliriz. Azerbaycan minyatür sanatının oluşumu, biçimlenmesi ve gelişmesinde iki faktör çok önemlidir. Bunlardan birisi Doğu Türkistan'dan Moğollarla gelen Uygur ressamaları, ikincisi de Bağdat ekolüne bağlı Arap- Mezopotamya sanat geleneğidir (Kerimov, 1992, s.83).

Minyatür sanatı birçok yönden Çağdaş Azerbaycan sanatını etkilemektedir. Kimi sanatçı minyatürlerin biçim ve anlatım dilinden, kimi renk ve çizgi ahenginden, kimi kompozisyon kurgusu ve istiflemelerinden, kimi de konu ve içeriğinden yararlanmaktadır. Minyatür sanatının kuvvetlenmesinin en önemli etkenlerinden biri de modern Batı resminin öncülerinin bu sanata ilgi duymaları ve sanatlarını minyatür

veya diğerk Doğu sanatına dayandırmalarıdır. Serbest konulu minyatürlerin varlığına rağmen genel olarak divan edebiyatına bağlılık değişmemiştir (Nezirova, 1976, s.56).

Azerbaycan minyatür sanatı 19. Yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Sovyet döneminde, klasik minyatür sanatının zengin gelenekleri yaratıcı bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Klasik minyatürün özelliklerinin kullanımı, Azerbaycan güzel sanatının sonraki gelişiminde daha da yaygın hale gelmiştir. Bu durum resim, grafik ve özellikle kitap illüstrasyonu alanlarında çok sayıda sanatçının başarısıyla sonuçlanan çalışmalara yol açmıştır.

2.3. Azerbaycan'da Yaşanan Tarihi Olaylar ve Bunun Sanata Etkisi

Azerbaycan sahip olduğu stratejik konum, petrol ve doğalgaz zenginlikleri nedeniyle tarih boyunca pek çok istilalar ve savaşlara maruz kalmıştır. Azerbaycan toprakları işgal edilmiş, çeşitli siyasi ve askeri çatışmalar yaşanmıştır. Savaşların bir sonucu olarak, halkın binlerce yıllık ahlaki, dini ve ulusal değerleri zayıflamış, topraklarının bazı kısımları kaybedilmiş ve bu süreç Güney Kafkasya'nın Rusya'ya katılmasından sonra yoğunlaşmıştır. 19. Yüzyılın başlarında Azerbaycan'ın hanlıklardan oluşması, bölgede siyasi birliğin olmaması nedeniyle, Çarlık Rusyası'nın bu bölge üzerindeki politikaları kolaylaşmıştır. Temel belgeleri incelediğimizde, Azerbaycan tarihinin tüm kanlı sayfalarının, Rusya ve İran arasındaki bölünmeye yol açan Gülüstan (16 Ekim 1813) ve Türkmençay (10 Şubat 1828) antlaşmalarıyla başladığı sonucuna varabiliriz. Bu antlaşma ile Kuzey Azerbaycan toprakları Çar Rusyası'na, Güney Azerbaycan toprakları ise İran'a verilir. Rusya-İran savaşında belirleyici bir son olan Türkmençay Antlaşması ile, Azerbaycan toprakları paramparça edilmiştir.

Yaklaşık bir asır hakimiyet süren Çar Rusyası'nda 20. Yüzyılın başlarında Birinci Dünya savaşının getirdiğı ekonomik sıkıntılar ülke içi durumun kötüye gitmesine, insanların açlık ve sefalet içerisinde yaşamasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak insanlar ve işçiler grev yapmaya başlamışlardır. Sanayi şehri olan Bakü, bu dönemde gerçekleştirilen protesto gösterilerinin merkezi konumuna gelmiştir. Bu dönemde Rusya esareti altındaki topluluklar, Çarlık Rusya'sında yaşanan bu

gelişmelerden mümkün olabildiğince yararlanarak gazete ve dergi yayınlamaya, bunun yanısıra, kendi dillerinde eğitim verme girişimlerinde bulunmaya başlamışlardır. Basılan ideolojik kitaplar sayesinde fikir akımları daha hızlı yayılmış, halkların milli benliğini bulmasında önemli rol oynamıştır (Ağar, t.y, s.2).

1917 yılında Bolşeviklerin Rusya’da Çarlık yönetimini yıkarak, yerine Sovyetler Birliği’nin kurulmasıyla sonuçlanan “Ekim Devrimi” gerçekleşmiştir.

Çarlık Rusya’sına bağlı toplumların özüne dönme çabalarının devam ettiği bu süreçte Azerbaycan’ın başkenti Bakü, Kafkasya’da yaşayan Müslümanların ve Azerbaycan Türklerinin milli hareket merkezi haline gelmiştir. Bakü’de uzun zamandır böyle bir ortamı bekleyen aydınlar, diğer toplumlarda olduğu gibi gazete ve mecmualar yoluyla varlık gösterme çabası içinde olmuşlardır.

Şunu belirtebiliriz ki, Azerbaycan’da Çarlık Rusya’sının hüküm sürdüğü 1918 yılı öncesinde, millî mücadele ruhunun doğuşu ve geliştirilmesinde yazılı basın önemli rolü olmuştur. Bu durum Mirza Bala (1953, s. 8) tarafından şöyle aktarılmıştır: “Milli şuurun doğmasında, gelişmesinde ve gerçekleşen bir ideal halinde, milli bir güneş gibi parlamasında büyük bir rol oynayan Azerbaycan milli matbuatı, çarlar saltanatı döneminde, istiklâl çağına ulaşmıncaya kadar, çok zorluklarla karşılaşmıştır. Bu zorlu yolda çelik bir irade ve başarıyı temsil eden ulusal basın Rus yöneticilerini endişeye düşürmüştür”.

1918-1920 yılları, Azerbaycan Türklerinin tarihine önemli bir aşama olarak girmiştir. Bu dönem Azerbaycan devletçiliğinin tarihte, en derin dönemlere kadar uzanan geleneklerin canlandırılması gibi önemli olaylar yer almıştır. Türk Dünyasında ilk kez Cumhuriyet yönetim formuna dayanan devlet, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (AHC) kurulmuş ve faaliyet göstermiştir. Hiç kuşkusuz, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’nin kurulması, Azerbaycan Türklerinin devletçilik tarihinde olumlu dönüm noktası olmuştur (Damirli, t.y, 1. paragraf).

“19. Yüzyılın başlarında Çarlık Rusya’sı tarafından işgal edilen Azerbaycan, 28 Mayıs 1918 yılında M. E. Resulzade liderliğinde bağımsızlığını ilan etmiş, fakat 27 Nisan 1920 yılında tekrar Bolşevik Rusya’sı tarafından işgal edilmiştir. 1991 yılına kadar süren bu işgal, Azerbaycan Türkleri üzerinde büyük yıkıma neden olmuştur. Azerbaycan’a tamamen hâkim olmak isteyen Sovyet Rusya’sı, çıkarlarına hizmet eden

nesiller yetiştirmeyi, halkı İslam ve Türk kültüründen koparıp Sovyet kültür potası içerisinde eritmeyi hedeflemiştir” (Yakar, 2016).

Her yönden millî tahribata yol açtığı düşünülen Rus işgali bir başka makalede şöyle tasvir edilmektedir (Aküzüm, 1974, s.7): “Azerbaycan, kendi politik kaderi üzerinde hiçbir karar veremez oldu. Azerbaycan kültürü, edebiyatı ve tarihi tahrip edildi. Milli kültür Bolşevik rengine büründü. Okullarda Türk tarihi kaldırılarak, Rus tarihi okutulmaya başlandı. Azerbaycan’da hiç kimse kendisine Türk diyemez oldu. Türk kelimesi tamamen yasak edildi.”

İşgal sonrası Rusya’nın istismarcı siyasetine karşı gelen Azerbaycanlı aydınların bir kısmı Rus şovenizminin kurbanı olurken, diğer kısmı ise ülkeyi terk etmek zorunda kalarak, başta Türkiye olmakla diğer ülkelere muhaceret etmişlerdir. Bu kişiler gittikleri ülkelerde Rus hegemonyasına, onun istilacı siyasetine karşı faaliyetlerde bulunmuşlardır.

1920 yılının Nisan olayları (Azerbaycan’ın Bolşevik Rusya tarafından işgali) aslında, Azerbaycan tarihinin ve onunla birlikte kültürünün de gelişim yönünü belirledi. Grafik sanat ressamlığın bir parçası olarak aktif sanat haline geldi. Grafik tasarımın birçok türünü kapsayan çeşitli alanları (kitap grafiği, afiş vb.) geliştirdi (Gasımov, 2016, s.4). Gazete, dergi ve kitap tasarımı da, Azerbaycan Sovyet grafiğinin öncül alanlarından biri idi.

20. Yüzyılın başında Azim Azimzade, Bahruz Kengerli ve Hüseyin Abbas gibi sanatçılar Azerbaycan’da Sosyalist Gerçekçiliğin (Realizm’in) kurucuları olarak kabul ediliyordu. Bu anlamda demokratik “Molla Nasreddin” dergisi ve diğer dergiler büyük rol oynadı. Azerbaycan grafik sanatı Sovyet döneminde daha da geliştirildi, içerik ve tarz bakımından önemli ölçüde zenginleştirildi (Terlanov ve Efendiyev, 1963, s.5).

Ülkede basın ve yayın çalışmalarının gelişmesi, karikatür sanatının gelişimini ve kitap grafiklerini hızlandırmıştır. Karikatür sanatının oluşumu ve gelişmesi doğrudan Molla Nasreddin dergisinin yayın hayatıyla ilişkilidir.

Azerbaycan yaklaşık iki asır boyunca Çarlık Rusya’sı ve ardından Sovyet Sosyalist yönetimi altında hayatını sürdürmüş, ancak 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin çöküşü ile beraber bağımsızlığını kazanıp uluslararası toplumun özgür bir üyesi haline gelmiştir.

2.4. Azerbaycan'da Tarihi Koşullardan Doğan Diller ve Kullanılan Alfabeler

Azerbaycan Cumhuriyeti'nin devlet dili, Türk dilinin Oğuz dil ailesi grubundan gelmiş olan Azerbaycan dilidir. Azerbaycan dili, uzun bir gelişim sürecine sahip eski ve zengin edebi dillerden biridir. Azerbaycan topraklarının 19. Yüzyılın ilk yarısında Çarlık Rusyası tarafından işgalinden sonra, dilde Rusça kelimeler görülmeye başlar. Ekim devrimi sırasında, hayatını iki yıl boyunca bağımsız şekilde sürdüren Azerbaycan Demokratik Cumhuriyetinde (AHC), dil politikası her zaman aydınların ilgi ve odak noktası olmuştur.

27 Haziran 1918'de AHC hükümeti, o zaman Türk dili olarak adlandırılan Azerbaycan dilinin devlet dili olduğunu ilan etmiştir. AHC, Türk dili politikasını sürdürmek için eğitimin önemli bir alan olduğunu belirterek, 28 Ağustos 1918'de ilk ve orta öğretim kurumlarında eğitimin anadilinde yapılmasına karar vermiştir (Kahramanova, 2018, 4. paragraf).

Azerbaycan'da Latin alfabesi kabul edildikten sonra okuma yazma bilmeyen insanlar okumayı ve yazmayı çok daha hızlı öğrenmeye başladılar. Çünkü yeni alfabe, öğrenilmesi çok zor olan, kuralların olduğu eski Arapça'dan çok daha kolaydı.

1920 yılında Azerbaycanın bağımsızlığı son bulmuş ve Azerbaycan katı kuralları olan Sovyet yönetiminin çatısı altında varlığını sürdürmüştür. Sovyetler Birliği için çok büyük önem taşıyan dil meselesi, aynı zamanda en çok tartışılan konu olmuştur.

Entelektüeller asırlardır Arap alfabesi ile yazılmakta olan Azerbaycan dilinin daha rahat okunabilmesi için Latin alfabesine geçmesi gerektiğini savundular. 1925 yılında, Latin alfabesi Azerbaycan'da tanıtıldı. Okuma yazma bilmeyen insanlar çok daha hızlı okumayı ve yazmayı öğrenmeye başladılar. Çünkü yeni alfabe öğrenmek, kuralların çok zor olduğu eski Arapça'dan daha kolaydı.

Azim Azimzade'nin afişinde (Görsel.3), işçi ve köylüleri bağlayan zincirlerin, dinamik aydınlanmayı engelleyen Arap harflerinden yapıldığını görmekteyiz. Bugüne kadar, bu tür afişler çok fazla korunamamıştır, ancak bazı örnekleri çeşitli yabancı müzelerde düzenli olarak görülebilmektedir ("Plakat", 2015, 15.paragraf).

Görsel. 5: Azim Azimzadeye ait latin alfabesi ile yazılmış afiş örneği (1925).
(https://www.ourbaku.com/images/9/9b/1925_Azimzade.jpg, Erişim tarihi: 25.08.2019)

20. Yüzyıl boyunca Azerbaycan dili üç farklı alfabe ile art arda yazılmıştır: Arapça, erken Sovyet döneminin Latince senaryosu ve Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti'nde kullanılan Kiril tabanlı karakterler (Swietochowski, 2004, s.9).

1922 yılında Azerbaycan entelektüellerinin ısrarı ile Lenin Arap alfabesinden Latin alfabesine geçme kararı alıyor. Karar alınmış olsa da bir süre hem arap alfabesi, hem de latin alfabesi kullanılmaya devam etmiştir.

Bunun ardından 1929'da Arapça kitapların büyük bir kısmı yakılıp yok edilmiş, sadece latin alfabesi kullanılmış, 10 yıl sonra 1939 yılında ise Stalin Kiril alfabesine geçme kararı almıştır. Bu kararın ardından Kiril alfabesinden rusça sesler çıkarılmış, Azerbaycan dilini destekleyecek yeni harfler eklenmiştir. Sovyetler iktidarını sağlamlaştırdıkça Azerbaycan'da kullanılmakta olan çok dilli ve alfabeli sistem, yerini sadece Kiril alfabesine ve Rusçaya bırakmıştır (Hacızade, 2011, 6. paragraf).

x *Preface*

Azerbaijani Cyrillic characters

Azerbaijani Cyrillic	Latin equivalent	Azerbaijani Cyrillic	Latin equivalent
Аа	a	Өө	ö
Бб	b	Пп	p
Вв	v	Рр	r
Гг	g	Сс	s
Гг	gh	Тт	t
Дд	d	Уу	u
Ее	ye*, e†	Уу	ü
Әә	ä	Фф	f
Жж	zh	Хх	kh
Зз	z	Һһ	h
Ии	i	Цц	ts
Йй/Јј	y‡	Чч	ch
Кк	k	Чч	j
Кк	q	Шш	sh
Лл	l	Ыы	i
Мм	m	Ээ	ë
Нн	n	Юю	yu
Оо	o	Яя	ya

* initially. † elsewhere. ‡ J replaced Й in 1959.

Görsel. 6: Azerbaycan Kiril Alfabeti, 1959

(Erişim yeri: <https://b-ok.org/book/811071/563ef2> / Erişim: 23.11.2019)

SSCB’de öyle bir sistem oluşturulmuştu ki, bu sistemin şartları gereği insanlar Rusçayı, her hangi bir baskıya ihtiyaç duymadan, gönüllü olarak öğreniyorlardı. Lenin bu sistemin planlandığı gibi çalışacağına emindi. Çünkü devlette belli bir yere veya konuma gelebilmenin yolu Rusça bilmekten geçiyordu. Bu sebeple yıllar içinde milli diller kendi gücünü kaybediyordu (Abbaslı ve Subaşı, 2008, s. 286).

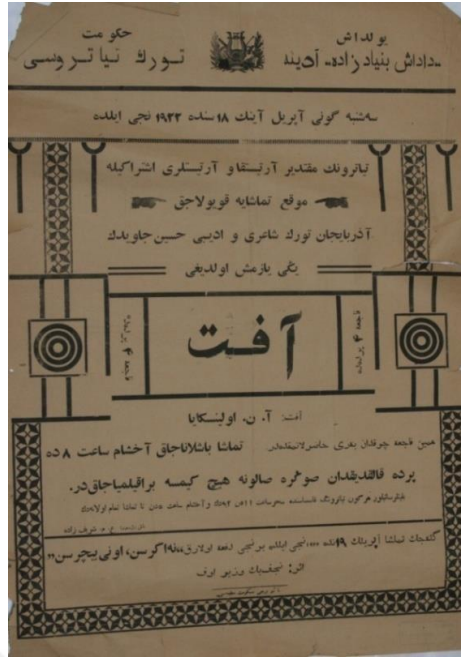
Dilin bir millet için önemini çok iyi bilen SSCB yöneticileri, ideolojik bir silah olarak dili her zaman kullanmışlardır. Halklara kendi mukadderatlarını belirleme hakkı verildiği söylene de, Müslüman halkı “*gelişmemiş*” olarak tanımlayıp, onların Rus dili ve medeniyeti etrafında birleşerek gelişebileceklerini öne sürüyorlardı. Çarlık Rusya’sı döneminde zorla gerçekleştirilen bu siyaset, Sovyet döneminde yumuşak güç politikasıyla gerçekleştirilmiştir (Abbaslı ve Subaşı, 2008, s.183).

“SSCB ile birleştirilmeden önce farklı Türk lehçeleriyle konuşan halklar, birbirleriyle Türkçe iletişim kurabildikleri halde Rus işgalinden sonra, birbirleriyle Rusça iletişim kurmak zorunda kalmıştır. Bu da SSCB’nin dil siyasetinin başlıca hedeflerinden biriydi. 1936 yılından itibaren artık resmi olarak Türk, Türkçe gibi kelimeler dilden çıkarılmış, bunun yerine “*Azerbaycan dili*”, “*Azerbaycanlı*” kelimeleri dile dâhil edilerek Türklükten Azerbaycancılığa doğru bir geçiş yapılmıştır” (Abbaslı ve Subaşı, 2018, s. 260).

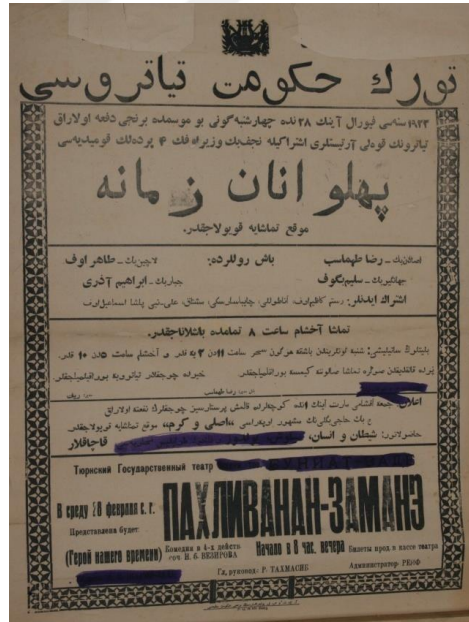
“Azerbaycan Türklerinin günümüze kadar kullanmış olduğu alfabeleri dönemlere göre şu şekilde tasnif etmek mümkündür:

1. Göktürk alfabesi: (7. Yüzyıldan 10. Yüzyıla kadar)
2. Uygur Alfabesi (8. Yüzyıldan 15. Yüzyıla kadar)
3. Arap alfabesi: (10. Yüzyıldan 20. Yüzyılın başlarına kadar)
4. Latin alfabesi: (1922 Yılından 1940’a kadar)
5. Kiril alfabesi: (1940’tan 1991 yılına kadar)
6. Kiril ve Latin alfabesi: 1991 yılından 2001 yılına kadar hem Kiril alfabesi, hem de Latin alfabesi kullanılmıştır. 1 Ağustos 2001 tarihinden itibaren tamamen Latin alfabesine geçilmiştir.” (Karaman, 2010, s. 2).

Alfabedeki her değişiklik Azerbaycan halkını kendi ülkesinde göçmen durumuna düşürmüştür. Azerbaycan’da iktidara gelen yönetimin yürüttüğü siyaset sonucu zaman zaman çok dilli afişler kullanılmıştır. Tiyatrolar eski bir geçmişe sahip oldukları için, Azerbaycan Devlet Tiyatro Müzesinin arşivinde yapılan arşiv taramalarından elde edilen afişlerde bu durumu görmek mümkündür.

Görsel. 7: Gence Tiyatrosu "Afet" tiyatro afişi (1922). Tamamı Farsça (arap alfabesi ile) yazılmıştır. (Erişim yeri: Azerbaycan Devlet Tiyatro Müzesinin arşivi, Erişim Tarihi: 14.03.2018)

Görsel. 8: Türk Devlet Tiyatrosu "Pehlevannan Zemané", (1923). Yarı Farsça (arap alfabesi ile), yarı Rusça (kiril alfabesi ile) yazılmıştır. (Erişim yeri: Azerbaycan Devlet Tiyatro Müzesinin arşivi, Erişim Tarihi: 14.03.2018)

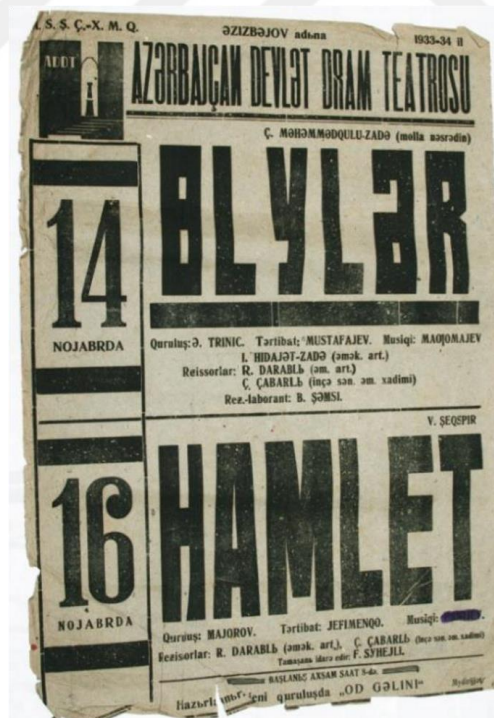
Görsel. 9: S. Mayilov Tiyatrosu, "Arşın Mal Alan" tiyatro afişi , (1924). Yarı Farsça (arap alfabesi ile), yarı Rusça (kiril alfabesi ile) yazılmıştır. (Erişim yeri: Azerbaycan Devlet Tiyatro Müzesinin arşivi, Erişim Tarihi:14.03.2018)

Görsel. 10: S. Mayilov Tiyatrosu, "Arşın Mal Alan" tiyatro afişi (1927). Tamamı Farsça (arap alfabesi ile) yazılmıştır. (Erişim yeri: Azerbaycan Devlet Tiyatro Müzesinin arşivi, Erişim Tarihi:14.03.2018)

Görsel. 11: “Kukla Tiyatrosu” Afişi (1932-1933). Yarı Latın (Rusça destekli Azərbaycan dili), yarı Rusça (kiril alfabesi ile) yazılmıştır. (Erişim yeri: Azərbaycan Devlet Kukla Teatrosu arşivi, Erişim Tarihi:14.03.2018)

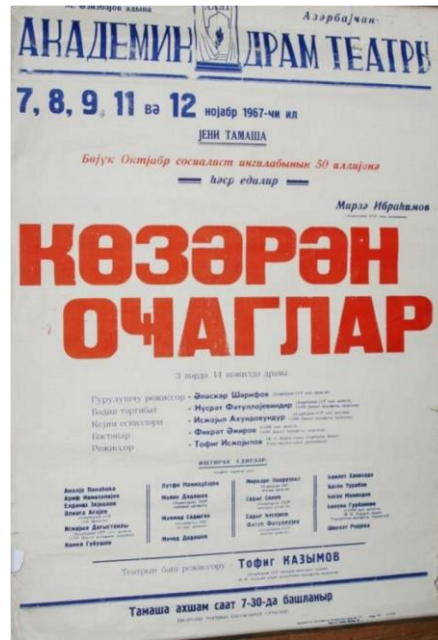
Görsel. 12: Azızbeyov Azərbaycan Devlet Dram Tiyatrosu "Ölümlər" və "Hamlet" (1933-1934). Yarı Latın (Rusça destekli Azərbaycan dili), yarı Rusça (kiril alfabesi ile) yazılmıştır. (Erişim yeri: Azərbaycan Devlet Tiyatro Müzesinin arşivi, Erişim Tarihi:14.03.2018)

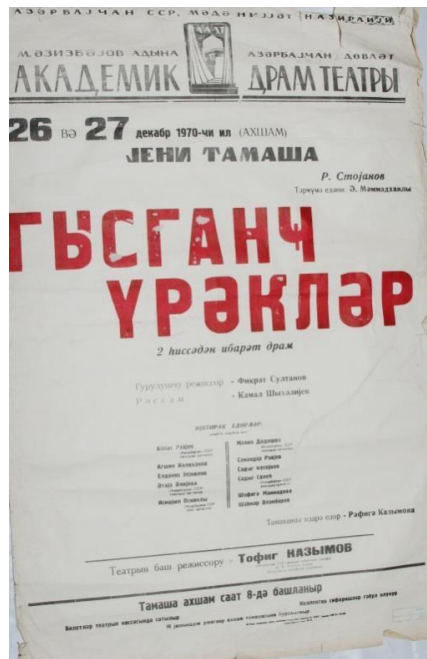
Görsel. 13: C.Cabbarlı Ermənistan Devleti Türk Tiyatrosu "1905 Yılında" (1934-1935). Yarı Latın (Rusça destekli Azerbaycan dili), yarı Ermeni, yarı Rusça yazılmıştır. (Erişim yeri: Azerbaycan Devlet Tiyatro Müzesinin arşivi, Erişim Tarihi:14.03.2018)

Görsel. 14: C.Cabbarlı Ermənistan Devleti Türk Tiyatrosu "Od Gelini" (1936-1937). Yarı Latın (Rusça destekli Azerbaycan dili), yarı Ermeni, yarı Rusça yazılmıştır (Erişim yeri: Azerbaycan Devlet Tiyatro Müzesinin arşivi, Erişim Tarihi:14.03.2018)

Görsel. 15: M. Azizbeyov Akademik Dram Tiyatrosu "Közeren Ocaklar" (1967).
Tamamı Azerbaycan dilinde (kiril alfabesi ile) yazılmıştır. (Erişim yeri: Azerbaycan Devlet
Tiyatro Müzesinin arşivi, Erişim Tarihi:14.03.2018)

Görsel. 16: M. Azizbeyov Akademik Dram Tiyatrosu "Kıskanç Yürekler" (1970).
Tamamı Azerbaycan dilinde (Kiril alfabesi ile) yazılmıştır. (Erişim yeri: Azerbaycan Devlet
Tiyatro Müzesinin arşivi, Erişim Tarihi:14.03.2018)

Görsel. 17: M. F. Akundov Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu "Aşkın Efsanesi" (1975).
 Tamamı Rusça (kiril alfabesi ile) yazılmıştır. (Erişim yeri: Azerbaycan Opera ve Bale
 Tiyatrosunun arşivinden, Erişim Tarihi:14.03.2018)

Görsel. 18: M. F. Akundov Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu, "1001 Gece" (1987).
 Tamamı Rusça (kiril alfabesi) ile yazılmıştır. (Erişim yeri: Azerbaycan Opera ve Bale
 Tiyatrosunun arşivi, Erişim Tarihi:14.03.2018)

Görsel. 19: Akademik Opera ve Bale Tiyatrosu, "Leyli ve Mecnun" afişi (2001).

Tamamı Rusça (kiril alfabesi ile) yazılmıştır. (Erişim yeri: Azerbaycan Devlet Tiyatro Müzesinin arşivi, Erişim Tarihi:14.03.2018)

2.5. Dönemin Önde Gelen Mizah Dergileri

Tarihi koşullardan doğan Transkafkasya'da devrim sırasında meydana gelen mizah dergileri, Çarlık Rusyasında ve onunla komşu ülkelerde oluşan sosyal politik olaylara, halkların hayat ve günlük yaşamlarındaki olumsuzluklara karşı tavrını karikatürlerle ifade ediyorlardı. Mizah grafiğinin çok geniş yayılmış türü sayılan "Karikatür" Azerbaycan'da 20. Yüzyılın başlangıcında islam coğrafyasında illustrasyonlu ilk mizah dergisi olan "Molla Nasreddin" (1906) sayesinde ortaya çıkmıştır.

Karikatür; kişi ya da olayların gülünç, çelişkili yanlarını yakalayıp abartılmış çizgilerle mizaha dönüştürme sanatıdır. "Karikatürize etmek", genel olarak mizah ya da eleştiri amacıyla bir olguyu çarpıtmak anlamını taşır. Kişileri konu alan çizimlere

Portre Karikatürü, olayları konu alan çizimlere Konulu Karikatür denir (Britannica, 2000, s. 5).

Binlerce sayfalık bir kitapta anlatılan bir anafikri karikatür aracılığıyla tek bir özetle anlatmak mümkündür. Bu nedenle, karikatürlerin ağırlıklı olarak yer aldığı mizah dergileri her zaman bir eğlendirme aracı olmanın yanısıra kültürel iktidar mücadelesinin de bir parçası olmuştur. Karikatürün gelişmesi basının gelişmesiyle sağlanmıştır. Karikatüre yer veren gazeteler, dergiler karikatürün yaygınlaşmasına ve halk arasında ün kazanmasına yol açmışlardır. Azerbaycan'ın karikatür tarihi incelendiğinde, tıpkı doğrudan devletin denetiminde olan tüm diğer kitle iletişim araçları (gazeteler, dergiler, kitaplar, filmler) gibi mizah dergilerinin de sık sık sansür, kapatma ve çeşitli baskılarla karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Görsel. 20: Molla Nasreddin, “Küçük Prens” isimli kapak ilüstrasyonu,
(<http://www.gunceltarih.org/2012/09/azerbaycann-ilk-mizah-dergisi-molla.html>, erişim tarihi:
25.08.2019)

Molla Nasreddin dergisinin yayımlandığı dönem, Azerbaycan'ın Çarlık Rusya'sının hegemonyası altında bulunduğu dönemdir. Derginin Çarlık Rusyası'nın belirlemiş olduğu bir program dâhilinde çıkmasına izin verilmiştir. O dönemde Azerbaycan Türkçesi ile yayımlanan birkaç gazete ve dergiden biri olmuştur. Bu nedenle dergi, Azerbaycan edebiyatında oldukça önemli yere sahiptir. (Adıgüzel, 2007, s.4)

1952 yılında yayımlanmaya başlayan Kirpi dergisi ise tamamen Sovyet ideolojisine yönelik propaganda yapan ve mizah alanında boşluğu dolduran bir dergi olmuştur.

Görsel. 21: “Kirpi” mizah dergisinin ilk sayısı (1952)

(https://www.azercartoon.com/karikatura_tariximiz_8.htm, Erişim tarihi: 25.08.2019)

Molla Nasreddin dergisinin etkisiyle yayımlanmaya başlayan “Akrep” (1923) “İdareimizin Aynası” (1923), “Diken” (1924) “Allahsız” (1931-33) ve “Komik (Mezeli)” (1939) ve başka dergiler beklenen ilgiyi görmemiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında herhangi bir mizah dergisi yayımlanmamış olsa da, çeşitli gazetelerde askerleri motive eden karikatürler yayımlanmıştır.

Günümüz Azerbaycan’da düzenli ve sürekli yayımlanan bir satirik dergi bulunmamaktadır. Ancak Azerbaycanlı karikatürcüler bağımsız olarak (ve aynı zamanda 2006 yılında kurulan Azerbaycan Karikatürcü Ressamlar Birliği altında örgütlenerek) çalışmalarını sürdürmektedirler.

Görsel. 22: Azerbaycan Karikatürcü Ressamlar Birliği “Biz ve Karikatür” Mizah dergisinin ilk sayısının tanıtımı. (Bakü - 2006) (<https://www.azercartoon.com/fotolar.htm>, Erişim tarihi: 25.08.2019)

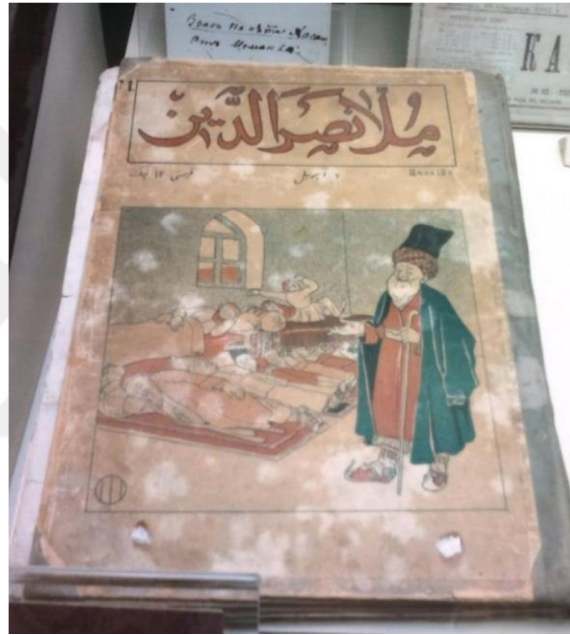
2.5.1. Molla Nasreddin Dergisi

Karikatürler; yaşanan tüm toplumsal değişimlerin, kültürel, siyasi ve ideolojik mücadelelerin yansıdığı bir “hayal perdesi” olarak tanımlanabilir (Mencet, 2018, s.12). Azerbaycan basınında büyük sosyal hareketlilik ve kültürel yankı doğuran dergilerden biri ve en önemlisi "Molla Nasreddin" mizah mecmuası olmuştur.

Molla Nasreddin 20. Yüzyılın başında Celil Mammadguluzade ve Ömer Faig Nemanzade'nin öncülüğünde Azerbaycan Türkçesi ile yayımlanan haftalık siyasi mizah dergisi olmuştur. İlk sayısı 7 Nisan 1906'da ortaya çıkan dergi hakkında Calil

Mammadguluzade, "*Molla Nasreddini doğa kendisi yarattı,zaman kendisi yarattı*" söylemiştir (Şahverdiyev, 2006, s.79).

“Sekiz sayfalık siyasi hiciv dergisi, Tiflis’ten sonra kısa bir süreliğine Tebriz’e (1921), oradan ise Bakü’ye (1922) taşınarak 1931 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüş ve geriye sadece Azerbaycan ve Kafkasya’nın değil, Türkiye’nin, İran’ın, Orta Asya’nın kültürel-entelektüel hafızasına kazınmış bir miras bırakmıştır” (Hacızade, 2011, 1. paragraf).

Görsel. 23: "Molla Nasreddin" dergisinin ilk baskısı. Azerbaycan Tarihi Müzesi

(https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:First_eddition_of_Molla_Nasreddin_magazine_in_Museum_of_the_History_of_Azerbaijan.jpg, Erişim tarihi: 12.06.2019)

İşçilerin siyasi ve ekonomik çıkarlarını savunan bu derginin basın tarihi, burjuva basınına karşı mücadelenin tarihidir. Dergide sarıklı cüppeli mollalar, fesli kravatlı Osmanlılar, gözünde monokl olan Avrupalı erkekler ve koyun derisinden olan siyah başlıklarıyla Kafkasyalılar tasvir edilmiştir. Derginin ilk ressamı Oscar Şmerling olmuştur. Transkafkasya’da bilinen bu karikatürist ressam C. Mammadguluzade ile arkadaş, meslektaş olmuş 1917 yılına kadar dergide işbirliği yapmıştır.

Demokrat hiciv dergisi Molla Nasreddin'in Demokrat C. Mammadguluzade tarafından ortaya çıkması Azerbaycan halkının kültüründeki en büyük ve en önemli olaylardan biri olmuştur.

Görsel. 24: “Molla Nasreddin” mizah dergisi

(<http://azhistorymuseum.gov.az//index.php?mod=5&id=703>, Erişim tarihi: 12.06.2019)

“Derginin merkezin belirlediği program kapsamında yayınlanmasına izin verilmişti. Hükümet, Molla Nasreddin'in şu programla çıkarılmasına izin vermiştir: Sohbetler, Atmacalar, Eleştiriler, Mizahi Şiirler, Mizahi Telgraflar, Komik Hikâyeler, Şakalar, Posta Kutusu, Komik İlanlar, Kişisel İlanlar, Karikatür ve resimler.” (Adıgüzel, 2007, s. 4).

Molla Nasreddin dergisi cehalet ve gericiliğe karşıydı. Dergide yayınlanan resimler Bakü işçilerinin zor durumlarını yansıtıyordu. Karikatürler petrol girişimcilerinin, feodal beylerin ve toprak sahiplerinin iğrenç içyüzünü gösteriyordu. Dergi cesaretle herhangi bir iktidara karşı sesini duyurabiliyordu. Rus çarları, İran

kralları, Türk padişahları hiciv sanatçıları için bir hedefti (Terlanov ve Efendiyev, 1958, s.43).

“Calil Mammadguluzade, sansür tarafından dergide yayınlanmasına izin verilmeyen fotoğrafların veya materyallerin yerini beyaz bırakıyor veya *"Bizim kontrolümüz dışındaki nedenlerden dolayı bu alan beyaz kalmıştır"* deye belirtiliyordu” (Şahverdiyev, 2006, s.81).

20. Yüzyıl Azerbaycan edebiyatı tarihinde Molla Nasreddin dergisinin eşsiz bir yeri vardır. Edebiyatımızın önemli temsilcilerinden C. Memmedguluzade, M. A. Sabir, A. Hagverdiyev, M. S. Ordubadi, A. Nezmi ve başkaları kendi eserlerini Molla Nasreddin dergisi aracılığıyla sadece Azerbaycan'da değil Transkafkasya, Ortadoğu, hatta İran, Türkiye ve diğer ülkelerin halkları arasında yaygın olarak dağıtmışlardır. Karikatür ve resimler devrin önemli çizerleri Oskar İvanoviç Şmerling, İozef Rotter, Azim Azimzade, E. Behzad, Halil Musayev tarafında çiziliyordu.

Molla Nasreddinçilerin ünleri Orta Doğu'nun her yerine yayılmıştı. 1922 yılında Molla Nasreddin dergisinin sosyalizm bağlamında yeniden yayınlanması, hiciv karikatürlerinin geliştirilmesi için mükemmel fırsatlar yaratmıştır. C. Mammadguluzade devrimden önce dergi ile doğrudan bağlı olan A. Azimzadeyi baş ressam olarak dergiye davet etti. A. Azimzade Azerbaycan Resim sanatında Sosyalist Gerçekçilik anlayışını ortaya koyan ilk sanatçı olarak bilinmektedir.

1922'de Molla Nasreddin dergisinin yeniden ortaya çıkmaya başladığı "Azerneşr" devlet yayınevini kurulmasından sonra A. Azimzade için daha geniş bir faaliyet alanı oluştu. Dergide aktif olarak yer alan A. Azimzade Azerbaycan edebiyatının çeşitli kitaplarının illüstrasyonlarını çizmiştir (Terlanov ve Efendiyev, 1958, s.43).

Azerbaycan'da iki dönem arasında çok kısa bir bağımsızlık dönemi yaşanmış (1918-1920) ve 1920 Bolşevik işgalinden sonra editörlerin üzerinde parti çizgisine sadık kalma baskısı artmış ve derginin kalitesi giderek düşmüştür. 1931 yılında ise kapılarını kapatan derginin etkisi uzun yıllar devam etmiştir. Derginin yayın tarihi belli dönemlerde yayınlanan 25 yıllık bir dönemi kapsamıştır (1906-1931).

Molla Nasreddin derginin etkisi ile Azerbaycan türkçesinde bir dizi hiciv dergileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak bunların hiç biri Molla Nasreddin kadar geniş bir program yelpazesi sunmamış, yalnızca onun takipçisi olmuşlardır.

2.5.2. Kirpi Dergisi

1952'den beri Azerbaycanda yayınlanmakta olan bir diger hiciv karikatür dergisi de "Kirpi"dir. Kirpi'nin ana prensibi Molla Nasreddin geleneğini sürdürmek, toplumdaki eksiklikleri ortaya çıkarmak, hak ve adaletin yerini bulmasıdır. Uzun yıllar boyunca dergi rüşvet, halkın malının istismar edilmesi, kültüre kayıtsız kalanların vb. açığa çıkarılması için kararlı bir şekilde direnmiştir. Derginin yayınlanması, karikatür türünde yeni geleneklerin ortaya çıkmasına katkı sağladı.

Karikatür türüne ilginin artması, derginin okuma oranının yüksek olması, profesyonel ressamların karikatür alanına yönelmesine sebep olmuştur. Temel olarak, Sovyet ideolojisine hizmet etmesine rağmen, Kirpi dergisi farklı kuşaklara ait profesyonel karikatüristleri bir araya getirebilmiştir.

Görsel. 25: Kirpi Dergisi Kapak Görseli (1977) Kiril Alfabesi ile yazılmış 20.sayı

“1950-1960'larda Azerbaycan'ın önde gelen sanatçıları Mikayil Abdullayev, Tahir Salahov, Oktay Sadigzade, Kazım KazıMZade, Güllü Mustafayeva ve diğerleri bu alan için saygın eserler yaratmıştır. Halk sanatçısı İsmayil Ahundov'un Kirpi

dergisini popöler hale getirme konusunda önemli hizmetleri olmuştur. 1990'ların başında, dergi bir süre yayınlanmıştır. Hayatını bu dergiye adanmış, baş editör Polad Gasimov ve derginin baş ressamı Hafız Nasirlioğlu dergiye ikinci kez hayat vermişlerdir” (Şahverdiyev, 2006, s.112).

“Kirpi dergisi 1991 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Azerbaycan’ın bağımsızlığını kazanmasının ardından geçiş dönemindeki sıkıntılar, çokpartili sistemin uygulanması, basının özelleştirilmesi, yayınevlerinin ticari kaygıları ön planda tutması, mizah dergilerinin yayımlanmasını zorlaştırmıştır. Bu dönemlerde ”Çeşme”, ”Zarafat”, ”Tek Sebir”, “Şeytan”, “Mozalan”, “Deryaz”, “Güzgü” vb. dergiler yayımlanmış, ancak öncekiler kadar uzun ömürlü olmamıştır” (Hacızade, 2009, s.210).

3. BÖLÜM: SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE AFİŞ TASARIMI

Eski Mısır'da papirüs üzerine yapılmış resimler, ortaçağa ait el yazması kitaplar ve bu kitaplara çizilmiş resimler, eski Yunanlar'da ise tahta tabletlere yazılmış duyurular bulunmaktadır. Kağıdın ortaya çıkması afiş için önemli bir adım olmuştur. Baskı tekniklerinin gelişimi ile duvarlarda görülen duyurular, bildiri ve ilanlar afişin tarihi için başlangıç sayılabilir. Başlangıcından günümüze kadar gelen süreci incelediğimizde toplumun her kesimine ulaşabilmenin en etkin unsurlarından birinin afiş olduğunu görmekteyiz.

Afişler, tasarım ve sanat kaygısının ağırlıkta olduğu ürünlerdir. Herhangi bir ürün, mal, kurum, olay ve fikir vs. gibi nesnelere duyuru yoluyla kitlelere tanıtma ulaştırma amacı güden grafik üründür. Bir başka deyimle afiş, herkesin görebileceği bir yere asılan, ilan ya da reklam işlevi gören basılı kâğıttır. Dilimize Fransızca "affiche" sözcüğünden türetilerek girmiş olan afişin İngilizce karşılığı "poster" Almanca karşılığı ise "plaket"tir (Yalur, 2014, s.20).

Afişin ana gücü onun her zaman hareket halinde olması, modernliği, keskinliği ve canlılığıdır. Bir sanat eseri olarak, afiş sadece sergiler için değil, aynı zamanda politika, ekonomi, kültür ve günlük yaşam için yaratılmıştır. Afişlerin asıl amacı ilgi çekmek ve ikna etmektir. Bu yüzden son derece basit, özlü ve anlaşılabilir olmalıdır. Afişte yalnızca görüntü, şekil ve gerçekçi çizim değil, semboller, amblemler ve logolar kullanılır. Afiş kompozisyon açısından eksiksiz ve anlaşılması kolay olmalıdır. Renkleri, ritmi ve netliği ile herkesin dikkat ve ilgisini çekmeli, izleyici tarafından açıkça anlaşılabilir olmalıdır.

Başlangıcından beri görsel sanatların en önemli ürünlerinden olan afişler geniş halk kitlelerine en kısa zamanda ve daha az maliyetle ulaşmayı sağlayan en popüler propaganda aracı ve en verimli iletişimsel araçlar olduğu gibi "göstergebilim" açısından sokağın ve meydanların bir parçası olabilmıştır. Afiş ve diğer görsel iletişim yöntemleri arasındaki temel fark; afiş hareket halindeki izleyiciye hitap ederken; dosya, broşür ve kitapçıklar gibi diğer görsel elementler ise okumak için zamanı olan okuyucu için tasarlanmıştır (Yavuzer, 2014, s.6).

Afiş Sanatı, 19. Yüzyılın başlarında litografi ile çoğaltılabilen metin ve görüntünün birleşmesinden, tüketim mallarının seri üretimi ve rekabetçi ekonomik

ilerlemeye bağlı olarak gelişmiştir. Bir afişin karmaşık değil, basit bir fikri iletmesi gerekir. Afişler kaybolan ulus bilincini uyandırmakta en önemli görevi üstlenmiş olduğu gibi, aynı zamanda o döneme ait sanat, espri, eleştiri anlayışı hatta ekonomisi hakkında da günümüze bilgi aktarmaktadır.

Litografi tekniğinin gelişmesi afişin özgürleşmesini sağlamış, önceleri tipo baskıyla üretilen ve bu nedenle sadece yazıdan oluşan afiş ve duyuruların resimsel dille birleşmesine olanak vermiştir. "Litografide, serbest çizimle üretilen harfler, gravür ve tipo baskıda mümkün olmayan bir kolaylıkta, figüratif kompozisyonlarla etkileşime girebilmiştir" (Aktaran: Taşoğlu, 2016, s.188).

Seguela'nın dediği gibi: "İletişimde afiş, fotoğraftan daha öte bir şeydir. Bir darbe, bir yumruk etkisine sahip olan afiş, bir görüntüyle bir cümlenin tutkulu buluşmasıdır"(Rızvanoğlu, 2001, s.7).

"Litografi tekniğiyle hayat bulan afişler, ilk zamanlarda resim ve grafik sanatı ile çok yakın ilişki içinde olmuştur. Sanatın yaratıcılığı ve afişin iletişim amacı bütünleşerek, iletişimde estetik kaygısını ön plana çıkarmıştır. Afişin babası sayılan Henri Toulouse Leutrec'le tanınan afiş, her gün her yerde her insanın karşısına çıkarak sokakları bir sanat galerisine dnştrmştir" (İlbeyi, 1994, 59).

Politik afişlerin temeli, A. Steynlen , P. Kolen, M. Zikner ve P. Picasso gibi ünlü sanatçılar tarafından atıldı. Almanya'daki afiş, K. Colvis ve D. Hartfild gibi önde gelen sanatçıların isimleriyle bağlantılıdır. Rusya'da, D. Moor, M. eremnik, V. Deni, A. ekhonin, V. Mayakovskiy, G. Toidze ve diğerleri afiş sanatının temellerini attılar (İbrahimov, 2004).

Görsel. 26: Dimitriy Moore, “Gönüllülere katıldınız mı?” (1920)

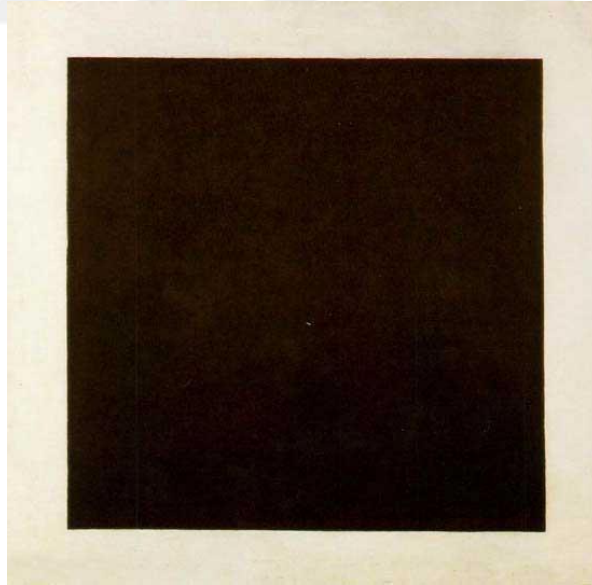
(https://i.etsystatic.com/6202694/r/il/57f62b/384419961/il_794xN.384419961_17rv.jpg, Erişim tarihi: 20.11.2019)

Afiş Birinci Dünya savaşının başlamasıyla tarihi etkileyebilen önemli bir propaganda aracı haline geldi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarının olmadığı zamanlarda, afiş ile yapılan propaganda oldukça etkili olmuştur. Milyonlarca insan duvarlardaki afişler aracılığı ile devlet adına insanlara ne yapmaları ve ne yapmamaları gerektiğini, savaşa asker toplamaktan, cephe arkasında savaşa nasıl destek olunacağına kadar birçok konuda toplumun tüm kesimlerine seslenmiştir. Afişler aynı zamanda düşmanı görünür kılmanın da bir yolu olmuştur. Soğuk Savaş sürecinde ve savaş sonrası dönemde ABD ve SSCB karşılıklı propagandaya yönelik çok sayıda afiş üretmiştir.

“Afiş sanatına dair farklı bakış açıları, çeşitli Avrupa ülkelerinde ve ABD’de doğdu. Cheret, William Bradley, Beggarstaff Brothers gibi isimler kendi yöntemlerini ve bakış açılarını geliştirdi. Ekim Devrimi sonrası Birinci Dünya Savaşı ve Sovyetler Birliği süreci ile birlikte; El Lissitzky gibi isimler “soyut afişler” kavramını oluşturdular” (Alaman, 2014, s.20).

Birinci Dünya Savaşı ve Rus Devrimi'nin karışık ortamında, Çarın devrilmesinden, Rusya'nın iç savaşa sürüklenmesi ve Sovyetler Birliği'nin kurulmasına kadar geçen zaman diliminde, Rusya'da yaratıcı sanat alanında kısa süren parlak bir devir yaşanmıştır. Rus Futurist kitaplarında işlenen üslup aynı zamanda Çarlık Rusyası'nın değerlerine karşı çıkışı sembolize etmiştir (Bektaş, 1992, s.56).

“1913 yılında Kazimir Maleviç saf renkler ve temel geometrik cisimlerden oluşan bir resim stili geliştirerek, Supermatizmi kurmuştur. Maleviç önce Futurist ve Kubist üslupta çalışmalar yapmış, sonra temel geometrik biçimlerin sonuçlanmasından yola çıkarak yeni ve yalın bir üslup yaratmıştır. Maleviç “Supermatizm Çağını - Nesnesiz Dünya” Çağı diye adlandırmış ve bu çağın yaratıcılık çağı olacağına ve Supermatist sanatın, insanları yaratma özgürlüğüne kavuşturacak bir yol olduğuna inanmıştır. Solcu sanatçılar eski düzene karşı çıkarak 1917'de Bolşevikleri desteklemek ve dünyayı değiştirmek üzere kendilerini propagandanın hizmetine adanmışlardır” (Bektaş, 1992, s.57).

Görsel. 27: Kazimir Maleviç, “Black Supermatist Square” (Siyah Supermatist Kare), 1914
(<http://staratel.com/pictures/malevich/pic5.jpg>, Erişim tarihi: 20.01.2020)

Maleviç'ten etkilenen Konstrüktivist ideali en iyi kavrayan sanatçı, ressam, mimar ve grafik tasarımcısı El Lissitzky olmuştur. O, insanlığa daha verimli bir toplum ve çevre sağlamak için sanatın teknolojiyle birleşmesi gerektiğini savunmuş ve grafik tasarıma yönelmiştir. “Beat the Whites with the Red Wedge” (Beyazları Kırmızı Kamayla Vurun) isimli politik afişinde, süprematist tasarım elemanları politik sembollere dönüşerek “Kırmızı” ile Bolşevikler, “Beyaz” ile Karşı devrim güçleri tanımlanmıştır (Bektaş, 1992, s.57).

Görsel. 28: El Lissitzky, “Beat The Whites With The Red Wedge”, 1919, (<https://www.dailyartmagazine.com/beat-the-whites-with-the-red-wedge/>, Erişim tarihi: 20.01.2020)

Kırmızı üçgen ve çizgiler afişin sağında bulunan ve geri çekilme izlenimi uyandıran negatif alandaki büyük beyaz daireye doğru, saldırgan bir şekilde ve değişen hücum yönleriyle dalmaktadırlar (Bektaş, 1992, s.59). Bu afiş günümüzde hala etki gücü yüksek olan tasarımlardan biri olarak değerlendirilir.

“Konstrüktivizmin en etkin temsilcilerinden biri olan Alexander Rodçenko eserlerinde tipografi, montaj ve fotoğrafla tasarım yapma konusunda öncü olmuştur. Rodçenko Sosyal görüşleri doğrultusunda bireysel ifadeler yerine, geniş halk kitlelerine eğilip sorumluluk yüklemek gerektiğine inanarak, 1921'de ressamlıktan

vazgeçmiş ve tasarıma yönelmiştir. Sanatın, hangi görüş alanında ortaya çıkarsa çıksın, Burjuva değerlerini ve kapitalist sömürüyü ifade ederek çağdışı bir uğraş olduğunu savunmuştur” (Bektaş, 1992, s.63).

169. Родченко А., Маяковский В.
Лучших сосок не было и нет... 1923

Görsel. 29: Alexander Rodçenko, “Bebek Emzikleri İçin Afiş”, 1923

(<https://gallerix.ru/storerroom/1973977528/N/1762003319/>, Erişim tarihi: 20.01.2020)

“Afişler İkinci Dünya Savaşı’nda Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği tarafından etkin bir biçimde propaganda amaçlı kullanılmıştır. Görünüşte basit olan bu reklam şekli genellikle bilinenden daha etkili bir yere sahipti. Radyo kapatılabilir, politik mitinglere ve sinemaya gidilmeyebilir, fakat herhangi bir kişinin belli bir zamanda sokakta yürürken bir afiştan kaçması mümkün değildir” (SDAM, 2018, s.7).

Savaş dönemlerinde propaganda amaçlı kullanılan afişlerde ön plana çıkan simgeler genellikle düşmanların aşağılanması ve kötü karakter olarak gösterilmesidir. Bolşevikler Rusya’da devrim öncesinde gazete, dergi, afiş gibi araçları propaganda

amacıyla kullanırken, devrim sonrasında buna sinema, radyo ve televizyonu da dâhil ederek propagandanın etki sahasını genişletmişlerdir (SDAM, 2018, s.7).

İkinci Dünya Savaşı'nın afişlerinde yer almaya başlayan en önemli unsur fotoğraf olmuştur. Biçim anlamında yeni değişikliklere sahne olan propaganda afişlerinde, o döneme kadar yaygın olan illüstrasyonun yanında, teknolojik gelişmelerin son ürünlerinden olan fotoğraf da sınırlı olanaklar dahilinde kullanılmaya başlamıştır.

3.1. Sovyetler'de Propaganda amaçlı Kullanılan Afişler

Propaganda, en kısa tanımıyla kitlelerin istenilen yönde ikna edilmesini ifade etmektedir (Jowett ve O'donnell, 2014, s.1). Propaganda aracı olarak simgeler, şarkılar, sloganlar, afişler, resimler insanları koşullandıran yardımcı öğeler olarak etkin bir biçimde kullanılmıştır.

Propaganda, tek parti ile yönetilen totaliter rejimlerde sıklıkla kullanılan bir iletişim yöntemidir (Çakı, 2018, s.276).

“Propagandanın yalancılıkla eş tutulması, önce 1918'i izleyen yıllarda ortaya çıkmışsa da, savaş günlerinin propagandacılarının neleri kullandıkları dikkatle incelendiğinde, propaganda ile yalan arasındaki ilişkinin fazla abartıldığı ve her propagandanın yalanla eş tutulmasının doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Propaganda, ilke olarak, ne sadece gerçeğe, ne de sadece yalana değil, iknaya dayanmaktadır” (Onaran, 1984, s.73).

Tüm savaşlarda yazılı ve görsel medyaya büyük önem verilmiştir. 1917 Ekim devriminin ardından, dört yıl süren iç savaşta ve sonrasında ilk amaç kitlelere sosyalizmi öğretmek olmuştur. Bunun için propaganda yöntemleri kullanılmıştır (Fırat, 2008, s.91).

Sovyetler Birliği'nde savaştan önce, savaş yıllarında ve savaştan sonra en etkin propaganda aracı afiş olmuştur. Sovyetlerin bütün cumhuriyetlerinde kullanılan bu afişler, genç kuşağı eğitiyordu. Bu propaganda afişlerinde yer almayan hiç bir etkinlik yoktu (Fırat, 2008, s.94).

Savaş zamanı üretilen propaganda afişleri ülkenin tüm kasabalarında, caddelerde ve meydanlarda olduğu kadar cephede de görülüyordu. İnsanlara cesaret aşılamaaya çalışan afişlerde düşmanın işlediği suçlar da belirtilmiştir (Fırat, 2008, s.95).

İşlevleri ve kullanım alanlarına göre değerlendirildiğinde modern toplumlarda propaganda üç temel tipte ele alınmaktadır (Bussemer, 2008, s.658); savaş propagandası, sosyolojik propaganda ve politik propaganda. Savaş propagandası, özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında uygulanmaya başlanmış ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı zamanında dışta düşman ülkelerin moral değerlerini düşürmek, içte ise halkın savaşa desteğini arttırmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Halkın büyük kayıplar verdiği savaş zamanlarında savaşa ve savaşın haklılığına ilişkin vatandaşların desteğini almak iktidarların en büyük problemlerinden biri olmuştur.

Sovyet rejiminin başlangıcından itibaren, afişler SSCB bölgelerinin geniş nüfusu ile iletişim kurmak ve onları eğitmek için hayati öneme sahip bir araç olarak görülüyordu. Afiş, Stalin'in liderliği boyunca, rejimin gelişen önceliklerini yakından yansıtan sıkı bir merkezi kontrol altında üretilen, birincil bir propaganda şekli olarak kaldı (Pisch, 2016, s.2).

Sovyet propagandasının temel amacı, savaşın her ne pahasına olursa olsun Sovyetler Birliği tarafından kazanılacağına kitleleri inandırmak ve bu amaçla yürütülen faaliyetlerde insanların savaşta etkin bir şekilde rol almasını sağlamak olmuştur. Bu amaçla, sinema, radyo, gazete, dergi, afiş gibi dönemin önde gelen tüm kitle iletişim araçları Sovyet propagandası tarafından etkin bir şekilde kullanılmıştır (Akarcalı, 2003, s.212).

Stalin'in en etkili propaganda silahlarından biri, propaganda amaçlı kullanılan afişler olmuştur. Bu afişlerin cumhuriyet genelinde her bölgeye ulaşılması amaçlanmıştır. Afişlerde Sovyet halkları kahraman ve vatansever olarak yansıtılmıştı. Böylece "Kızıl Ordu"nun asker ihtiyacının, Sovyetler Birliği'nde yaşayan sivillerden de elde edilmesi amaçlanmıştır. Afişlerin başarılı bir şekilde hazırlanması için profesyonel ressamlardan yardım alınmıştır. Bu durum afişler üzerinde verilen mesajların, kullanılan görsellerin ve yazıların kitlelerin hafızasında uzun süre yer edinmesini sağlayabilmiştir. Sovyetlerde afiş, fikiri hızlı bir şekilde yaymak ve

propaganda yapmak amacıyla kullanılmış, bu nedenle de en çok tercih edilen afişler propaganda afişleri olmuştur.

Propaganda afişleri buyruk verme, dolaylı tehdit, bir gizliliği açığa çıkarma gibi içerikleri konu edinmektedir. Genelde afiş tasarımlarında görsel eleman olarak fotoğraf ve illüstrasyonlar fazlaca kullanılmaktadır (Yayla, 2014, s.76).

Sınırlı sanatsal özgürlük döneminde birçok farklı akımın ürünü olarak hazırlanan propaganda afişleri, komünist ideolojinin sadece devlet düzenine olan yansımaları açısından değil, bireye kattıklarını da vurgulayarak yeni bir yaşam biçimi ve dünya düzeni inşa etme ihtiyacı üzerinde odaklanmıştır (Moore, 2010, s.126).

3.2. Rus Telegraf Ajansının Afişleri (ROSTA)

25 Ekim 1917'deki Bolşevik devrimi sırasında, ITAR-TASS'ın öncüsü olan Petrograd Telgraf Ajansı (PTA), devrimci Baltik Filosu denizcileri tarafından ele geçirilmiştir. Daha sonra ITAR-TASS'ın merkezi hükümetin bilgi ajansı olma kararı alındı ve Moskova'ya taşındı. Moskovaya taşındıktan sonra Rus Telgraf Ajansı (ROSTA) olarak yeniden adlandırıldı. Rus Telgraf Ajansı ROSTA (Rusça: Российское Телеграфное Агентство, Rossiyskoye Telegrafnoye Agentstvo) Sovyet Rusya'daki devlet haber ajansıydı (1917-1935). Ajans, ROSTA pencereleri olarak adlandırılan hiciv afişleri nedeniyle ünlü oldu. Gelenek iç savaş sırasında ortaya çıktı ve afişler çoğunlukla yeni otoritelerin muhaliflerini gözden düşürmeyi amaçlıyordu (ROSTA windows: the art of satirical poster, 2014, 1. paragraf).

1918 Ekim devriminden sonra, devrim öncesi döneme ait tüm tabelalar, her türlü ticari ürünler kaldırılmış, vitrinler boşaltılmıştır. O dönemde tek haber kaynağı sayılan gazetelerin tirajı, nüfusun sayına kıyasla büyük ölçüde azalmış, aynı zamanda ciddi bir kağıt ve mürekkep sıkıntısı yaşanmıştı. Bu sıkıntı gazetelerin ve kitapların yayınlanmasını zorlaştırmış ve bu nedenle "Okna ROSTA" (ROSTA Penceresi) afişleri 1919'da Moskova'da "afiş, gazete, dergi ve bilgi bülteni"nin işlevlerini birleştirme hedefi ile ortaya çıkmıştı. Bu afişler devrimden sonra boş kalmış vitrinlere asılmıştı. İç savaş koşullarında matbaa endüstrisinin ciddi zorluklar yaşadığı bu dönemde, insanlarla acil olarak iletişim kurma ihtiyacı sağlayan bu afişler çeşitli

konularla ortaya çıktı ve yayıldı. Bu eserlerin yazarları Rus Telgraf Ajansı'nın sanat ve fotoğraf, edebiyat ve ajitasyon bölümlerinde çalışan Sovyet sanatçıları ve şairleri idi. Okna ROSTA'nın oluşturulması için çalışan afiş sanatçıları; şair Vladimir Mayakovsky, grafik tasarımcılardan Aleksander Rodçenko ve Mikail Çeremnik, sanatçı Kazimir Maleviç ve diğerleri ROSTA afişlerinin oluşturulmasında yer aldı.

Afişler basılmıyor, kartondan kesilmiş kalıplarla boyanıyordu. Gerekli sayıda afiş boyandıktan sonra, şablonlar başka bir şehre gönderilir, Sovyetler Birliği'nde ve Cumhuriyetlerinde dolaşıma sokulurdu. Okna ROSTA günlük gazetelerden, haftalık yayımlanan sosyal ve politik dergilerden çok daha verimliydi. Okna ROSTA afişlerinin grafik tasarımı, Rus "Lubok" sembollerini ve yenilikçi sanatsal avangardın yöntemlerini birleştirdi. Afişlerin ayırteci özellikleri, şiirsel metnin ve çizimlerin birbirlerini tamamlaması, silüetlerin ifadesi, iki veya üç rengin kullanılmasıydı. Bu afişlerde ilk defa şair Vladimir Mayakovski metin yazarı olarak metinler yazmıştır.

Görsel. 30: Vladimir Mayakovsky "Okna ROSTA" afişi, 1920.

(https://ambilive.ru/images/18-05-2016/9__ambilive-ru.jpg, Erişim tarihi: 20.11.2019)

İkinci Dünya Savaşı sırasında, afiş basmanın en etkili yolu yeniden kullanılmaya başlamıştır. 1941-1945 Büyük Vatan Savaşı sırasında, Sovyetler Birliği Telgraf Ajansı TASS (Rusça: Телеграфным Агентством Советского Союза, Telegrafnım Agentstvom Sovetskovo Sayuza) tarafından yayınlanan siyasi kampanya afişleri oluşturuldu. Bu, hazır şablonlarla (trafaret'le) yapılan afişlerdi. Bu afişler de ROSTA afişlerine benzer işlevler yapmıştır. Okna TASS olarak adlandırılan bu afişlerin çizimleri ve metinleri düşmana karşı zafer çağrısında bulunmuştur. Sanatçılar SSCB halklarının kahramanca geçmişini hatırlatarak, anavatan'ın savunmasını isteyen, Sovyet halkını yücelten, Alman faşist istilacılarını damgalayan siyasi kampanya afişleri üretmiştir. Bu, zorlu savaş koşulları altında ülkede yapılan en uygun maliyetli baskı yoluydu. Okna ROSTA afişlerinde 2 ve ya 3 renk kullanılmış olsa da, İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan Okna TASS afişlerinde renk sayısı 10-12 ve daha fazlaya ulaşmıştı.

“İlk Okna Tass afişleri 27 Haziran 1941'de yayınlandı ve haftalık olarak görülmeye başladı. Okna TASS tek yüzü kullanılan ilanlar olup, sıkça komik illustasyonlardan oluşmuş, dükkan vitrinleri, tren istasyonlarına asılmış, iç savaşta, cephede kullanılmıştır. Bu çalışmalar büyük ebatta olup, boyutları 1 ile 4 metre arasında değişmekte ve mumlu kağıt tekniği ile yüzlerce kopya halinde üretilmekteydi. Bu ilanların ilk tasarımcısı olan, politik karikatürleri ile meşhur Mikail Çeremnik Rusya için yaklaşık 500 afiş tasarlamış olup, bir gecede 50 adet afiş tasarlayabilmiştir” (Rızvanoğlu, 2001, s.40).

Görsel. 31: Almanyanın SSCB'ye saldırısından bir hafta sonra, Moskova
(<https://pastvu.com/p/304191>, Erişim tarihi: 12.06.2019)

Görsel. 32: “Her Şeyin Sonu Var” Okna TASS Afіşı
(<https://goslitmuz.ru/collections/367/>, Erişim tarihi: 20.11.2019).

Atölyede çeşitli mesleklerden insanlar çalışırdı; heykeltıraşlar, ressamlar, tiyatro sanatçıları, grafik sanatçılar ve sanat tarihçileri. Afişler basılmıyor, sanatçılar tarafından el ile yapılmış olan şablonlarla çoğaltılıyordu. Okna TASS ilk önce Moskovada basılmıştır. Moskova ile beraber SSCB'nin diğer şehirlerinde de (Aşgabat, Bakü, Murmansk, Tomsk, Saratov, Sverdlovsk, Taşkent, vb.) Okna TASS atölyeleri oluşturulmuştur. Bu hareket bütün ülkeyi saran güçlü bir vatansever hareketti. Savaş döneminde radyoların verdiği haberle, sanatçılar hemen bir taslak çizer ve çoğunlukla sanatçılardan önce, şairler ve yazarlar şiirler yazardı. Tipik olarak, afişlerin 24 saat içerisinde hazırlanması gerekiyor, bazı acil durumlarda bu süre 4 saatten fazla olmuyordu (Kolesnikova, 2016, 9. paragraf).

Afişler, cephedeki, uluslararası politikadaki ve arkadaki en önemli olayları yansıtıyordu. Üzerlerinde yorulmadan üç vardiya halinde çalışılmıştır.

Görsel. 33: Moskova'da "Okna TASS: Zafer Yılları" sergisi açıldı,
Anton Novoderejkin, 16.04.2015
(<http://www.may9.ru/news/141/print>, Erişim tarihi: 20.11.2019).

3.3. Afişlerde Kült Anlayışı

Kült liderlik, liderin kitleler nezdinde yüceltilerek, insanüstü özelliklere sahip bir figür olarak temsil edilmesidir. Kült liderlik propagandasında, kült liderin halkın geleceği için en doğru kararı alacağına kitlelerin inandırılması ve böylece kült lidere yönelik muhalefetin marjinalleştirilerek etkisiz hale getirilmesi amaçlanmıştır (Gill, 1980, s.167). Dönemin siyasi Kült anlayışı çoğunlukla kötü huylu otoriter bir liderden oluşmaktadır. Bu liderler genellikle tüm cevaplara sahip olduklarını iddia ederler ve kör itaat isterlerler. Empati eksikliği, hatalar yapma veya başkalarına zarar verme davranışlarını sıklıkla sergilerler. Bu tür Kült liderler ve politik gruplar beyin yıkama ve aşırı etki metotlarını kullanarak toplum açısından tehdit oluşturmaktadırlar.

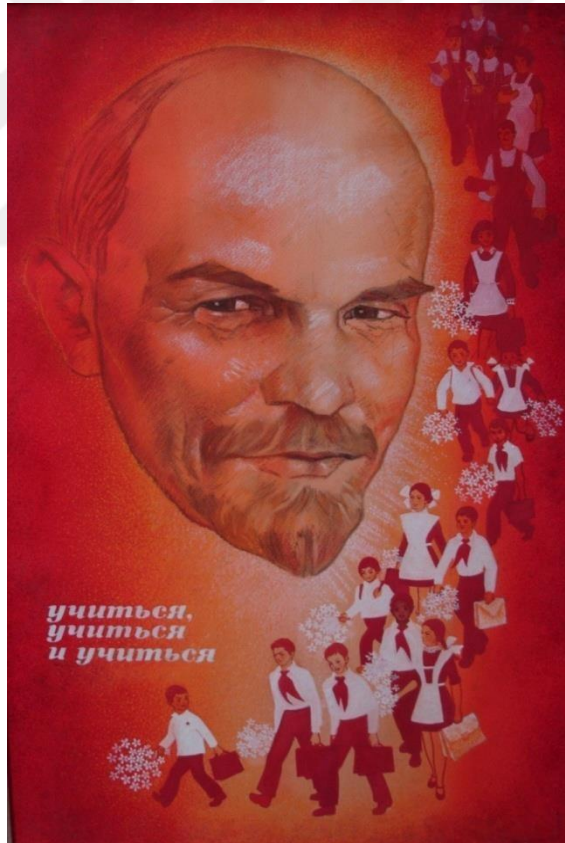
3.3.1. Lenin Kültü (Leniniana)

Sovyetler Birliği Sosyalist ve Komünist ideolojiyi dünyaya yaymayı hedefledi ve bunu Lenin'le birlikte yapmaya çalıştılar. Bu, Lenin çevresinde kapsamlı bir kişilik kültürünün oluşturulmasını içeriyordu. İmajı idealleştirildi ve düzenli olarak propaganda afişlerinde bilgelik ve umut sembolü olarak kullanıldı. Birçok afişte insanların sevgili babası, Sovyet başarısından sorumlu deha olarak tasvir edilmiştir. Güzel sanatlara, yazılara ve müziğe iltifat konusu oldu ve ismi Sovyet milli marşının bir parçasına dönüştü.

Görsel. 34: Nezerov. H, “Lenin’in Ulusal Politikası Yenilmezdir”
(Lenin’in ulusal politikası yenilmezdir)

“Leniniana - 20. Yüzyıl Sovyet kültüründe Lenin hatırasının hafızalarda kalmasını amaçlayan sanatsal olarak belgelenmiş, bilimsel çalışmaların yaranması sürecidir. Lenin'in silueti, jestleri, çizgileri ve imajı sembolik anlam taşıyarak Sovyet sisteminin amblemine dönüştürülmüş ve dönemin görsel imajını oluşturmuştur. Leniniana tarzı film, güzel sanatlar ve edebiyatta yaygın bir şekilde gösterilmiştir. 1920'den başlayarak, Kremlin'de Lenin'i anmak için birçok resim ve heykel eserleri yaratılmıştır. Bu eserlerde kendi iş odasında çalışırken, yazı yazarken, halk önünde konuşmalar yaparken, mitinglerde vb. imajlar kullanılarak onu halka daha yakın, demokratik bir biçimde tasvir etmeye çalışmışlar. Sürekli çalışan, çalışkan, nazik bir insan imajını şekillendirmişlerdir” (Kerimova, 2018, s. 231).

Görsel. 35: Şahtinskaya .E, “Okumak, Okumak, Yine Okumak” (1970)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: Ekim 2018)

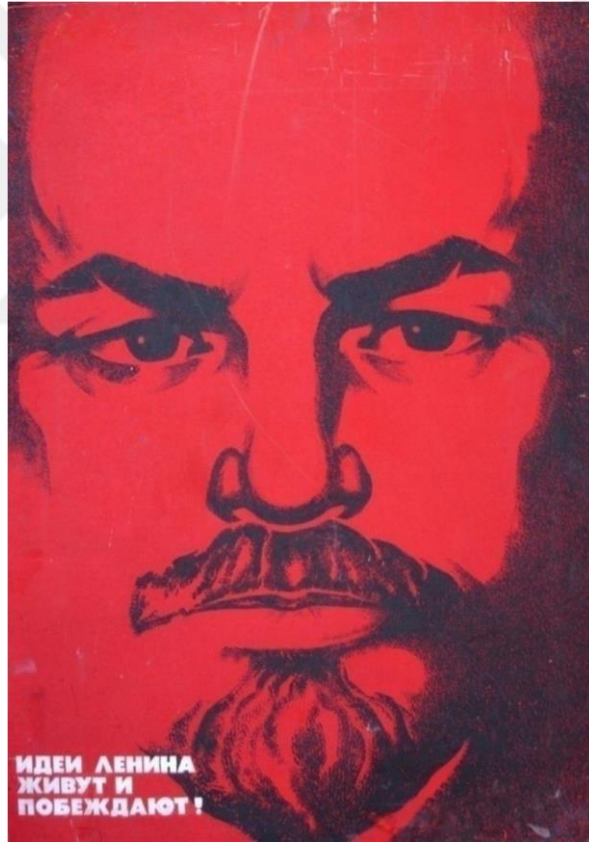
Sovyetler Birliği'nin kurucusu Vladimir Lenin döneminde Sovyet propagandası kitleler üzerinde büyük bir etki oluşturmayı başarmıştı. Bu başarının altında yatan en temel nedenlerden biri, Sovyet propagandasının kitlelerin beklentilerini karşılayan “Toprak ve Barış”, “Ekmek, Barış ve Özgürlük” şeklindeki kısa ve net söylemlere yönelmesi olmuştu (Domenach, 2003, s.32).

1920 Bolşevik rejimin ilk yıllarında, yeni ve devrimci bir toplumun gerçekliğini ifade etmek için sanatçılar ve yazarlar birlikte çalışmış, yeni sanatsal tarz ve ifade biçimi yaratmışlar. Devlet propaganda malzemelerinin üretimi üzerinde sürekli artan kontroller sonucu, kitleler tarafından anlaşılmaz ve anlamsız olan avangard ve formalist yaklaşımlar reddedilmeye başlanmıştı. Lenin'in geleneksel, sanatsal zevklere sahip olduğu ve avangard sanattan, özellikle fütürizmden hoşlanmadığı bilinmektedir (Bown, 1991, s.23).

Görsel 36: Azizov. A, "Ordenli Azerbaycan", (1970-1980)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr.Ziyadhan Aliyev, Erişim: Ekim 2018)

1970 yılında, Azerbaycan sanatçılarının yaratıcılığı, Lenin konusuyla geniş bir şekilde kapsanmıştı. Birçok sanatçı, Lenin'in 100. Yıldönümü'ne afişler adadılar. Devrim liderinin imajı idealleştirilerek, bireyciliği ve hümanist temelini kaybetmiş, kendine özgü bir şablon haline gelmişti. Azerbaycanlı sanatçıların Lenin'e adanmış eserleri arasında Y. Hüseyinov'un "Lenin Yaşıyor" (1970), C. Gasımov'un "Lenin'in Komünizme Kazandırdığı Zafer" (1970), Arif Azizov'un "Ordenli Azerbaycan", Hacığa Nezerov'un "Lenin'in Ulusal Politikası Yenilmezdir" ve bu gibi afişleri gösterebiliriz (İbrahimov, 2004).

Görsel. 37: Gasımov. C, "Lenin'in Fikirleri Yaşar ve Kazanır" (1970)

(Sanat Tarihçisi Doç. Dr.Ziyadhan Aliyev, Erişim: Ekim 2018)

3.3.2. Stalin Kültü (Stalinizm)

Stalin Sovyetler Birliği'nde kendi etrafında bir kimlik kuralı inşa etti. Bu kimlik kuralına "Kişilik kültürü" denir. Propaganda sanatçıları Stalin çevresinde kişilik kültürü'nü kurdu ve onu Sovyetler Birliği'nin sevgili babası olarak gösterdiler. Stalin'e göre, Sovyet propagandasının amacı devletin, onun politikalarının ve liderinin yüceltilmesiydi. Tarih boyunca liderler, portre fotoğraflarını oluşturmak için devlet tarafından görevlendirilen, resmi olarak onaylanmış sanatçıları kullanarak, vatandaşlar arasında görüntülerinin yayılmasını sağlamışlardır.

Görsel. 38: Anonim. "Yaşasın Sovyet Halkının Lideri, Büyük Stalin". (1947)

(www.ourbaku.com, Erişim: Mart 2019)

Stalin Sovyetler Birliği'nde yaşayan tüm halklara kurtarıcı kahraman ve bilge insan olarak sunulmuştu. Böylece kitlelerin sevgisini kazanarak, Stalin üzerinde liderlik kültü inşa edilmeye çalışılmıştı. Sovyet propagandası, diğer Sovyet cumhuriyetlerinde olduğu gibi ASSC'de de Stalin'i cumhuriyetin yegane lideri olarak göstermişti. Joseph Stalin, 20 yıldan fazla bir süre içerisinde Sovyetler Birliği'ne hükmetti. Sovyet halkını köylü toplumundan, endüstriyel bir süper güce dönüştürürken bir terör saltanatı, bir tasfiye ve toplu cinayet ağı kurdu. Stalin'in iktidarda bulunduğu dönemdeki koşullar ve parti içerisindeki amacı Sovyetler Birliği genelinde medya üzerinde sıkı bir denetim kurarak Stalin'in veya Stalinizm'in herhangi bir şekilde eleştirilmesine izin vermemekti.

Görsel. 39: Anonim. Sevgimiz Büyük Stalin'e (1938)
(www.ourbaku.com Erişim: Mart 2019)

Muhafif görülen yayınlar Stalin'in yönetimi tarafından sansürlenmişti. Sovyet medyası tamamen devlet yönetiminde, Stalinizm'i yücelten haberlere yer vermişti.

Kitlelerin Stalin'e güvenmesi, onun aldığı kararlara kayıtsız şartsız uyması, Stalinist yönetimin cumhuriyet içinde nüfuz elde edebilmesini sağlamıştı (Rees, 2004, s.4).

"Tüm afişlerde emir cümleleriyle, kitleler sürece katılmaya çağırılmıştır. Afişlerin genelinde Stalinin sözü kullanılarak propaganda afişlerine özgü bir yöntem uygulanmıştır. Sürekli aynı fikirlerin, sloganların tekrar tekrar dile getirilmesi ile, halkın kolektifleştirme politikasına çağrıldığı görülmektedir" (Elpaze ve Sümbül, 2018, s.11).

Görsel. 40: "5 Aralık, SSR Stalin Anayasa Günü- Ulusal Bayramdır" (1938)

(www.ourbaku.com, Erişim: Mart 2019)

Rus tarihçisi Peter Kenez Stalin öncesi ve sonrası dönemi şu cümlelerle tanımlamıştır: "Stalinizm, Sovyet tarihinin merkezinde yer alıyor. 1920'lerin tarihini Stalin'e hazırlık olarak ve 1953'den sonraki süreci ise, tiranlığın yıkılmasından kaynaklanan uzun bir iyileşme olarak görme eğilimindeyiz" (Kenez,1999, s.103).

3.4. Sovyet Afişlerinin Biçim Dili

20'li yılların afişlerinde kimliğe saygı, hayranlık duygusu, standartlaştırılmış jestler, renkler ve pozlar yaygın olarak kullanılmaya başlamıştı. Burada sloganlar, yazı karakterlerinin kaba ve ilkel yorumu tasvir edilmişti. Sovyet tasarımcıları dışarıdan gelen kısıtlı bilgi erişimine sahipti ve yabancı meslektaşlarının çalışmalarından tam olarak ilham alamamışlardı. Bir başka deyişle o dönemki tasarımcılar ve sanatçılar kendi yağlarında kavruydular.

Afişlerde kullanılan ciddi fontlar, Sovyet rejiminin sertliyini ve ciddiyetini karakterize edirdi. Afişlerde bazı konular yer almış ve her alanda tanıtım afişleri hazırlanmıştır; emek, ekonomi, işçi, entelektüeller, sanat, spor vb. Sovyetlerin kendine özgü mekanizmaları, ideolojileri ve klasik bir geleneği vardı. Soyutlamaya ise yer yoktu.

Çalışma ve Savunma Konseyi altında Standardizasyon Komitesi'nin kurulduğu 1925 yılından bu yana planlanan ekonomiye geçişle ilgili olarak, ülkede standardizasyon üzerine sistematik çalışmalar başladı. Yazı tipi endüstrisine de değinildi. Paligrafçılar, sanatçılar ve göz doktorları, o zamana kadar mevcut olan tüm tipografik yazı tiplerini inceleyerek ve değerlendirerek, hangilerinin daha fazla kullanmaya layık olduğunu belirlediler.

Standardizasyonun bir sonraki aşaması, tüm Birlik standardının geliştirilmesiydi. OST 1337'nin (ОТРАСЛЕВОЙ СТАНДАРТ-ОСТ / ENDÜSTRİ STANDARDI) kabul edilmesinden önce üç alt komisyondan oluşan özel bir komisyon çalışması yapıldı. OST 1337'nin oluşturma kararı, 24 Temmuz 1927'de SSCB Yüksek Ekonomik Konseyi Baskı Komitesi toplantısında yapıldı. Her şeyden önce, toplu yayınlarda ve çocuk edebiyatında kullanıma uygun yazı tipleri seçilmeliydi. Manuel yazı tipleri için bir standart olmasına rağmen, çalışma sürecinde, tüm mevcut yazı

tipleri dikkate alındı ve kiril harfleri olmayan yabancı tasarımlar da dahil olmak üzere baskı makineleri için yazı tipi oluşturuldu.

Komisyon üyeleri en başından beri, yazı tipine büyük önem vererek, onu kitap sanatının en önemli unsurlarından biri olarak gördüler. “Baskı ve Devrim” dergisinin aynı yıl yazdığı gibi: “Komisyon üyeleri diğer şeylerin yanı sıra yeni bir tipografik yazı stilini oluşturacaktı. Çünkü eski yazı tipi özellikle, Batı Avrupa ve Amerika'nın baskı başarılarıyla karşılaştırıldığında modern baskı gereksinimlerini karşılamıyordu” (Konstantin, 2014).

“1930'da, SSCB'de tüm baskı endüstrisi için önemli bir olay gerçekleşti. Şubat ayında yazı tipi Standardizasyon Komisyonu, yalnızca 31 yazı tipinden oluşan (OST 1337) “Yazı Standartı” nı geliştirdi (modern sınıflamaya göre, 31 stil ve 14 el yazısı tipi mevcuttu). Bu küçük iki sayfalık belge, Sovyet tasarımcılarını belirli bir yazı tipiyle sınırlandırdı. 1932'de yürürlüğe giren OST 1337 yerli dökümhaneler tarafından üretilen el yapımı fontların çeşitliliğini düzenledi” (Golovchenko, 2014).

OST 1337 standardı, sınırlı aralığına rağmen, zamanında olumlu bir rol oynadı: çok sayıda rastgele ve sanatsal olmayan yazı tipi matbaa endüstrisinden kaldırdı, Sovyet basılı yayınların tasarımını geliştirdi ve demir dışı metallerde tasarruf sağladı.

Güzel desenlere ve dekorasyonlara karşı konuşan sanatçılar, kitabın tasarımında "İşlevselcilik" ve "Teknikçilik" teorisini ortaya attılar. Kitapların tasarımı için esas olarak teknik gereklilikler ve tasarımın modern endüstriyel kültürü yansıtması gerektiği göz önüne alındığında, sanatçılar yazı tipinin çizimde de basit olması gerektiği fikrini savundular. Bu temelde, kanstruktivistler (yapılandırmacılar) simetrik değil, dinamik (asimetrik) bir kompozisyondan ilerlediler. Süsleme yerine en basit geometrik figürler - noktalar, üçgenler vb. kullanıldı ve sanatsal resimler genellikle fotoğraflarla veya fotoğraf montajıyla değiştirildi.

Rusça yazmaya uygun yazı tipleri olmasına rağmen, Sovyetler Birliği'nde yaşayan çeşitli halkların dillerinin yazı karakteri başta Kiril ve Latin alfabesi olarak değerlendirildi. Eski Sovyetler Birliği'nin çok uluslu bileşimi göz önüne alındığında, Rus tasarımcıları Kiril ve Latin yazılarının grafik özelliklerini tek bir yazı tipi çerçevesinde birleştiren font tasarımları geliştirdiler.

“Sovyet grafik tasarımcıları kendilerini sınırlı ifade araçlarıyla sınırlamak ve tüm kitapları tek bir standarda göre yapmak istememişlerdir. Bu nedenle, birçok

sanatçı kalem, fırça ve tüyle kendi yazı kompozisyonlarını oluşturarak yazı tipi eksikliğini telafi etmeye başladı. Kaligrafi ile yapılan her deney benzersizdi. Fontlar yalnızca 1960'larda sabitlenmeye ve sistemleştirilmeye başladı” (Levchenko, 2015).

“Afişin başarılı olması için birinci unsur tasarımıdır. Tasarımı etkili kılan en önemli unsurlardan biri ise renktir. Özellikle en çarpıcı renk olarak bilinen kırmızı neredeyse tüm afişlerde kullanılmıştır. Bu renk seçilirken aynı zamanda siyasi açıdan devrimciliği simgelemesi de göz önünde bulundurulmuştur” (Topbaş, 2003, s. 142).

Kırmızı duygusal yoğunluğu arttıran ve heyecanlandıran bir renktir. Yüzyıllar boyu tahribatın ve tehlikenin rengi olmuştur. İnsanları çabuk karar almaya teşvik edici özelliği olan bir renktir. Hareketli ve azmi uyandırdığı için gençlere yönelik ürünlerde genellikle kırmızı renk kullanılır. Fransız, Rus ve Çin devrimleri sırasında ön saflarda hep kırmızı renk bayraklar taşınmıştır.

Ağırlıklı olarak kullanılan bir diğer renk olan sarı, afişlerde huzuru temsil ederken, tarım afişlerinde özellikle emeğin sonunda elde edilen mahsülü ve gelecek günleri aydınlatan güneşi vurgulamaktadır. Bu açıdan sarı rengin afişlerde motivasyon artırıcı bir etkisi olduğu düşünülebilir. Sarı güneş ışığının, tarımın, verimliliğin, bolluğun ve üretimin rengidir. İnsana coşku ve sevinç verir. Altın renk ise zenginliği simgeler.

Canlı, parlak renkli afişlerin altında genellikle bir uyarı bulunurdu: "Bu afişleri parçalayan veya kapatan herkes - karşı devrimci bir eylemde bulunmuş olur. Afiş güçlü bir silahtır ve tıpkı herhangi bir silah gibi, büyük bir özenle korunmalıdır" (Sovet Posters 1917-1991, t.y. 2. paragraf).

3.5. Sovyet Dönemi Afişlerin İç Tasarımda Dekorasyon Amaçlı Kullanılması

Sanatlarını devrime adama dürtüsü, genç sanatçıları, işçilerle bağlantı kurmaya, sanatı fabrikalara çekmeye yöneltti. “Yaşamla Sanat” ve “Üretimle Sanat”, manifestolarda ortaya çıkan sloganlardı. Mayakovski'nin belirttiği gibi: “Sanat, müzeler adı verilen ölü tapınaklara konsantre olmamalı, her yere - sokaklara, tramvaylara, fabrikalara, atölyelere ve işçilerin evlerine dağıtılmalıdır” (Moore, 2010, s.125).

Sovyet döneminde Azerbaycan'ın bir çok evlerinde de afişler sıklıkla görülmüştür. Bu konu ile ilgili Azerbaycan Devlet Kültür ve Sanat Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Sevil Kerimova ile birebir görüşerek yapmış olduğum röportajda şöyle söylemektedir:

"1960-1970 yıllarında evlerin iç mekanını estamp çalışmaları, gravürler süsledi. 1970-1980' li yıllarda zenginlerin evlerini ünlü sanatçıların resim eserleri, Bauhaus'dan alınmış resim çalışmaları süslerken, orta grup zengin kısmının, entelektüellerin evlerini afişler süsledi. Herhangi bir ünlü ressama sipariş verilerek yapılan resimler pahalıya mal oluyordu. Afişler ise kitlesel karakter taşıyordu. Sovyet evlerinin çoğunda bu manzara ile karşılaşılyordu. Moskova'da bile evlerin iç mekanlarında, girişlerde afişlere rastlamak mümkündü. O dönemlerde evlerin mutfağında doğa (natura) resimleri, banyolarda çinli kız portreleri, evlerin iç mekanında nadir bulunan Hint, Türk, Rus filmlerininin, sinemaların afişlerini görmek mümkündü." (Sevil Keimova ile kişisel iletişim, 13 Mayıs 2018).

Görsel. 41: Sovyet evlerinin iç tasarımında bulunan afiş örneği (1).

(<https://women-top.ru/udivitelnoe/16-primerov-znakomogo-vsem-nam-iz-detstva-interera-vremen-sssr>

Erişim tarihi: 20.11.2019)

Görsel. 42: Sovyet evlerinin iç tasarımında bulunan afiş örneği (2).

(<https://women-top.ru/udivitelnoe/16-primerov-znakomogo-vsem-nam-iz-detstva-interera-vremen-sssr>)

Erişim tarihi: 20.11.2019)

Görsel. 43: Sovyet evlerinin iç tasarımında bulunan afiş örneği (3).

Ukraynalı Kadın (1960) Fotoğrafçı: Jerry Cook

(<https://www.stena.ee/blog/litsa-sovetskoj-epohi-derevenskaya-zhizn/> Erişim tarihi: 20.11.2019)

Görsel. 44: Rusya Modern Tarih Müzesi

(<https://s1.funon.cc/img/orig/201802/08/5a7c47819d49e.jpg> / Erişim tarihi: 20.11.2019)

Görsel 44'de Magnitogorsk demir ve çelik atölyesinde çalışmış olan işçilerin barınağının iç mekanında kullanılan afişleri görebiliriz. Bu fotoğraf Rusya Modern Tarih Müzesinin “Özgürlüğü Kazanmak” olarak adlandırılan Sovyetler Birliği'nin 1920'lerinin sembolünü taşıyan, kendinizi o zamanın atmosferinde hissetmemizi sağlayacak fuarın odasından bir görüntüdür.

4. BÖLÜM: AZERBAJCAN'DA AFİŞ TASARIMI

Afişler halkın tarihinde ve hafızasında sonsuza dek sürecek olan olayların sanatsal ifadesidir. Bu çalışmalar aynı zamanda nesiller arasındaki ilişkiyi güçlendirmeye hizmet eden, tarihi ve sanatsal kaynaklar açısından büyük öneme sahiptir. Azerbaycanda afiş terimi, afişa (афиша) veya poster (постер) olarak yaygın şekilde kullanılmıştır. Afiş yapan sanatçılar ise plakatchı veya plakat sanatçısı olarak adlandırılmıştır. 19. Yüzyıldan itibaren, grafik sanatının bir türü olarak bilinen afiş, Azerbaycan'da, Sovyetler Birliği'nin kurulmasından sonra ortaya çıktı. 28 Mayıs 1918'de kurulan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti 1920'de Kızılordu - Bolşevikler tarafından işgal edildi ve Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (ASSC) adını taşıyan Komünist Cumhuriyet kuruldu. ASSC'de afişlerin ortaya çıkmasının temel nedeni komünist rejimin fikirlerini yaymaktı.

4.1. Azerbaycan Afişlerinin Tarihsel Gelişimi

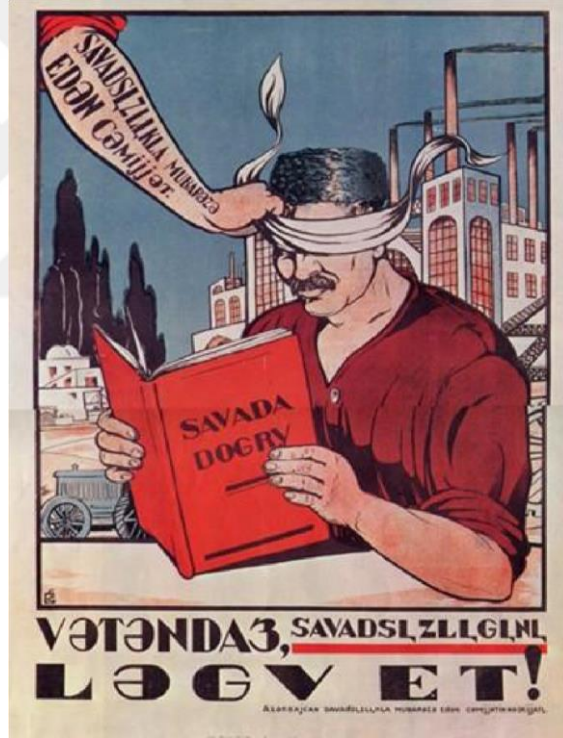
“Devrim sonrası, iç Savaş yıllarında (1918-1922) afişlerde ekseri olarak Ekim Devrimi yüceltilmiş, insanlar Kızıl Ordu'nun yanında yer almaya davet edilmiş ve özellikle de sert bir şekilde dış destekli Beyaz Ordu karşıtı bir dil kullanılmıştır” (Taylor, 2003, s. 200).

Azerbaycan'da, güzel sanatların ayrılmaz bir parçası olan afişin gelişimi 20. Yüzyılın başlarında B. Telingater (Beno), A. Azimzade, S. Vlasova, G. Halıkov, H. Hüseyinov, İ. Ahundov, E. Avalyani, N. Koçergin, H. Hüseyinov ve diğer sanatçıların isimleri ile bağlantılıdır (İbrahimov, 2004).

Azerbaycan Sovyet grafik sanatın gelişiminde halk ressamı, usta karikatürcü Azim Azimzade'nin (1880-1943) önemli rolü olmuştur.

“A. Azimzade'nin yaşamı ve sanatı, sovyet toplumunda sanatçının halk-devlet-sanat üçgenindeki konumunu göstermek bakımından iyi bir örnektir. Çünkü Azimzade sanat yaşamı ile Azerbaycan resim sanatına damgasını vurmuş önemli sanatçılardan biri olmuştur” (İbrahimzade, 2005, s.142).

Azim Azimzade, Azerbaycan güzel sanatlarının kurucularından biri olarak, afişin gelişimine önemli katkılarda bulunmuş ve grafiğin çeşitli alanlarında başarıyla çalışmıştır. O, 19. Yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başlarında doğrudan devrimci olayların gözlemcisiydi. Onun 1920-1930 yıllarında yapmış olduğu “*Yeni Alfabe Uğrunda*”, “*İşçi Kulüpleri*”, “*Bakü Proletaryasının Azerbaycan'ın Köylüleriyle Kardeşliği, Sosyalizmin Zaferinin Temelidir*”, “*Vatandaşlar! Kendinizi Eğitin, Okumayı ve Yazmayı Öğrenin!*”, “*Kurtulmuş Azerbaycan*” vb. afişlerin bazıları dönemin taleplerini yansıtırsa da, bu afişlerde realist, gerçekçi görüşlere sahip çekici ve düşündürücü anlar yeterince yer almaktadır (Gasımov, 2016, s.48).

Görsel. 45: A. Azimzade “Vatandaşlar! Kendinizi Eğitin, Okumayı Ve Yazmayı Öğrenin!”, (1921) (Sovyet Azerbaycanı Güzel Sanatlarının Çizimleri. 1960, Erişim tarihi: 11.10.2019)

Görsel. 46: A. Azimzade “Kurtulmuş Azerbaycan” (1921)

(<https://ru.bidspirit.com/ui/lotPage/source/catalog/auction/1373/lot/92302/fo?lang=he>, Erişim tarihi: 12.06.2019)

Bakü proletaryasının Sovyet iktidarı mücadelesi sırasında, Bakü İşçi Kulübü'nün ilk afişleri ortaya çıkmaya başladı. Bu afişlerin ana konusu, mücadele ve yeni sosyalist yaşam tarzının mahiyetini anlatmaktı. Bu dönemde Azerbaycan afişlerinin ortaya çıkmasında genç sanatçı ressamlar yer aldılar. O zamanlar, Bakü'de açılmış olan afiş atölyelerinde, Rusya'da basılan ve Rus afişlerine çok benzeyen, onların etkisiyle yapılan afişler görülmeye başladı. Bu aynı zamanda Rus Telegraf Ajansı (ROSTA) tarafından basılan afişlerin Azerbaycan'ın Bakü ve diğer şehirlerine yayılması ve dağıtılması nedeniyle gerçekleşti. Bu afişlerin yaygın şekilde dağıtılması kaçınılmaz olarak yerel afişlerin oluşumuna yol açmıştır.

Rus devrimci yayınlarının Azerbaycan afişlerinin gelişimindeki rolü büyük olmuş olsa da gelişim için yalnızca o değil, devrim öncesi Azerbaycan dergisindeki ilerici, edebi ve sanatsal illüstrasyonlarıyla tanınan haftalık Molla Nasreddin dergisi de önemli bir rol oynamıştı. Yoğunlaştıkları en önemli konular "Sovyet hükümetinin Azerbaycan'da güçlendirilmesi, parti ve hükümetin gerçekleştirdiği politikanın daha geniş nüfusa ulaşması, iç ve dış düşmanların ifşa edilmesi, eğitimsizlikle mücadele

vb." gösterilebilir. Anlaşıldığı üzere, Rus devrimci afişlerinden benimsenilen tarzlar, yerel geleneklere dayanan özelliklerle birleşerek daha da gelişti. Yeteneklerini ve yaratıcı enerjilerini Azerbaycan'daki afişlerin gelişimine adayın sanatçılar, bu tarzın üslup temelini oluşturmak ve kendine özgü ifade araçlarını genişletmek için çok şey yaptılar. Afişlerin gelişiminin ilk aşamasındaki eğilim, bu alanda çalışan sanatçıların güzel sanatlarda ulusal geleneğe dayalı, bir dizi çizgi yaratmaya çalıştığı yönündeydi. Bu sanatçıların afişlerinde, ortaçağ minyatür tarzını da içeren doğu grafik kültürü özgün etkileşimi ile görülmektedir.

4.2. ROSTA' da Çalışın Azerbaycan'lı Sanatçılar

Azerbaycan sanatçılarının 1940 yılında yapılan ilk kongresinde, afiş alanında bir düşünüş yaşandığı belirtilse de, bir yıl sonra başlayan Büyük Vatan Savaşı (İkinci Dünya Savaşı), yerel sanatçıların bu alanda büyük potansiyele sahip olduğunu gösterdi. Bakü'nün üç tarafında düzenlenen Okna TASS vitrinlerinde gösterilen afişlerde halkımızın düşman karşısında zafer kazanacağına halkı inandırabilecek sanatsal estetik değerler bulunuyordu (Gasımov, 2016, s.50).

1941-1945'de Nazi Almanya'sı ile müttefikler ve Sovyetler Birliği arasındaki savaş Rusya'da ve Azerbaycan dahil eski Sovyetler Birliği'ne bağlı diğer ülkelerde "Büyük Vatan Savaşı" olarak adlandırılmaktadır. Savaş döneminde Azerbaycan sanatçıları kendi çalışmalarında cephe ve cephe gerisindeki olayları yansıttılar.

Büyük Vatan Savaşı sırasında geniş kitlelere hitap eden propaganda afişleri, faşizme karşı ideolojik mücadelenin etkili bir yoluydu ve insanları savaş için seferber ediyordu. Afişler vatandaşların ruhunu yükselten ülke çapındaki stantlarda sergilendi. Alman faşizmini eleştiren Azerbaycan sanatçılarının afişleri ve karikatürleri de savaş alanında bulunurdu. Savaş yılları boyunca, afiş diğer güzel sanat türleri arasında öncü yerlerden birine sahipti. Hem profesyonel afiş sanatçıları, hem de ressamlar savaş zamanının taleplerine doğrudan ve hızlı bir şekilde cevap verme olanağı olan afiş üzerinde çalıştılar.

Kızıl Ordu Bakü'yü işgal ettikten sonra şair Sergey Gorodetsky ROSTA'nın Kafkasya Bakü şubesine (Bakü Kav.ROSTA) sanat bölümü müdürü olarak atanmıştı.

Gorodetsky ROSTA'nın Kafkasya şubesinde başkanlık yapıyor, Bakü'nün kültürel kurumlarında çeşitli çalışmalar yürütüyordu. Burada vakit kaybedilmeden en ilkel koşullarda afişler, pankartlar ve önderlerin portreleri yapılmaktaydı.

Bakü Kav. ROSTA'nın kampanya afişleri yeni yapının konularına adanmıştır. Bu afişler aynı zamanda dönemin önemli olaylarının yanı sıra, iç ve dış yaşamın da bir sıra önemli taraflarını yansıtmaktaydı. Afiş çalışması yapan sanatçılar hiciv tarzını kullanmaya başladılar, böylece okuma yazması olmayan insanları duygusal olarak ve daha açık bir şekilde görsel dil kullanarak etkileyebiliyorlardı.

ROSTA tarafından basılan afişler Azerbaycan'ın Bakü ve diğer şehirlerine dağıtıldı. Bu afişlerin yaygın şekilde dağıtılması kaçınılmaz olarak yerel afişlerin oluşumuna yol açmıştı (İbrahimov, 2004).

Savaş sırasında sanatçıların eserleri düzenli olarak, Bakü'nün birçok yerinde oluşturulan Okna TASS vitrinlerinde sergilendi. Okna TASS afişleri Azerbaycan sanatçıları tarafından "AGİT Okna" (Rusça: АГИТАЦИОННЫЕ Окна, Ajitasyon Penceresi) olarak adlandırılmıştır.

Savaş yılları boyunca, AGİT Okna genel adı altında oluşturulmuş olan bu afişler, bağımsız bir sanat formuna dönüşerek, yetenekli sanatçı grupları için kendini ifade etme biçimi haline geldi. Bu türde en fazla çalışma yapanlardan biri, savaş yıllarında sanatsal ifadelerin netliği, duygusallığı ve orijinal içeriği ile ayırt edilen, 100'den fazla eser yaratan İsmail Ahundov olmuştur.

AGİT Okna afişlerini oluşturma konusunda aktif olan sanatçılar arasında S. Şerifzade, A. Azimzade, İ. Ahundov, G. Halıkov ve diğerleri tüm gücünü buna ilişkin bir dizi Anti-faşist (Faşizm karşıtı) konulu afişler hazırlamaya yöneltmiştir. Bununla beraber metin ve şiirlerin yazılımında, yazarlar ve şairler S. Rehman, M. Seyidzade ve diğerleri yakından ilgilenmişti. O zamanlar Azerbaycanlı sanatçılar, faşizmin insan karşıtı olduğunu açığa çıkarmayı amaçlayan, insanları düşmanla savaşmaya çağıran birçok afiş ve başka propaganda malzemesi yarattılar.

Mizah çekiciliği yüksek olan bu karikatürlerde sıklıkla abartı unsuru kullanılarak, hedef gösterilen kişinin (Adolf Hitler) gülünç duruma düşürülmesi amaçlanmıştır. Diğer yandan bu propaganda afişlerinde, savaştaki askerlerin moralinin yüksek tutulması amacıyla, düşman taraf korkak ve çekingen olarak gösterilmiştir.

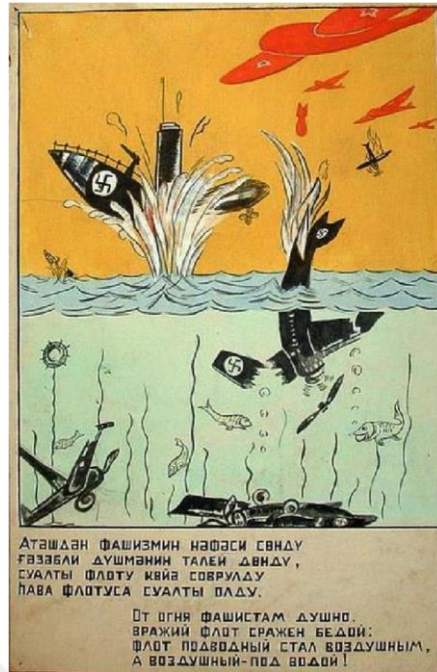
Görsel. 47: Ahundov. İ, " Eceli Gelen Keçi Boynuzunu Çobanın Bastonuna Sürer "

Agit Okna № 1 (Sovyet Azerbaycan'ın Güzel Sanatlarına Dair Yazılar Kitabı)

Görsel. 48: Ahundov. İ, "Bulgaristan, Romanya ve Macaristan ABD'ye Savaş İlan Etti"

(<https://azerhistory.com/?p=9846>, H. Asadova, O. Bulanova /erişim 21.11.2019).

Görsel. 49: Ahundov. İ, "Faşizm Karşıtı Afiş", (1943)

(<https://azerhistory.com/?p=9846>, H. Asadova, O. Bulanova /erişim 21.11.2019).

Görsel. 50: Halikov. G, " Faşizm Karşıtı Afiş", (1942)

(<https://www.ourbaku.com/index.php/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Plakat-VOV-17.jpg> /erişim 21.11.2019).

Görsel. 51: Halıkov.G, "Balkan Ülkelerinde", (1942)

(<https://www.ourbaku.com/index.php/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Plakat-VOV-9.jpg>/erişim 21.11.2019).

Görsel. 52: Anonim, Agit Okna Afışı

(https://www.ourbaku.com/index.php/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Plakat_VOV-4.jpg /erişim 21.11.2019).

Görsel. 53:Anonim (1941), Agit Okna Afişi

([https://www.ourbaku.com/index.php/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Plakat_VOV-8.jpg/erişim 21.11.2019](https://www.ourbaku.com/index.php/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Plakat_VOV-8.jpg/erişim%2021.11.2019)).

AGİT Okna afişlerinin konuları Sovyet Enformasyon Bürosu, radyo ve gazete materyallerinden alınır, yazılar yazarlar tarafından düzenlenerek afiş sanatçılarına dağıtılır, onlar tarafından afişlerin orjinal versiyonu hazırlanır, hazırlanmış örnek uygulayıcılar tarafından kalıplarla çoğaltılıyordu. Tüm savaş boyunca, Azerbaycanlı afiş sanatçıları tarafından 400'den fazla orijinal AGİT Okna afişleri yapılmıştır (İbrahimov, 2004).

A. Hacıyev'in AGİT Okna afişlerinde her zaman düşmana olan nefret duygusu vardı. Onun "Düşmanlar Sovyetler Birliği'ni Diliyorlar ...!" ve "Cepheye Sıcak Eşyalar" afişleri de savaşın kaygılarını yansıtmıştır. M. Vlasov'un "Büyük Vatan Savaşı", "Bizim Hitlerci İstilacılar İçin Öngörülen Menüümüz", "Faşizm Saldırılarının Sonuçları" afişlerinde işgalcilere nefret hissi duyulurdu.

Görsel. 54: A. Hacıyev, Agit Okna, (1941)

(https://www.ourbaku.com/images/1/1a/Plakat_soviet_poster_2.jpg / erişim: 21.11.2019).

Görsel. 55: A. Hacıyev, Agit Okna, (1942)

(<https://www.ourbaku.com/images/9/91/Plakat-VOV-16.jpg> / erişim: 21.11.2019).

Dönemin afiş sanatçılarından Haşim Elçiyev’le yapılan röportajda Agit Okna afişleri ile ilgili şunları söylemiştir:

Zaman zaman Agit Okna (ajitasyon) afişleri de hazırladım. Afişleri (Горком) Şehir Komitesi sipariş veriyordu. İşçiler afiş çalışmalarını el ile basardı. Zamanın talebi doğrultusunda çalışmalar yapmaya gayret gösteriyordum. En fazla 4 renk veriyorlardı. Ben daha az, hatta iki renk kullanarak daha iyi işler ortaya çıkarmaya çalışıyordum. Bir süre ajitasyon afişleri yaptım. Akşamları çizimler yapar, daha sonra ise afiş hazırlardık. Afişlerin yapımında şairler, şiiirler ve sloganlar ile çalışmalarımıza katkıda bulunurlardı. Biz ise onların buldukları yazıları afişlerde kullanırdık. Sovyet zamanı yapılmış olan politik afişleler ve portre afişleri diğer afişlere kıyasla daha fazla kâr ederdi (Haşim Elçiyevle kişisel iletişim, 13 Kasım 2018).

4.3. Sovyet Dönemi Azerbaycan’da Yaşanan Olumsuzlukların Sanata Etkisi

Nisan 1920, Doğu'nun ilk demokratik cumhuriyetinin yıkılışı, yeni Sovyet yaşam düzenini kurmuştu. Sovyetler Birliği, ülkede denetim sağladıktan sonra, 1920 yılında Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (ASSC) ilan olundu. Sovyetler Birliği'ne katılarak kurulan, 1922-1991 yılları arasında varlığını sürdüren Azerbaycan, Sovyetler Birliği'ni oluşturan on beş cumhuriyetten biri haline gelmişti.

Sovyetler Birliği döneminde Azerbaycan Komünizm ideolojisi altında yönetilmişti. Bu dönemde, devletin tüm idari, sosyal ve kültürel kararlarının tek belirleyicisi Azerbaycan’daki Komünist Parti idi. Sovyetler Birliği adına alınan tüm ortak kararlara, birliğe bağlı diğer cumhuriyetlerle beraber, Azerbaycan’ın da kayıtsız şartsız uyması gerekiyordu. Bunun için Sovyetler Birliği, birliğe bağlı cumhuriyetlerde yoğun bir propaganda faaliyeti yürütmüştü.

Lenin’in 1924’teki ölümünden sonra, devlet sanatının kontrolü yavaş yavaş sıkışmaya başlamıştı. Politik bir adım olarak komünist profesörler sanat okullarına tayin edilmiş ve bunun sayesinde sanat eserlerinin devreye alınması ve kontrolü daha da yaygın hale geldi (Bown, 1991, s.40).

Stalin iktidara geldiğinde ekonomi, devlet ve toplum üzerindeki kontrolünü sıkılaştırdı. Stalin'in 1928 yılından, 1953 yılına kadar süren iktidarı döneminde Sovyet yönetimi en sert dönemini yaşadı. Ekonominin kapsamlı devlet planlaması, üretim sisteminin gelişmesi, fiyatların merkezi kontrolü, tarımın kollektivleştirilmesi ve ağır sanayinin gelişimi bu dönemi karakterize ediyordu. Bu politikalar zorla

uygulandı. Stalin, terör, kitlesel tasfiye ve GULAG sistemi (eski Sovyetler Birliği'nde 1930'dan 1955 yılına kadar birçok insanın öldüğü çalışma kampı) ile bilinir.

Azerbaycanda' da Sovyet propagandasının en etkili olduğu dönemler, Stalin döneminde gerçekleştirilmişti. Yeni hükümetin görevleri, yeni sosyal sistemi korumak, güçlendirmek ve savunmaktı. Bu nedenle, nüfusun yeniden eğitimi için (beyin yıkama) ideolojik yönlerden biri kültürel eğitim ve sanattı. Tüm kültürel ve eğitimsel çalışma, Bolşevik parti kanunları formatına tam olarak uymak zorundaydı. Sadece Bakü'de değil, cumhuriyetin bölgelerinde de bu çalışma Sovyet iktidarının ilk günlerinden başladı. Yeni koşullarda kültürel çalışmanın amacı tekti - nüfusun psikolojisini değiştirmek. Bu sadece yetişkinler için değildi. Psikolojik ve ideolojik saldırılara genç nesiller de maruz kalmıştı. Genç neslin psikolojisini değiştiren, onları komünist ruhla eğiten - bu görev Cumhuriyet'in işgalinden sonraki dönemde yeni iktidarın karşısına konulan en önemli konuydu.

“Stalin 1928 yılında yeni uygulamaları yürürlüğe koymaya başlamıştır. 5 yıllık dönem içerisinde gerçekleştirilmesi öngörülen planın ana amacı ağır sanayinin geliştirilmesi, havacılık, tarım makineleri, elektrik sanayisi, otomotiv gibi yeni alanlara açılmak ve bu alanlarda ilerleme sağlamaktır. 1928 yılında başlatılan birinci 5 yıllık plan kapsamında en büyük değişim yüzyıllardır aynı kalan ve gelişmeyen tarım alanında olmuştur. 1929'da tarımı geliştirmek amacıyla tarım işletmelerinin yeniden yapılandırılmasının planlandığı kolektifleştirme politikası başlatır. Böylece “Kolhoz” ve “Sovhoz” olarak adlandırılan iki farklı işletme sistemi oluşturulur. Aralarındaki en büyük fark Kolhozlarda köylüler bir araya getirdikleri kendi mülklerini ekip biçerken, Sovhozlardaki köylüler devlete bağlı işçilerdir” (Gürsoy, 2017, s.646).

5 yıllık planı yerine getirmek için, Sovyetler Birliği'nin iyi işçilere ihtiyacı vardı. Bu amaca yönelik olarak, propaganda afişleri “yeni sosyalist insan” olarak bilinen Sovyet vatandaşı için ideal bir model sundu. Birliğe bağlı cumhuriyetlerin plan kapsamında oluşan üretim seferberliğine katılması istenmiştir. Dönemin kitle iletişim araçları Sovyet yönetimi tarafından etkin bir şekilde kullanılmıştır. Özellikle bu dönemde basılan afişler, Sovyetler Birliği'nin önemli bir propaganda silahı haline gelmişti.

“1920' li yıllar Azerbaycan'da resim sanatının gelişiminde bazı olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Bu olumsuzlukların başında, ülkede profesyonel ressam kadrosunun eğitim eksikliği gelmekteydi. Bu açığı kapatmak için dönemin Maarif Komiserliği tarafından 1932 yılında Bakü Devlet Ressamlık Mektebi kurulmuş, ünlü ressam Azim Azimzade ve o dönem yaşayan Rus ressamları M.Gerasimov, Y. Samorodov ve başkaları okul yönetimine getirilmiştir” (Mehdiyeva Azizzade, 2017, s.129).

30'lu yıllarda Sosyalist Ekonomi kurulurken ilk 5 yıllık planlar döneminde yayınevleri, kitlesele propaganda ürünlerinin basılması işine büyük önem veriyorlardı. Sanatçılar çağdaş yaşamı, tarih ve edebiyatı bilmek zorundalardı. Devamlı olarak kent ve köy işçileri arasında bulunmaları, aydınlarla temas halinde olmaları gerekiyordu. Grafik sanatçıların siyasi bilinçleri, genel kültürleri, gerçekçi sanat alışkanlıkları çok önemli koşullardı (İbrahimzade, 2005, s.141).

20. Yüzyılın başında, çeşitli gazete ve dergilerin çapı, eğitim sisteminin yeniden yapılandırılması ve Rusya'nın büyük şehirleriyle kültürel ilişkilerin oluşturulması gelişmenin ayrılmaz bir parçası olmuştu. O zamanlar, Bakü'de yerel sanatçıların katılımıyla sergilerin organizasyonu ve "Bakü Sanatçılar Topluluğu" nun yaranması, kitlelerin sanata olan ilgisini artırdı (Gasimov, 2016, s.4).

Azerbaycan yayıncılık sisteminin temeli 1923 yılında Azerneşr'e (Azerbaycan Devlet Yayınevi) dayanır. Savaş yılları boyunca, merkez yayınevlerinde, ayrıca Bakü, İvanovo, Krasnoyarsk, Ryazan, Saratov, Tümen, Tiflis ve diğer şehirlerde afişler basılmıştı. Nitekim, Azerbaycan'da bu yıllar boyunca, A. Azimzade, S. Gorodetski, B. Telingater (Beno), N. Köçergin, L. Knit, M. Gerasimov ve diğer sanatçılar tarafından çeşitli konularda afişlerin oluşturulması ve halk arasında yayılması, propaganda aracına verilen önemin bir göstergesiydi. Kaderlerini görsel sanatlar ile ilişkilendiren birçok sanatçı için afiş çekici ve düşündürücü sanat aracı olarak yaygın bir şekilde kullanılmaya başlandı.

1929'a kadar devletin izni olmadan yabancılarla teması engellemek adına, yurtdışına seyahat etmek yasaklanmıştı. Yabancıların ülkeye girmesi için ise birkaç kararname kabul edildi. Sovyetler Birliğinden giden sanatçıların ve yurtdışında okuduktan sonra evlerine dönmek isteyen Sovyet vatandaşlarının Sovyet toplumu sınavlarını geçmesi gerekiyordu.

20'li yılların sonu ve 30'ların başında ülkenin idari sistemindeki liderliği ele alan Stalin kültür üzerinde derin bir etki yaptı. Her şeyden önce sanatsal kültür genellikle parti ve devlet otoritelerinin kontrolü altındaydı. Resmi afişler için konular, metinler ve görseller görevlendirilen sanatçılara dikte edilir, sanatçı çalışmalarını onay için sansürcülere sunmak zorunda kalırdı. Tüm afişlerin katı kurallara uygun olarak çalışılmasına rağmen, gönderilen birçok afiş ya reddedilir, ya da revize için geri gönderilirdi.

“1930'ların sonlarında, formalizm ve her türlü deneysel çalışma giderek değerini kaybetmiş ve "Sosyalist Realizm" (Sosyalist Gerçekçilik) baskın sanatsal yöntem haline gelmiştir” (Pisch, 2016, s.106).

1930 yılında Sosyalist Gerçekçilik tarzı edebiyata, sanata ve diğer sanat biçimlerine egemen oldu. Bu tarz, realizme (gerçeğe) çok az benziyor, dış görünüşün benzerliğine rağmen gerçeği yansıtmıyordu. Ancak resmi ideoloji açısından gerçeklik olarak gösterilmiştir. İşçi coşkusu, Lenin-Stalin ideolojisine sadakat, Bolşevik prensibi, o dönemin resim eserinin kahramanlarının yaşam içeriğini oluşturdu. Aslında, gerçek çok daha farklıydı ve genellikle kahraman olarak ilan edilen idealden çok uzaktı. Sürgün korkusu ile yeteneklerini Stalin'in propagandasına feda etmek istemeyen sanatçılar yaratıcılıklarını, rejimin sert bir eleştirisi altında sürdürdüler.

"Tüm ressamlar Sosyal Gerçekçilik olarak tanımlanan bir stile göre resim yapmalıdır" diyen komünist partisi, aldığı karar ve Sovyet Hükümeti'nin belirttiği tarz etrafında şekillenmiştir. Sosyal Gerçekçilik, gerçek hayatı yansıtmak, yani sanatçıların gördüklerini resmetmeleri gerektiğini belirtir. Sovyet otoriteleri bunun toplumsal kitlelerin sanatı anlayabilmelerini kolaylaştıracağını düşünmüşlerdir. Renkler ve şekiller gerçekçi olmalıdır öte yandan Sosyal Gerçekçilik terimi ile sanatçılar, aynı zamanda bulanık, üzücü olmayan, sıkıntı yaratmayan, sorunlar uyandırmayan, neşeli, üretken, güvenli ve iyimser olacak konuları yapmaya zorlanmışlardır (Sabancı, 2006, s.19).

Sosyalist Gerçekçilik, 1934'teki ilk Sovyet Yazarlar Kongresi'nde sanat ve edebiyat eserlerinin resmi olarak onaylandığı bir yöntem olarak ilan edildi. Amaçları sadece eğitmek ve bilgilendirmek değil, aynı zamanda yeni bir dil kullanarak, yeni bir medeniyetin yaratılmasıydı.

Sosyalizm ve Stalin'in baskıcı yönetimi karşısında ulusal ve yerel değerleri yansıtan resimlerin yapılması kesinlikle yasaklanmıştır. Bu durum Azerbaycanlı sanatçıları farklı arayışlara itse de Sosyalist Realizm'in beraberinde getirdiği yenilikçi arayış ruhunu resimlerine yansıtmak zorunda kalmışlardır. Komünizmin Azerbaycan'da ağırlığını hissettirdiği dönemde sanatçılar sosyalizme göre resimler yapmıştır. Sanatçılar sembolik temsilleri kullanmakta özgür değillerdir. Renkler ve şekiller gerçekçi olmalıydı.

“Yapısalcı tarzın, fotomontaj ve diyagonal kompozisyon gibi bazı yönleri propaganda materyalinde kullanılmaya devam edildi, ancak soyutlama günleri sona ermişti. Avangard sanatçılara gelince, bir kısmı sisteme adapte oldu ve üzerinde çalıştı; diğer bir kısmı ise çalışmalarını gizli şekilde yaptı veya Batı'ya kaçtı. Bazıları çalışma kamplarına gönderildi” (Moore, 2010, s.127).

20'li yıllarda gelişen afiş türü 30'lu yılların ikinci yarısından itibaren çöküş sürecini yaşadı. Bunun bir nedeni hükümetde olmuş olsa da, diğer nedeni bu alanda profesyonel personelin eğitim eksikliği ve afişlerin resmi olarak güzel sanatlar alanına dahil edilmemesi idi. Resmen, parti tarafından talimat verilen ideolojik bir silaha dönüşen afiş, kısa sürede yaşamla ilişkisini kaybetti. Halkın ve sanatçıların afişe olan ilgileri giderek azalmaya başladı. 20'li yıllarda çok sayıda afiş sergisi düzenlenmekte olsa da, 30'larda hiç sergi düzenlenmemiştir. 20'li yıllarda bu alanda profesyonel sanatçılar çalışmış olsalar da, 1930'larda iş amatörlerin eline geçmiştir. Böylesine derin bir krizden afiş yalnızca gerçek bir halk ayaklanması sonucu çıkabilirdi. Ülkede böyle bir uyanış, Büyük Vatan Savaşı dönemine denk geliyor (İbrahimov, 2004).

1940 yılı 1. Azerbaycan Sanatçıları Kongresi'nde afiş alanında bir düşüş yaşandığı belirtilse de, bir yıl sonra başlayan Büyük Vatan Savaşı yerel sanatçıların bu alanda büyük potansiyele sahip olduğunu gösterdi. O zamanlar Bakü'nün birkaç yerinde sergilenen Rosta afişlerinde halkı düşmana karşı zafer kazanacağına inandıran sanatsal ve estetik anlar yeterinceydi. Nitekim, savaş sırasında, afişin rolü ve önemi önceki yılların aksine önemli ölçüde artmıştır. Toplumun diğer üyeleri gibi, sanatçılar da ülkenin içerisinde olduğu durumun ciddiyetini anlamış ve insanlara yaratıcı yetenekleriyle ilham vermeye çalışmıştı.

İkinci Dünya Savaşı birçok ülke için yıkıcı sonuçlar getirmiştir. Bu sonuçların üstesinden gelebilmek için bu ülkeler yeniden yapılanma projeleri geliştirmiş ve bunların uygulanması doğrultusunda kararlı bir sürece girmişlerdir. Bu yapılanmada ilk adım savaş ve felaketlerin karşısında tüm moralini yitirmiş halka, yaşama sevinci ve direnci aşılacak doğrultusunda olmuştur.

1945 yılında, İkinci Dünya Savaşı'nın son bulmasından sonra Stalin, Dördüncü ve Beşinci Beş Yıllık Planları yürürlüğe koydu. Stalin, yürürlüğe konan planlar çerçevesinde Sovyetler Birliği'nin savaşta uğradığı büyük yıkımın yaralarını sarmayı amaçlamaktaydı (Riasanovsky ve Steinberg, 2011, s.575).

20. Yüzyılda sanatta önemli bir gelişim dönemi oldu. Savaş sonrası dünya derin bir soluk aldı ve yeni planlar yapmaya başladı. Sovyetlerde ise durum pek de dünya geneli ile aynı değildi. Özgür dünyada yaşanan bayram havasına karşılık Sovyetler'de sıkı yönetim söz konusuydu. Stalinci, baskıcı rejim yeni bir döneme girmekteydi. Propaganda olgusu taşıyan afişler dönüştürülmüş topluluğun parlaklığını ve partinin gücünü yansıtıyordu. Bu dönemin afişlerinin temel konuları yaşama sevinci ile dolu kollektif tarımda çalışan köylüler, maden işçileri, toplanmış başak, pamuk veya diğer mahsüller idi.

Garip bir şekilde, savaş döneminde neredeyse sanatın merkezi haline gelen afişe zaferden sonra merak gittikçe azalmıştır. Aslında böyle olmaması gerekiyordu. Savaş sırasında halkı düşman üzerinde zafer kazanmaya davet eden afişlerin, savaştan sonra da ülkenin yeniden yapılanması için çalışacak olan insanlara seslenmesi gerekirdi.

Savaş sonrası afişlerin sanatsal fikir, estetik ve plastik özelliklerinin kapsamlı incelemesi, o dönemde sanat sahnesinin derin bir kriz yaşadığını söylememize izin verir. Ülkedeki krizin derinleşmesinin en önemli nedeni Stalin şahsına hayranlık üzerine inşa edilmiş iç yönetim ilkeleriydi. "Sahte Şöhret", "Aydınlık Geleceğe İnanmak" güzel sanatların karakterini ve yönünü çarpıcı biçimde değiştirmiştir.

Bu dönemin gerçek tarafı ile tanıştığımızda böyle bir sonuca varabiliriz ki, sanatla uğraşmayan insanların sanata önderliğinin bir sonucu olarak, tek taraflı, göze çarpmayan ve ilgi çekici olmayan, şablon ve gerçeği örtbastetmeye çalışan ödünsüz çalışmalar görülmeye başlamıştır. Afiş sanatçıları, Komünist Partinin demir

tutamaçlarından bıkmaya başlamış ve bütün bunlar afişlerin sanatsal seviyesine yansımıştır.

4.4. Sovyet Dönemi Azerbaycan'da Yaşanan Sanatsal Gelişmeler

Zaferden bir yıl sonra, M. Vlasov'un "Bizim İşimiz Haktır, Zaferi Biz Kazanacağız!" (1946) ve "60 Milyon Ton Petrol İçin" (1946) ve H. Aliyev'in "Yaşasın SSCB Halklarının Dostluğu" (1948), "Lenin Komsomol'una Sevgi!" (1948) ve bir yıl sonra "Kadınlar Toplu Tarımda Büyük Bir Güçtür" (1949), "Sovyet Kadınları! Sosyalist Vatanımızın Refahı İçin Savaşın!" (1949) ve A. Hacıyev'in "Devlete İlk Mahsülü Teslim Edelim!" (1949) afişlerinin oluşturulması da söylenenleri onaylar (Gasımov, 2016, s.54).

"15-19 Şubat 1933 yılında gerçekleştirilen I. Kolhozçular - Öncü İşçiler Kongresin'de Stalin, kadınları Kolhozlara (Kolektif Çiftlik) çağırır ve konu ile ilgili birçok afişte slogan haline gelen bir konuşma yapar. Konuşmanın özünde kadınlar korunmakta ve onlara çalışma alanı açılmaktadır: "Biliyorum ki birçoğunuz kadınları önemsemiyor, hatta onlarla dalga geçiyorsunuz. Ancak bu bir hatadır yoldaşlar, ciddi bir hata. Kadınlar kolhozda büyük bir güçtür. Bu gücü saklı tutmak ise büyük bir suçtur. Kadınları kolхозlarda ön plana çıkarmak ve bu gücü emeğe dönüştürmek bizim sorumluluğumuzdur. Kadınlar kendileri için kolhozun anlamını ve gücünü bilmeli, sadece Kolhozda erkekle eşit olabileceklerini unutmamalıdır" (İlizarov, 2015).

Azerbaycan sanatçılarının çalışmalarında da bu durum sıklıkla görülmektedir. Sovyet dönemi sergilerine dikkat edersek, esasen Sosyalist Gerçekçilik prensiplerini taşıyan gerçekçi eserlerin çoğunda komünizme giden işçi ve emekçiler, onların çalıştığı mekanları konu almış eserleri görebiliriz.

1949 yılında Azerneşr yayınevini yayınladığı afişler çeşitli konulara adanmış olup, ulusal ekonominin tüm alanlarını yansıtmıştır. Bunun parlak bir örneği H. Aliyev'in "Kadınlar Kalhoz'da Büyük Bir Güçtür" (1949), S. Şarifzade'nin "Ülkeye Bol Yakıt Verelim" (1949). A. Hacıyev'in "Devlete Tahıl Teslimi" (1949), M. Rahmanzade'in "Halkın Hakimleri", M. Abdullayev'in ve K. Kazımzade'nin "Seçimler" konusuna adanmış afişlerini gösterebiliriz (Terlanov, 1950, s.11).

Görsel. 56: Aliyev. H, " Kadınlar Kolektif Tarımda Büyük Bir Güçtür", (1949)
(S.Gasımov. 20 .Yüzyıl Azerbaycan Grafiğinin Gelişim Aşamaları / Erişim: Mart 2019)

Görsel. 57: Rahmanzade. M, "1950 Yılında Pamuk Hasadı 201.000 Tona Ulaşacak"
Emek Konulu Afiş. (1949)
(S.Gasımov. 20 .Yüzyıl Azerbaycan Grafiğinin Gelişim Aşamaları / Erişim: Mart 2019)

Savaş sonrası dönemde Azerbaycan afişlerinde dağılmış halk ekonomisinin kurulması ve geliştirilmesi göze çarpar. Afiş sayesinde, hayatta gerçekleşen önemli siyasi ve ekonomik olaylar halka açıklanıyordu. Afiş giderek daha öğretici ve eğitici karakter taşıyordu. Bu dönemde yayınlanan afişlerin çoğu, Sovyetler'e ve seçim konusuna adanmıştı. Ekonomik konulara adanan afişlere de bu dönemde özel bir yer verilmişti.

Görsel. 58: Aliyev. H, "Sovyet Mahkemesi - Halkın Mahkemesidir" (1949)
(S.Gasimov. 20 .Yüzyıl Azerbaycan Grafiğinin Gelişim Aşamaları / Erişim: Mart 2019)

Görsel. 59: Halikov.G, "Halkımızın En İyi Oğul ve Kızlarını SSCB Yüksek Sovetine Milletvekili Seçelim" (1946) (S.Gasimov. 20 .Yüzyıl Azerbaycan Grafiğinin Gelişim Aşamaları / Erişim: Mart 2019)

Sovyet ideolojisi sanatı propaganda aracı olarak kullandığı bu alana büyük yatırımlar yapmış, Azim Azimzade okulu devletin desteklediği okullardan biri olmuştur. Azimzade'nin başına getirildiği bu okul Sovyetler dönemi yetişen tüm Azerbaycanlı ressamın ilk çıkış yeri olarak hizmet vermiştir.

“Okulda başarılı olan öğrenciler akademik eğitim için Moskova, Leningrad, Petersburg, Vilnus ve Tifliste yerleşen Enstitü ve Sanat okullarına gönderilmiştir. Azerbaycan sanatçıları yurda döndükten sonra, okulda görev alan yabancı hocalarla birlikte Rusya standartlarındaki eğitim anlayışını okula yerleştirmiş oldular. Tüm bunlara rağmen ulusal ve yerel kaynaklara eğilerek geleneksel sanatımızın tüm dallarına çağdaş yorumlamalar getirilmişler” (Ramazanov, 2014, s.131).

1932 yılında Azerbaycan Sovyet Ressamlar Birliği kurulur. Bundan sonra Azerbaycan resim sanatı tamamen devlet denetiminde ve Sosyalist Gerçekçi platformda gelişir.

Sosyalist Gerçekçiliğin etkisiyle sonraki dönemlerde Azerbaycanlı ressamın ve sanatçıların Realist (Gerçekçi) üslupta, hayattan alınan manzara, natürmort, portre ve başka çalışmalar yaparak sosyalizmi yaşamaya başlamışlar. İşçi ve köylü sınıfını temsil eden, fabrika ve tarım manzaralarına da bu yıllarda yapılan resimlerde geniş yer verilmiştir (Bağirov, 2000).

Fabrikalar ve işyerleri, çalışanları için sanat kulüpleri kurmuştur. Bundan başka Sovyet Sanatçılar Birliği işyerlerini ziyaret ederek amatör sanatçılar ve zanaatkarlar için akşam okulları ve sanatçı çevreleri düzenleyen halk yaratıcılığı için komisyonlar kurmuştu. Burada liderin portrelerinin nasıl çizileceği ve derleneceği, Sosyalist Gerçekçilik tekniklerine ilişkin talimatlar vermişti.

“Azerbaycan grafik sanatı 1950'lerde Sovyet sanatının temel yapısı doğrultusunda ve yaratıcı bir formda şekillenerek kimlik kazanmıştır. Sovyetlerin "formca milli, içerikce sosyalist" (ulusal biçimli, sosyalist içerikli) sanat görüşü doğrultusunda yetiştirilen bu sanatçılar nedense bu görüşü tersten uygulama eğilimi içerisinde görülmektedir. Klasik Rus kompozisyon anlayışı ve biçimlerini kullanarak ulusal ruhta eser yaratma çabaları dönemin diğer Türk Cumhuriyetleri'nde de yaygın bir sanatsal eğilimdi” (Enveroğlu,2005, s.40).

Görsel. 60: Kazım Kazımzade, Sosyal- Politik Afiş. (1950)

(S.Gasımov. 20 .Yüzyıl Azerbaycan Grafiğinin Gelişim Aşamaları / Erişim: Mart 2019)

Görsel. 61: M.Rehmanzade. “Kadınlara Adanmış Afiş”, (1950)
(S.Gasimov. 20 .Yüzyıl Azerbaycan Grafiğinin Gelişim Aşamaları / Erişim: Mart 2019)

Görsel. 62: Ahundov. İ, Sosyal - Politik Afiş . (1950)
(S.Gasimov. 20 .Yüzyıl Azerbaycan Grafiğinin Gelişim Aşamaları / Erişim: Mart 2019)

Görsel. 63: Cabbarlı. H, "Deniz Petrol Tesisatının Kazılmasını Hızlandıralım"
Emek Konulu Afiş . (1955) (S.Gasimov. 20 .Yüzyıl Azerbaycan Grafiğinin Gelişim Aşamaları /
Erişim: Mart 2019)

1959'da Birlik ve Cumhuriyet afiş sergisinin oluşturulması, Cumhuriyet Sanat Fonu'nda Propaganda Afiş Atölyesinin açılışı savaştan sonra bu alanda neler olup bittiğinin göstergesi sayılabilir. 1960'lara kadar devam eden Sosyalist Realizm sanat alanında monoton, tek sesli, renksiz bir sanat anlayışını doğurdu. Stalin'in ölümünden sonra yumuşayan politik ve ekonomik hava, kültür ve sanat alanında da yeni gelişmelerin tetikçisi oldu.

4.5. Kruşçev'le Çözülme Dönemi

1953 yılında Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği'nin başına geçen Nikita Kruşçev, Stalin'in çizgisinden farklı bir yol takip etmişti. Kruşçev, iktidarı döneminde Stalin karşıtı bir politika izleyerek, Stalin döneminde yapılan pek çok uygulamayı eleştirmişti (Çakı, 2018, s.98).

“Polit Büro'nun başına geçen Kruşçev Stalin döneminde yapılan tüm haksızlıkları ve gaddarlıkları gün yüzüne çıkarmış, yüzbinlerce günahsız ve suçsuz insanın hakkını iade etmiştir. Nitekim onun hakimiyeti döneminde Sovyetler Birliği

bilim, teknik, sanat ve kültür alanında en atılgıncı, en parlak dönemini yaşamıştır” (Cebraioğlu, 2009, s.59).

50-60'lı yıllardaki Kruşçev ile “Çözülme dönemi” sanatçılar tarafından "Yeni Sanat" olarak adlandırılan dönemdir. Çözülme dönemi sanat ve kültürün nispeten yön değiştirdiği dönemdir. Ancak bu yön değiştirmenin aynı tarihlerde tüm dünyada yaşanan modernleşme sürecinden geri kaldığı görülmektedir. Çözülme dönemi sadece Rus olmayan cumhuriyetlerde değil, Rusya'yı da bünyesine almıştı.

1960'lı yıllarda Nikita Kruşçev döneminde başlanan demokratikleşme çabaları, kültür ve sanat alanında yenilikçi arayışların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu dönemde Realizm (Gerçekçilik) sanatçılar tarafından yeni bir bakış açısıyla yorumlanmıştır.

60'lar dönemi Sovyet sanatında sert üslup'un aradan kaldırıldığı dönemdir. 1960'lı yılların ikinci yarısında sanatçılar az da olsa özgün ve yaratıcı bir sanat ortamına kavuşmuştur. 60'lı yılların güzel sanatları, 40-50'li yıllar için tipik olan gerçeklik anlayışından, gerçek olmayan ama gerçek gibi yansıtılan, yalancı süsten, kasıtlı abartılarak gösterilen bayram havası ve zerafetten arınmıştı.

“Sovyetler Birliği'nde Kruşçev dönemi ile başlayan demokratikleşme çabaları kendi etkisini öncelikle kültür ve sanat alanında bulur. Özellikle sinema, tiyatro, resim ve mimaride yenilikçi arayışların ortaya çıkması bu dönemin en karakteristik özelliğidir. Bütün bunlara rağmen soyut resim anlayışı şiddetle reddedilmiştir” (Cebraioğlu, 2009, s.54).

Komünist partisinin sanata yönelik eleştirisinin temeli, sanatta modernist, soyut ve formalist yöntemlerdi. Genelde formalizme ve soyut olana getirilen yasak, Sosyalist Gerçekçi kriter yavaş yavaş dokunulmazlığını korudu. Kısıtlamalara rağmen 60'lı yılların sanatındaki kişisel nitelik çok güçlüydü (Mehdiyeva Azizzade, 2017, s.37). Kendi yaratıcılıklarını tanıtmak için uzun yıllar verdikleri mücadele sonucu yeni ideoloji ile yüz yüze kalan sanatçılar kendini uyumsuz ve rahatsız hissetmekle beraber, devlet tarafından destek almamaları da ülkeyi terk etmelerine veya kendi atölyelerinde çalışmalarına sebep olmuştu. 1960'lı yılların ikinci yarısı dünyada bir canlanma başlamış, propaganda afişlerinin yerini giderek sanatsal tematik afişler almıştı. Sanatçılar çağdaş Batı sanatı ve Doğu sanatının etkisi bulunan sanatçıları tanımakla kendi öz kültür değerlerinin farkına vardı. Bu süre zarfında, halı sanatı geleneği geliştiren, emek, sağlık, spor üzerine afiş çalışmaları yapılmaya başladı. Çağdaş, aynı zamanda

ulusal sanat yaratma isteği 60'lar kuşağı Azerbaycan sanatçılarının başlıca isteği olmuştur.

Artık sanatçılar karşısında yeni fırsatlar yaranmış, yaratıcı düşünceleri dizginleyen sansür ortadan kaldırılmış, bu zamana kadar yasak edilen konulara dokunulmazlık meselesi çözülmüş, her türlü kısıtlamalar aradan kaldırılmıştır. Tüm bunlar, sanatçıların önünde geniş bir yelpaze sunmakla beraber, büyük bir sorumluluk doğurmuş, afişlerin fikir ve sanatsal seviyesinin iyileştirilmesinin önemini talep etmiştir (Aliyev, 2011, s.46).

“1980'li yıllarda toplumda günden güne artan ekonomik sıkıntılar, Sovyet rejimine karşı gizli milliyetçi hareketin başlamasına ve ulusal değerlere yoğun bir şekilde önem verilmesine yol açmıştır. Milli ve vatansever duygular ressamlar tarafından minyatür ve geleneksel sanatlara yoğun bir şekilde yönelme ile kendini gösterir” (Cebraiiloğlu, 2009, s.54).

1917 devrimi ile başlayan sıkıntılar, 1930 sonrası SSCB sanat politikalarındaki değişimler, 1932 yılında sanatçılar birliğinin merkezi denetim altına sokulması, birlikteki kötü örgütlenme ve kişisel çekişmeler yüzünden kopmalar gibi sebepler solcu sanatın sonunu hazırlamıştır (Berger, 1969, s.39).

“1980'li yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin zayıflayıp Komünizmin etkisinin azalması ile birlikte, Azerbaycan'da ulusal, geleneksel ve yöresel bütün değerlere önem verilerek resimler yapılmıştır. Ressamlar artık minyatür, halı-kilim, seramik vb. geleneksel sanatlara yönelmiş ve kendi üsluplarını oluşturmuşlardır” (Sabancalı, 2006, s.49).

1980'lerin sonu, Sovyet - Komünist sisteminin çöktüğü bir zamanda mevcut yapıya olan inancın azalması, bu alanda çalışan sanatçıların diğer alanlarda çalışmayı tercih etmesine sebep olmuştur (Gasımov, 2016, s.108).

1980'li yılların sonunda Sovyetler Birliği hızlı bir dağılma sürecine girmişti. Bu süreçte, Sovyet Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov'un uyguladığı Perestroyka (yeniden yapılanma) ve Glasnost (açıklık) politikaları Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecini durduramamıştı. Sovyetler Birliği 1985'ten itibaren yeni bir tarihi döneme girdi. Yeniden yapılanma ve açıklık sözcükleri ile simgelenen bu dönem 70 senelik totaliter rejimin sonunu hazırlamıştı. Bünyesindeki toplumları totaliter ve çok katı bir ideolojiyle idare eden Sovyet sistemi, siyasal bozulma, ekonomik düşüş ve ideolojiye

olan inancın hem toplum, hem de idareciler katında çökmesiyle son bulmuştur. Bu süreçte, Mihael Gorbaçov'un, Sovyetler Birliği'nde başlattığı reformlar yeterli olmamış Sovyetleri söz konusu çözümeden ve çöküşten kurtaramamıştı. Bu gelişimde toplumların özgürlük ve demokrasi istemleri de oldukça etkili olmuştur.

“1986 yılından itibaren Sovyetler Birliğinde Gorbaçovla başlayan "Yeniden Yapılanma" (Perestroyka) politikası birliğe bağlı cumhuriyetlerde milli bağımsızlık hareketinin başlanmasına, milletin kendi ulusal tarih ve kültürlerini sorgulamalarına sebep olmuştur. Milli Mücadele yıllarında Azerbaycan'da her türlü baskı ve tehdide rağmen aydın ve sanatçılar aktif rol almıştır. Azerbaycan Türkleri'nin yıllardır hasretini çektiği konuşma ve yazma özgürlüğü bu yıllarda kendi tarihine ve kültürüne yapılmış baskı ve haksızlıkların dile getirmesine vesile olmuştur” (Enveroğlu, 2005, s.65).

5. BÖLÜM: 1960-2000 YILLARI ARASINDA AZERBAJYCAN'DA AFİŞİN GELİŞİMİ

1960'lı yıllarda Kruşçev'le başlayan baskıcı rejimdeki gevşeme bir nebze de olsa Azerbaycanlı afiş sanatçıların /tasarımcıların kendi kültürlerine özgü afiş yapmalarının önünü açmıştır. 1960 ile 1991 yılları arasında Sovyetler Birliği'nde dağılma süreci hızlanmış, propaganda afişleri yavaş yavaş azalmış, Birliğe bağlı diğer devletler gibi Azerbaycanda da kültürel ve sosyal yapıya uygun eserler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemin önde gelen bazı afiş sanatçıları/tasarımcıları arasında Elmira Şahtahtinskaya'nın, Cabbar Gasımov'un, Hacıağa Nezerov'un, Zaur Kantamirov'un, Arif Aziz'in, Haşım Elçiyev'in isimleri gösterilebilir.

5.1. 60 Kuşağı Azerbaycan Sanatçıları

5.1.1. Elmira Şahtahtinskaya

ASSC Onur Sanatçısı Elmira Şahtahtinskaya 1930 yılında Bakü'de doğdu. 1950'de Azim Azimzade Azerbaycan Sanat Okulu'ndan ve 1956'da V.İ. Surikov Moskova Devlet Güzel Sanatlar Üniversitesi grafik bölümünden mezun oldu. Hocası sovyet afiş ustası Prof M. M. Çeremnik ve K. İ. Ponomarev idi (Kazımov, Rzaguliyev, Şahtahtinskaya Katalog, 1967, s.11).

Resim, kompozisyon, litografi (taş baskı), ksilografi ve illüstrasyon okuduktan sonra, eğitimine üçüncü yıldan itibaren ünlü ROSTA pencerelerinin temelini koymuş olan meşhur Çeremnik'in siyasi afiş atölyesinde devam etmiştir (Elmira Şahtaxinskaya Katalog, 2013, s.12).

Görsel sanatların en popüler türü olan afiş sayesinde, insanlar üzerinde güçlü bir etki yaratmanın ve onların sanatsal zevklerini daha çabuk şekillendirmeyin mümkün olduğunu söyleyen Elmira Şahtahtinskaya afişle ilgili şöyle diyor:

"Afiş, basit ve net olduğu için insanlara daha çabuk ulaşır. Ancak, afiş yapan sanatçı bu sadeliği ve netliği elde edebilmek için uzun süre düşünmeli ve bunun üzerinde ciddi çalışmalıdır. Burada her şeyden önce inandırıcılık (ilk önce yapılacak işin konusuna sanatçı kendisi inanmalıdır), samimilik ve inatkarlık gerekir. Bir afiş, kelimenin tam anlamıyla olayları, aynı zamanda sanatçının ruh halini ve duygularını yansıtan bir barometredir. Bir afişte sadelik ve

doğallığın olması gerekir. Gerçek bir sanat eseri, derin bir coşku ve güçlü inanç ile yaratılır. Burada esas koşul, izleyiciyi kendi fikirlerinize inandırmak ve ikna etme isteğinden doğar. Konuya inanıp, ona bakış açınızla kişisel bir görünüm vererek gerçek bir afiş yaratabilirsiniz" (Elmira Şahtaxinskaya Katalog, 2013, s.13).

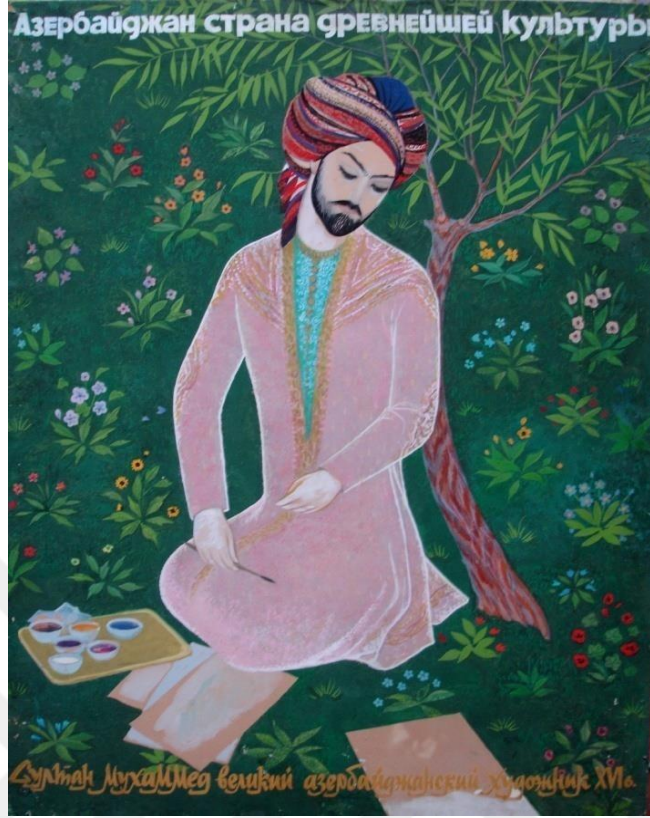
1956 yılında Elmira Shakhtakhtinskaya Moskova'da eğitimini tamamladıktan sonra Bakü'ye dönerek yaratıcı çalışmalarına devam etti. Kendine özgü yaratıcılık tarzını bulmak için arayışlar yapmış ve kimsenin çalışmalarına benzemeyen yeni bir tarzda, eşsiz çalışmalar yaratmıştır.

Elmira Şahtaxinskaya 1957'den beri Cumhuriyetçi ve Uluslararası sanat sergilerine katılmıştı. O, yeni fikirleri, yaratıcı arayışı, bireysel yöntemleri ve kendine has çizgisi ile, Azerbaycan sanatını zenginleştirmiş, yetenekli sanatçılardan biri idi (Elmira Şahtaxinskaya Katalog, 1989, s.1).

Görsel. 64: E. Şahtaxinskaya “Düşüncelerimiz ve Eylemlerimiz - Vatan, Parti İçindir”

(1976) (Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 65: E. Şahtatinskaya “Büyük Azərbaycan Sanatçısı Sultan Muhammed 16. Yüzyıl” (1976) (N.Kazimov, E. Rzaguliyev, E. Şahtatinskaya katalog (1976) Erişim: 17.10.2018).

Sanatçının yaratıcı yolunun en önemli konusunu oluşturan "Azərbaycan Eski Kültür Ülkesidir" dizisinden afişler, ilginç, tarihi ve özgün sanat formuyla öne çıkıyor. Bu serideki eserlerin çoğu afişin gerekliliklerinin ötesine geçiyor. Şahtatinskaya Azərbaycan geleneksel sanatının ulusal biçimlerinden türeyen, dekoratif ifadesiyle kendine özgü etkileyici ve duygusal bir ifade dili bulmuştur (Elmira Şahtatinskaya Katalog, 1989, s.1).

Görsel. 66: E. Şahtatinskaya “Sosyalist Bakü” (1970-1980)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 67: E. Şahtatinskaya “Tarımda kimya” (1970-1980)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 68: E. Şahtatinskaya “Demokrasi ve Eşitlik İçin” (1974)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 69: E. Şahtatinskaya “Bizim Siyasetimiz - Dünya Siyasetidir” (1970-1980)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 70: E. Şahtatinskaya “Nur Saç Dostluk Meşalesi” (1970-1975)
 (Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

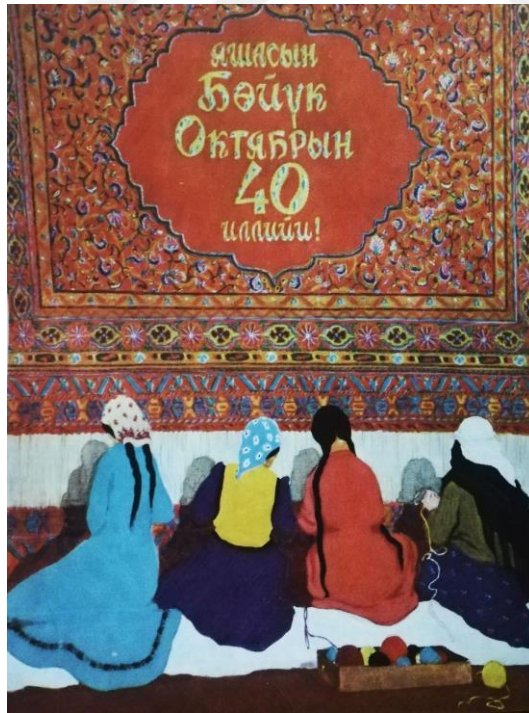
Görsel. 71: E. Şahtatinskaya “Yarın Bugünden Daha İyidir” (1970-1975)
 (Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 72: E. Şahtahtinskaya “ Barışa Katkı” (1970-1975)

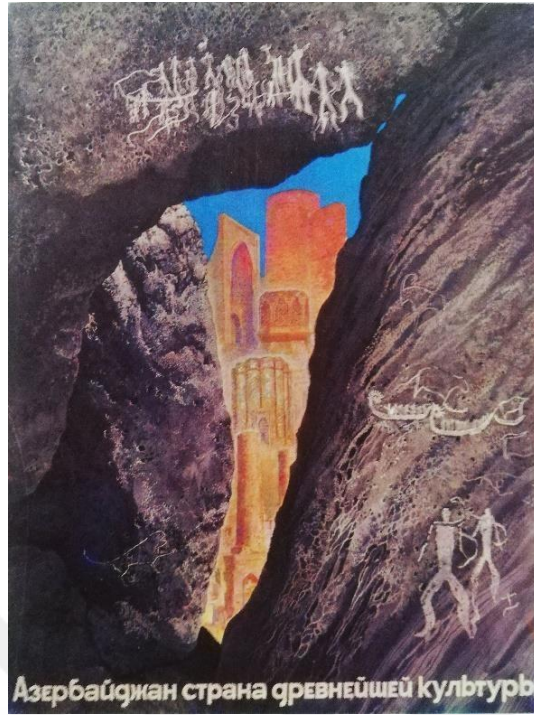
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Elmira Şahtahtinskaya'nın tez çalışması halı dokuyan kadınlara adanmıştır ve bu çalışma tüm Sovyetler Birliği Fuarları'nda en iyi afişlerden biri olarak sergilenmiştir. 40 yıllık kariyeri boyunca 100'den fazla çalışma yapmıştır. Emek, spor, savaş, barış, ekoloji ve çeşitli konularda afişleri vardır (Şerif, 2007, s.71).

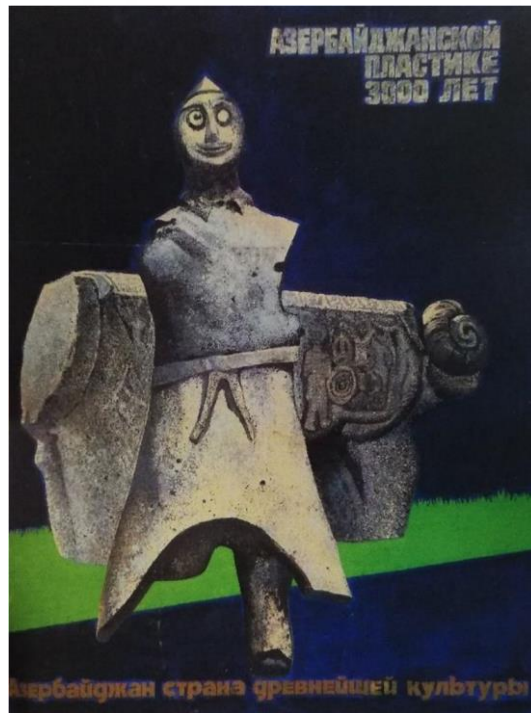

Görsel. 73: E. Şahtahtinskaya. “Yaşasın Büyük Ekimin 40. Yılı” (1956-1957)

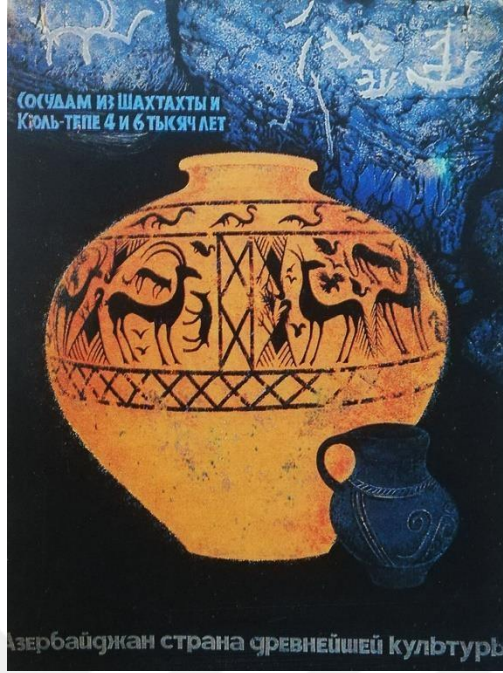
(Elmira Şahtahtinskaya Katalog (1989) Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 74: E. Şahtatinskaya, "Azerbaycan Eski Kültür Diyarıdır" (1972)
(Elmira Şahtatinskaya Katalog (1989) Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 75: E. Şahtatinskaya, "Azerbaycan Eski Kültür Diyarıdır", (1973)
(Elmira Şahtatinskaya Katalog (1989) Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 76: E. Şahtahtinskaya, “Azerbaycan Eski Kültür Diyarıdır”, (1974)
(Elmira Şahtaxinskaya Katalog (1989) Erişim: 17.10.2018).

5.1.2. Cabbar Gasımov

Sovyet Azerbaycan sanatında afişin gelişimi, 1960'larda zirve dönemine ulaşmıştı. Bu gelişme, V.İ. Surikov Moskova Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin grafik fakültesinde bulunan Sovyet grafik sanatçısı Prof. M. Çeremnik'in sanat atölyesinde eğitim almış afiş sanatçılarının çabalarının bir sonucudur. Azerbaycan afiş sanatının gelişimine çok büyük katkıda bulunan yetenekli grafiklerden biri Cabbar Gasımov olmuştur. O, 1935 yılında Bakü'de doğdu. Bugün, modern Azerbaycan afiş sanatının gelişimini C. Gasımov'un afişlerinden ayrı hayal etmek mümkün değildir. 1950'li yılların ilk yarısında C. Gasımov, A. Azimzade Bakü Sanat Okulu'ndan ve 1963'te V.İ. Surikov Moskova Güzel Sanatlar Üniversitesi'nden mezun oldu.

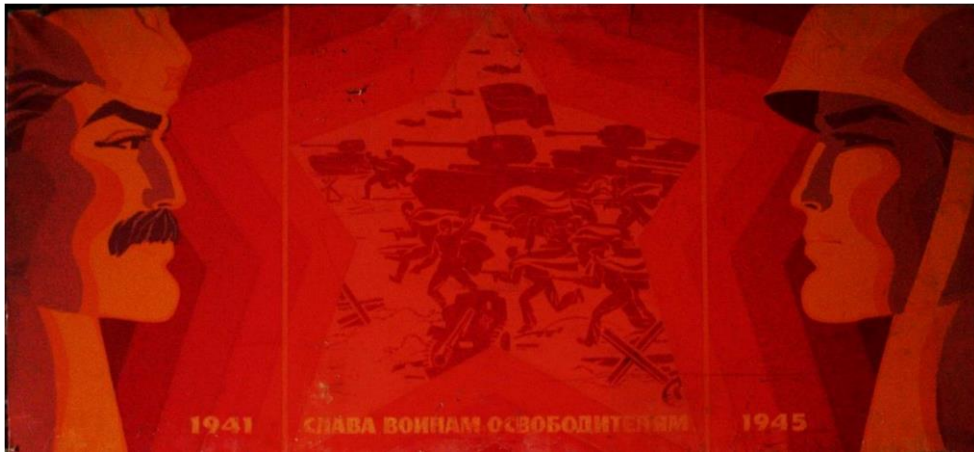
1965'te Erivan'daki Transkafkasya afiş sanatçılarının yaratıcı konferansına katılan ünlü Sovyet afiş sanatçıları ve eleştirmenleri, Azerbaycan'ın afiş örneklerini de

dikkatlice incelemişti. Cabbar Gasımov Sovyet Sanatçılar Birliği'nin onur diplomasını almıştır (Cabbar Gasımov, Katalog, 1977, s.4).

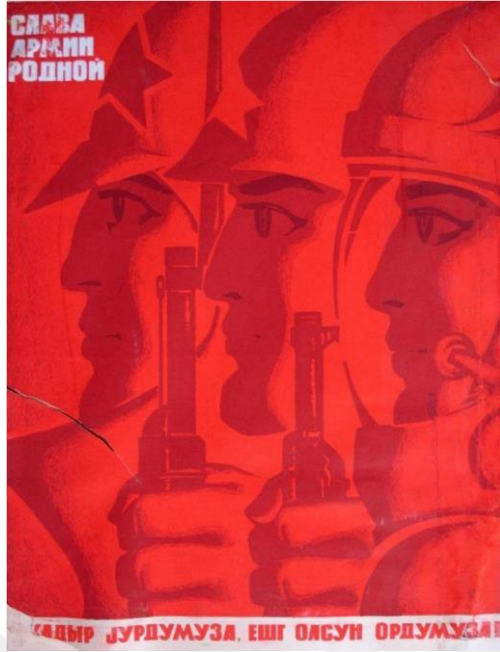
C. Gasımov'un yaratmış olduğu Triptih'lerde (üçlü ve ya seri afişlerde) Sovyet Azerbaycan'ının ulusal ekonomisinin en önemli alanında çalışan işçi insanlar övülmüş, ve onların becerileri tasvir edilmiştir. Cabbar Gasımovun afişlerinde Cumhuriyyetin işçi sınıfı, tarım işçileri ve genç nesillerle ilgili hikayeler izleyicilere farklı tonlarla aktarılmıştır.

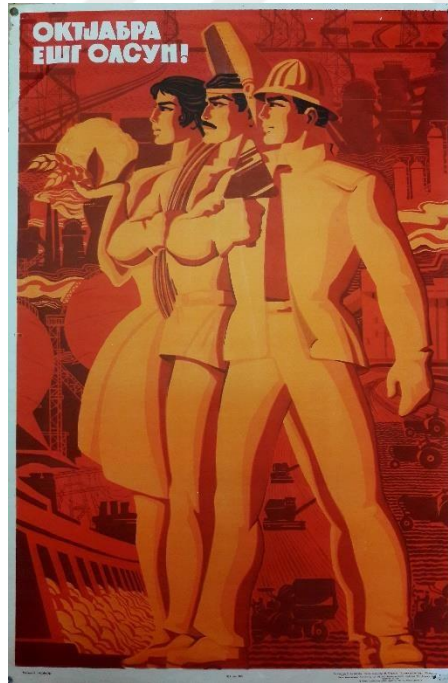
Görsel. 77: C. Gasımov “Yaşasın Sovyet Ordusu” (1966)
(Cabbar Gasımov Monografi Kitap, 1977, Erişim: 17.10.2018)

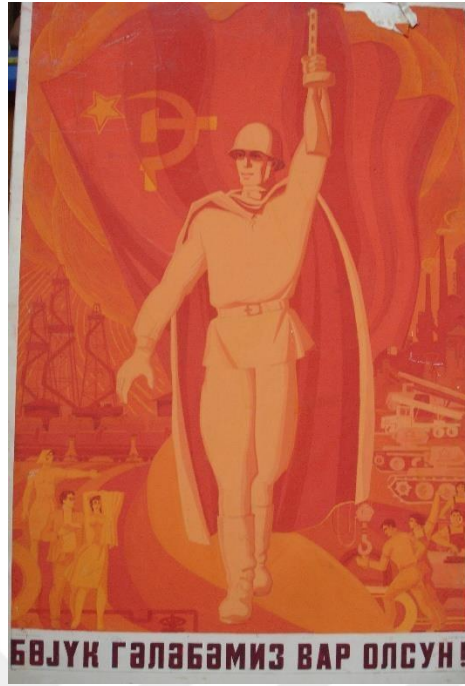
Görsel. 78: C. Gasımov “Yaşasın Kurtarıcı Ordu” (1975)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 79: C. Gasimov “Yaşasın Ordumuz” (1975)
(Cabbar Gasimov Monografi Kitap, 1977, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 80: C. Gasimov “Yaşasın Ekim. Bakü Komiseri” (1977)
(Cabbar Gasimov’un özel arşivinden , Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 81: C. Gasimov “Yaşasın Büyük Zaferimiz” (1975)
 (Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 82: C. Gasimov “Bizim İçin Yalnızca Bir Yol”
 (Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 83: C. Gasimov “Biz Yeni Bir Hayat Kuracağız”
(Sanat Tariğisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 84: C. Gasimov “Gençler Yaşadır, İnşa Edir”
(Cabbar Gasimov’un özel arşivinden , Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 85: C. Gasimov “Sovyetler Komünizmin Kurucusudur” (1984)
(Cabbar Gasimov’un özel arşivinden , Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 86: C. Gasimov “Halkımızın En Değerli Oğul ve Kızlarını Yerel Sovyetlere Milletvekili Seçelim” (1973) (Cabbar Gasimov’un özel arşivinden , Erişim: 17.10.2018)

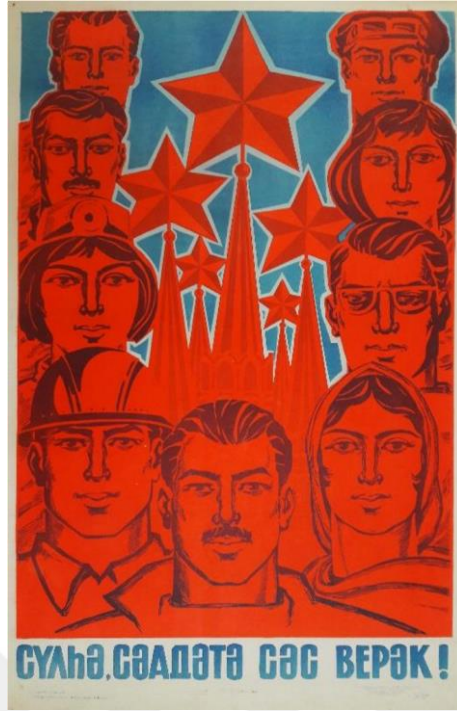
Görsel. 87: C. Gasimov “Her Kes Seçimlere”

(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 88: C. Gasimov “Sovyet Anayasası” (1973)

(Cabbar Gasimov’un özel arşivinden , Erişim: 17.10.2018)

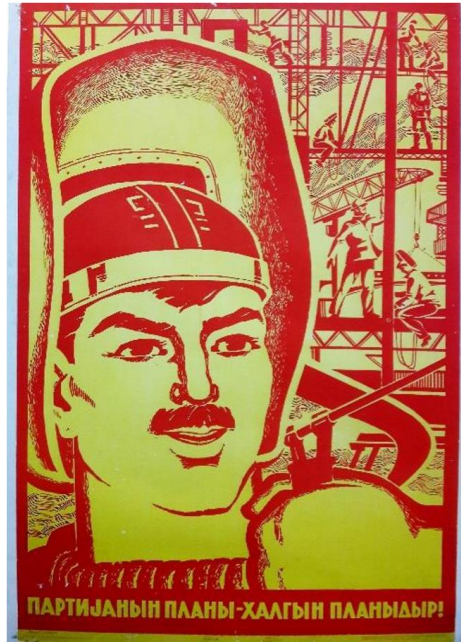
Görsel. 89: C. Gasimov “Mutluluk ve Barış İçin Oy Verelim” (1980)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

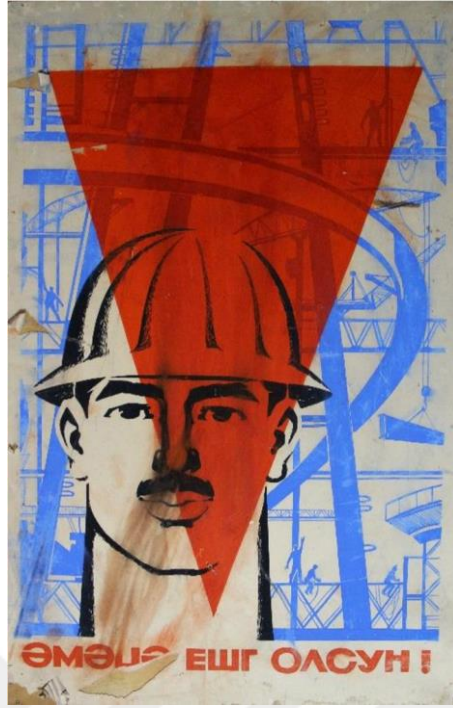
Görsel. 90: C. Gasimov “Partinin Planı, Halkın Planıdır” (1965)
(Cabbar Gasimov Monografi Kitap, 1977, Erişim: 17.10.2018)

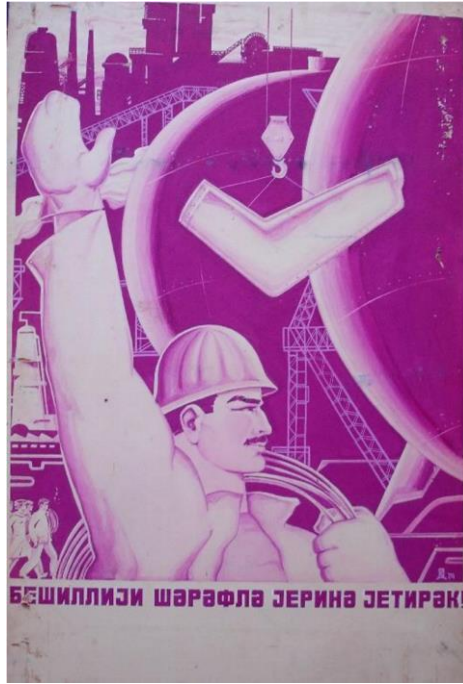
Görsel. 91: C. Gasimov “Vatanımız Güçlü Olsun”
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 92: C. Gasimov “Partinin Planı, Halkın Planıdır” (1965)
(Cabbar Gasimov’un özel arşivinden , Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 93: C. Gasimov “Yaşasın Emek” (1971)
 (Cabbar Gasimov Monografi Kitap, 1977, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 94: C. Gasimov “Beş Yıllık Planı Onurla Yapıyoruz” (1974)
 (Cabbar Gasimov Monografi Kitap, 1977, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 95: C. Gasimov “Beş Yıllık Planı Onurla Yapıyoruz” (1979)
(Cabbar Gasimov’un özel arşivinden , Erişim: 17.10.2018)

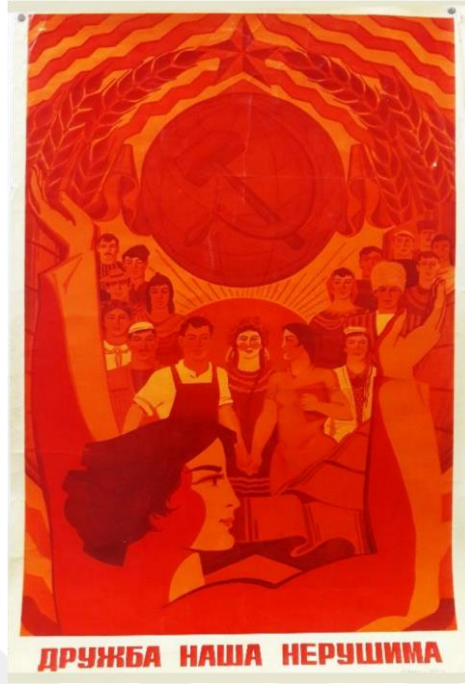
Görsel. 96: C. Gasimov “Huzurlu Bir Uzay İçin”
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 97: C. Gasimov “Sporcu Dostluk Kazanacak” (1964)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 98: C. Gasimov “Arkadaşlığımız Bozulmazdır” (1971)
(Cabbar Gasimov’un özel arşivinden , Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 99: C. Gasimov “Arkadaşlığımız Bozulmazdır” (1971)
 (Cabbar Gasimov Monografi Kitap, 1977, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 100: C. Gasimov “Bayramın Kutlu Olsun Azərbaycan” (1971)
 (Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 101: C. Gasimov “Hoş Geldiniz” (1971)

(Cabbar Gasimov Monografi Kitap, 1977, Erişim: 17.10.2018)

5.1.3. Hacığa Nezerov

Hacığa Nezerov, 1923'te Bakü'de doğdu. Çocukluğundan sanatla ilgilenir, çizim yapmayı severdi. Yedinci sınıftan sonra resim okuluna girmiş, savaşın başlamasıyla eğitimini tamamlayamamıştır. 1948'de yeniden, Azim Azimzade Devlet Sanat Okulu'na kabul edilmiş ve 1951'de A. Azimzade'den mezun olmuştur (Hacığa Nezerov Katalog, 1988, s.6).

ASSC Onur Sanatçısı ve Cumhuriyetin önde gelen afiş sanatçısıydı. En iyi Sovyet afiş sanatının yaratıcılarından biri olarak bilinen sanatçı, grafik sanat alanındaki kariyerine 50'li yıllarda başlamıştır. Çalışmaları güzel sanatlar tarihinde çok takdir edilmiş ve Sovyet afiş sanatının yaratıcılarından biri olarak tanınmıştır. Genç sanatçı, renk anlayışı ve yeteneği ile liseden mezun olduktan sonra renkarlık alanında çalışmıştır. Daha sonra Azerneşr'in siparişi ile yapmış olduğu ve çok sayıda basılmış olan afişleri sanatçının yaratıcı yolunu belirlemiş ve afiş alanında çalışmaya başlamıştır. Sanatçının eserlerinde insan imajının sanatsal ifadesi dikkat çekicidir. Ayrıca sanatçı sonraki çalışmalarında afişin hissiz, duygusuz yaranmadığını göstermeye çalışmıştı. Sanatçının sanatsal fikirleri ve bakış açısı onun profesyonel sanat mantığı temeline dayanıyordu. Yükseköğretim okulları ve üniversitelerde Endüstri Grafîği'nin çizgi ve renk anlayışından az çok bilgi verilmiş olsa da afiş sanatçıları yalnızca resim, grafik ve anıtsal dekoratif sanatlar bölümlerinden mezun

olabiliyordu. H. Nezerov'un afişleri sanatsal açıdan ve dekoratif renk çözümleriyle her zaman dikkat çekmiş, konuyu basit ve net bir şekilde izleyicilere ulaştırmıştır. Onun çalışmaları içeriğin zenginliği ve biçimiyle, aynı zamanda günün zorluklarını da yansıtıyordu.

Görsel. 102: H. Nezerov “Yaşasın Zaferimiz”

(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 103: H. Nezerov “ 24. Kurultayın Kararlarını Uygulayalım ”

(Насиға Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 104: H. Nezerov “ Sovyet Talimatlarını Emek Zaferi ile Karşılıyalım ” (1976)

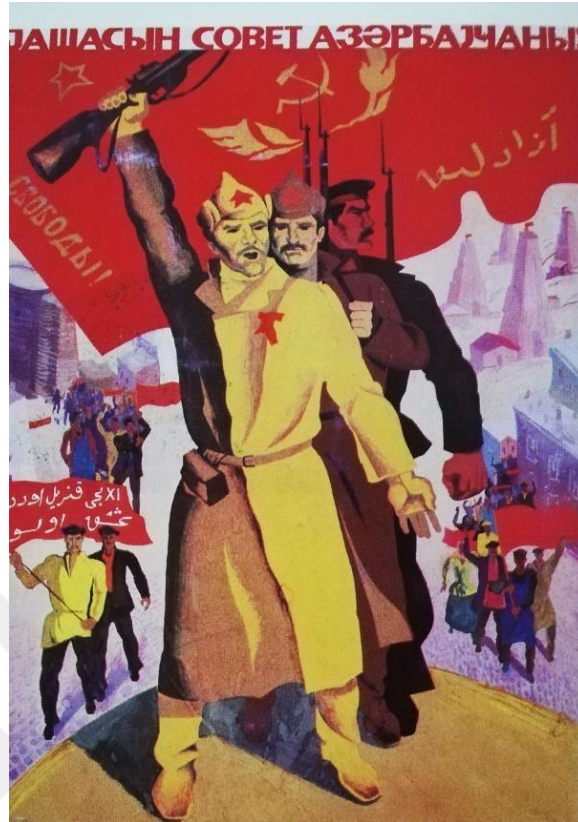
(Насиға Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 105: H. Nezerov “Başarılarımız Işığında” (1967)
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 106: H. Nezerov “Komunizme Gidiyoruz” (1978)
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 107: H. Nezerov “Yaşasın Sovyet Azərbaycanı” (1980)
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 108: H. Nezerov “Sovyetin Mayıs Dönemi Talimatlarını Uygulayalım” (1984)
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 109: H. Nezerov “Bayramınız Kutlu Olsun” (1962)

(Sanat Tarihçisi Doç. Dr.Ziyadhan Aliyev, Erişim: 17.10.2018)

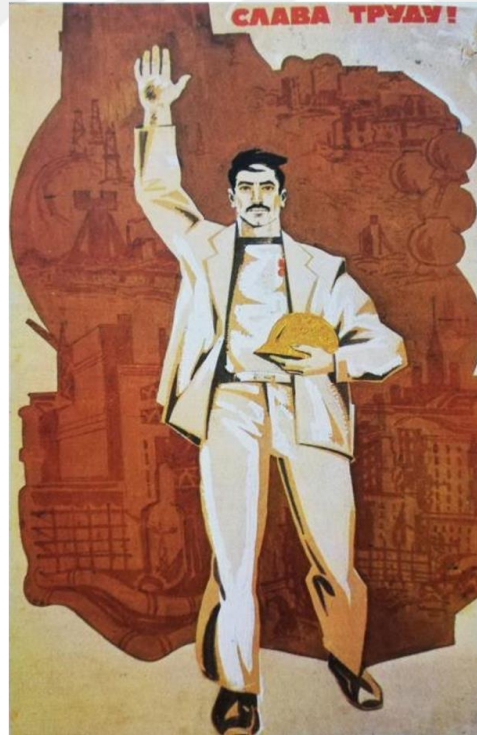

Görsel. 110: H. Nezerov “Sovyetin Talimatlarını Uygulayalım” (1956)

(Насиға Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 111: H. Nezerov “Kazananlar Kuşağı” (1967)
(Насиға Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

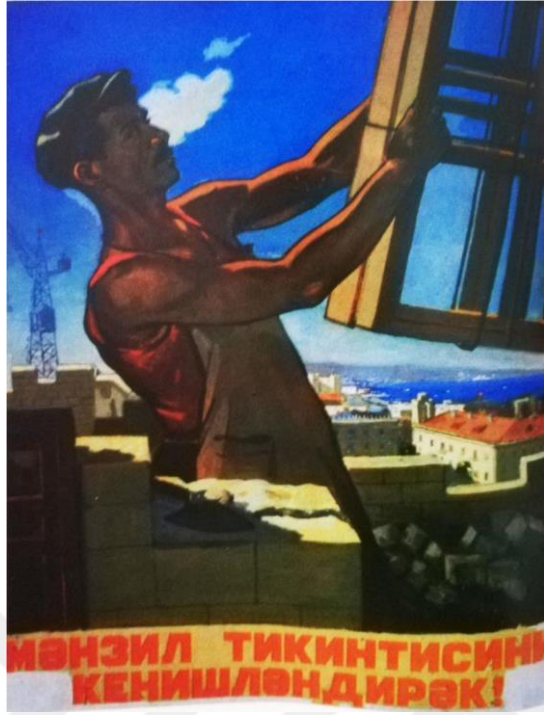
Görsel. 112: H. Nezerov “Yaşasın Emek” (1980)
(Насиға Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 113: H. Nezerov “İnsan Emekle Yükselir” (1965)
(Насиға Незеров, Монографи Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 114: H. Nezerov “6. Beşyılık Planı Zamanından Önce Yapalım” (1956)
(Насиға Незеров, Монографи Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 115: H. Nezerov “Konut İnşaatını Büyütelim” (1954)
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 116: H. Nezerov “Bol Pamuk, Bol Kumaştır” (1955)
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 117: H. Nezerov “Dosluk Boru Hatti” (1961)
 (Насиға Неzerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 118: H. Nezerov “Kalıcı Arkadaşlığımız Sarsılmaz”
 (Насиға Неzerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

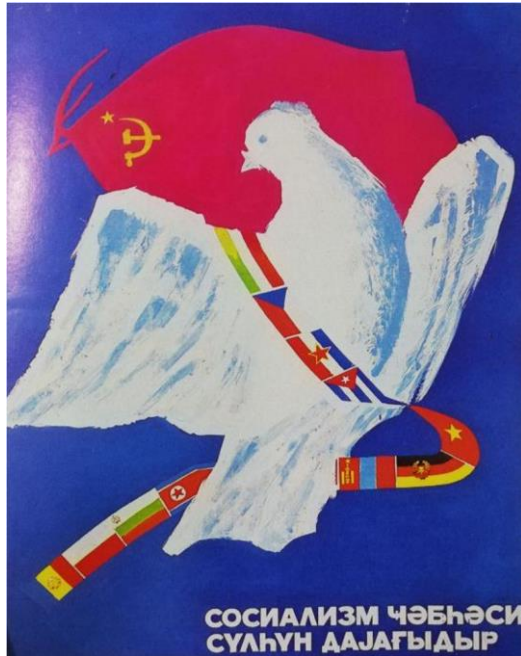
Görsel. 119: H. Nezerov “Kardeşlik” (1963)
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 120: H. Nezerov “Sporcu Olmaya Çalışın” (1958)
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 121: H. Nezerov “Uzay Fethedilir”
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 122: H. Nezerov “Sosyalizmin Cephesi Barışın Temel Direğidir” (1978)
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 123: H. Nezerov “Her Zaman Barış Olsun” (1980)
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

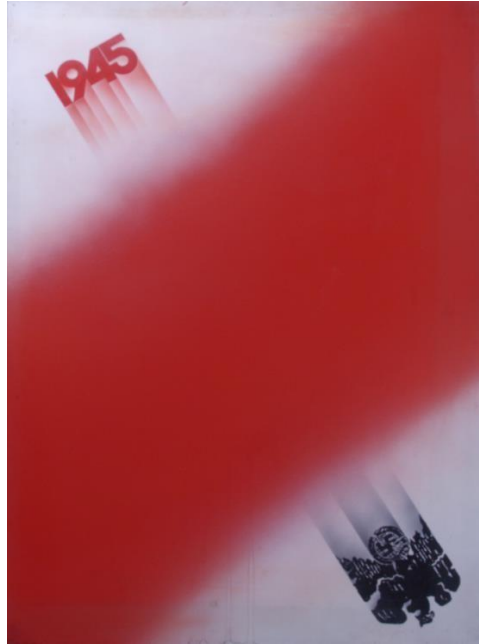
Görsel. 124: H. Nezerov “Barış” (1963)
(Hacıağa Nezerov, Monografi Kitap, 1988, Erişim: 17.10.2018)

5.1.4. Zaur Kantamirov

Zaur Kantemirov 1942 yılında Bakü’de doğdu. Azerbaycan Devlet Güzel Sanatlar Üniversitesinde okudu ve 1978 yılında üniversiteden mezun oldu. SSCB ve Azerbaycan’ın onur sanatçısı ünvanını almıştır. Afiş sanatçısı olarak grafik sanat alanında çalışmıştır. ASSC’de ve birçok yabancı ülkelerde uluslararası, Birlik ve Cumhuriyet sergilerine, yarışmalarına, fuarlarına, sempozyumlara ve diğer etkinliklere katılmıştır. Sanat ve Kültür Bakanlığı’nda çalışmış, Bakanlığın siparişiyle afişler hazırlamıştır.

Zaur Kantamirov’la birebir görüşme ve röportaj zamanı Sovyet dönemi afişleri ile ilgili birkaç soruya cevap bulmaya çalıştım:

“Siparişleri Kültür Bakanlığı ve Komünist Parti liderliğinden alıyorduk. Yayınlanacak olan çalışmalar basılmadan önce ilk olarak Sansürden geçer, Komünist Parti tarafından onaylanırdı. Afişler ancak onaylandıktan sonra basılır ve yayımlanırdı. Konu itibariyle siyasetten sapmamalıydık. Sovyet dönemindeki sanatçıların tek problemi özgürce düşünememektir. O dönemler siparişler çoktu ve iyi para kazanıyorduk. Sovyetler’de afiş önemli yere sahipti. Afişleri her yerde görebilirdik. Daha çok bayram ve festivallerde siparişler alırdık. Bugün ise böyle bir talep yok. Siparişte almıyoruz artık”. (Zaur Kantamirov’la kişisel görüşme, 20 Kasım 2018).

Görsel. 125: Z. Kantamirov, “1941-1945” İkinci Dünya Savaşı’na Adanmış Afiş” (1970-1980) (Zaur Kantamirov, Özel arşiv, Erişim: 22.10.2018)

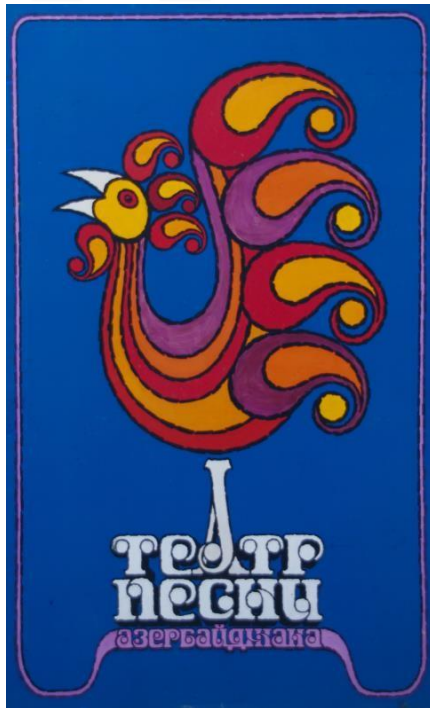
Görsel. 126: Z. Kantamirov, “Hiroşima ve Nagazaki” Atom Bombası (1970-1980)
(Zaur Kantamirov, Özel arşiv, Erişim: 22.10.2018)

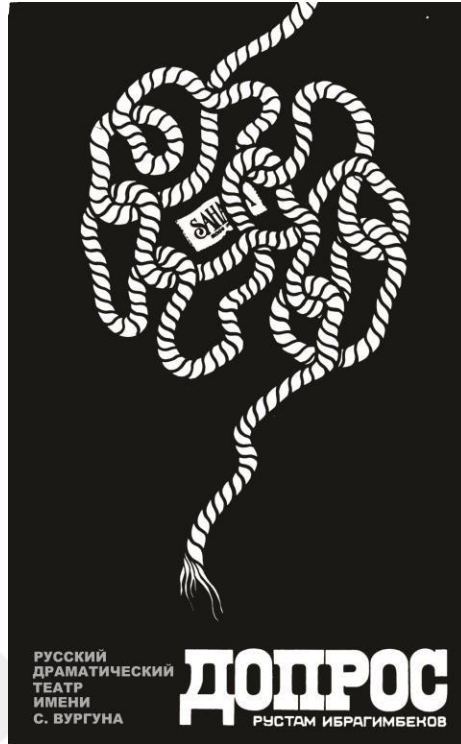
Görsel. 127: Z. Kantamirov, “1 Mayıs Uluslararası İşçi Dayanışma Günü” (1970-1980)
(Zaur Kantamirov, Özel arşiv, Erişim: 22.10.2018)

Görsel. 128: Z. Kantamirov, “Azerbaycan Mugam Topluluğu” Afişi (1970-1980)
(Zaur Kantamirov, Özel arşiv, Erişim: 22.10.2018)

Görsel. 129: Z. Kantamirov, “Azerbaycan Müzikal Tiyatrosu’nun Afişi” (1970-1980)
(Zaur Kantamirov, Özel arşiv, Erişim: 22.10.2018)

Görsel. 130: Z. Kantamirov, “Samed Vurgun Rus Drama Tiyatrosu Afişi” (1970-1980)
(Zaur Kantamirov, Özel arşiv, Erişim: 22.10.2018)

Görsel. 131: Z. Kantamirov, “Gaya” Azərbaycan Devlet Vokal Topluluğu Afişi (1970-1980)
(Zaur Kantamirov, Özel arşiv, Erişim: 22.10.2018)

5.1.5. Arif Aziz

Arif Aziz 1943 yılında Bakü'de doğdu. 1957-1962 yılında Azim Azimzade Sanat Okulundan, 1966-1971 yılında S. G. Stroganov Moskova Devlet Güzel Sanatlar Akademisinden mezun oldu.

S. G. Stroganov'da uygulamalı grafik ve tasarım alanında profesyonel eğitim alan ilk Azerbaycanlı sanatçı olmuştur. Yetenekli bir ressam ve grafiker olan sanatçısı, promasyon ürünleri oluşturma, dergi ve kitap tasarımı yapma, birçok ilginç sanat projesi ve sergisi düzenleme alanında aktif rol almıştır. 1971'de Varşova'daki Polonya Güzel Sanatlar Üniversitesi Grafik Fakültesinde stajyer olmuş, Mikayıl Abdullaev'in ve Yevgeni Kibrik'in atölyelerinde bilimsel ve yaratıcı çalışmalar yapmıştır..

1975'te Sovyet Sanatçılar Birliği üyesi ve onur sanatçısı oldu. 1981 yılında Reklamcılar Birliği üyesi, 1992 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Onur Sanatçısı, 2018 yılında ise Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın kararıyla Halk Sanatçısı ünvanını aldı. Arif Aziz'in tasarım, sanat ve el sanatları, dekorasyon, kitap grafikleri, kselografi, moda, resim alanındaki çalışmaları ile Azerbaycan'ın modern sanatının oluşumuna büyük katkısı olmuştur.

Görsel. 132: Arif Aziz'in Ev Müzesi

Birebir görüşme için sanatçının atölyesine gitme şansım olmuştur. Röportajımız zamanı yaşamış olduğu dönemi ve eğitim aldığı yıllarla ilgili konuşma yaptık. Sovyet zamanı yaşanan olumsuzluklardan da bahs etti. Dönemin taleplerine uygun, birçok konuyla ilgili çalışmalar yaptığını söyledi.

Baküde bulunduğum zaman içerisinde Arif Aziz'in 75. yıldönümü ile ilgili olarak düzenlenmiş sergiye katıldım. "Maestro ve Sanatçılar" (Maestro & Artist) sergisinin açılışı (15.01.2019) Bakü'deki Kültür ve Güzel Sanatlar Üniversitesinin Müze Merkezinde gerçekleşti. Sergi, sanatçının 75. Yıldönümüne ithaf edilmişti. Arif Aziz'in sanatsal çalışmaları, inovasyon ve geleneğin sentezi ile karakterize olunur. O, teknolojiyi ustalıklı yöneterek dünya çapında tanınan kendi tarzını ve sanatsal dilini yarattı.

Görsel. 133: A. Aziz, "Azerbaycan İri Addımlarla İlerliyor" (1970-1980)

(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: Ekim 2018)

Görsel. 134: A. Aziz, “Madalyonlu Azərbaycan” (1970-1980)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: Ekim 2018)

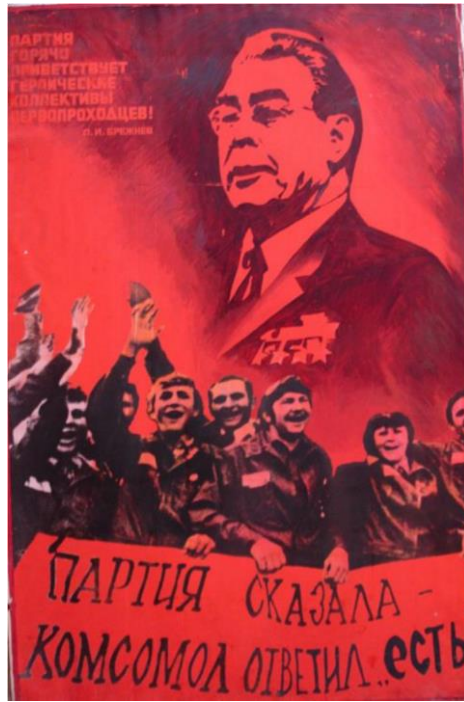

Görsel. 135: A. Aziz, “Azərbaycan Böyük Addımlarla İlerliyor” (1977)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: Ekim 2018)

Görsel. 136: A. Aziz, “Zafer” (1957)

(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: Ekim 2018)

Görsel. 137: A. Aziz, “Parti Söyledi – Komsomol Cevapladı” (1976)

(Sanatçılar Kataloğu 1980, Erişim: Ekim 2018)

Görsel. 138: A. Aziz, “Gücümüz – Birlik ve Uyumdadır” (1976)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: Ekim 2018)

Görsel. 139: A. Aziz, “Ülkenin Daha Fazla Petrolü Var” (1970-1980)
(Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: Ekim 2018)

Görsel. 140: A. Aziz, “Hazar’ın Petrolü Ülkeye” (1970-1980)
 (Sanat Tarihçisi Doç. Dr. Ziyadhan Aliyev, Erişim: Ekim 2018)

Görsel. 141: A. Aziz, “Spor, Dostluk, Barış” (1973)
 (Sanatçılar Kataloğu 1980, Erişim: Ekim 2018)

Görsel. 142: A. Aziz, "Bisiklet Sportu" (1973)
(Sanatçılar Kataloğu 1980, Erişim: Ekim 2018)

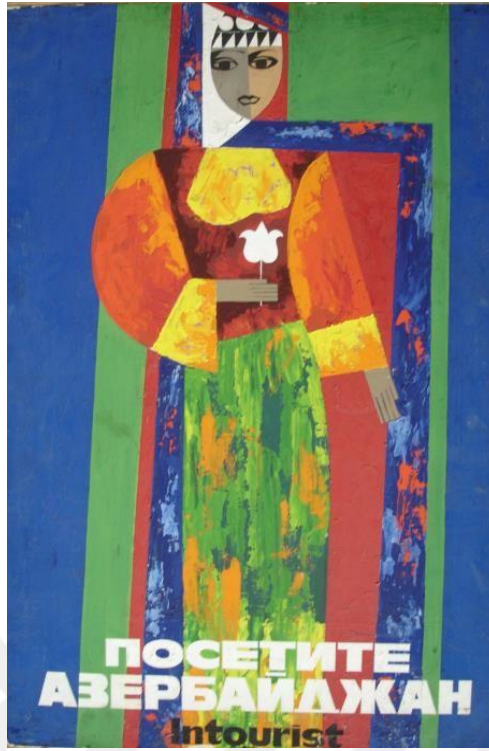
Tüm alanlarda olduğu gibi, afiş sanatında da yaratıcı genç güçlerin sırasının yenilenmesi, konu alanının yenilenmesine neden olmuştur. 1970-1980'lerde Arif Aziz, Zaur Kantamirov, Haşim Elçiyev ve diğer sanatçıların yaratıcılığında vurguladığımız değişiklikleri görmek mümkündür. A. Aziz'in "Gobustan", "Azerbaycan'a gelin!" ve "Abşeron" seri afişlerinde dekoratif resimle renkarlık öğeleri çok titizlikle çalışılmıştır.

Görsel. 143: A. Aziz, İnturist Hotel için hazırlanmış tanıtım afişi “Gobustan” (1972-1973)
(Sanatçılar Kataloğu 1980, Erişim: Ekim 2018)

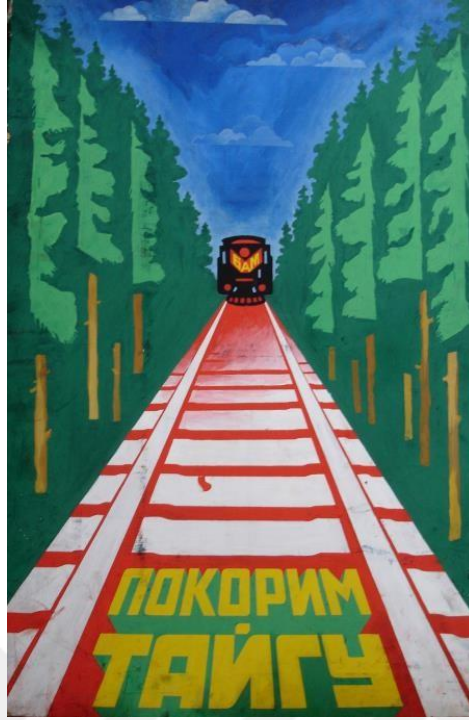

Görsel. 144: A. Aziz, “Azerbaycan’a Gelin” (1972-1973) Tanıtım Afişi (1)
(Sanatçılar Kataloğu 1980, Erişim: Ekim 2018)

Görsel. 145: A. Aziz, “Azerbaycan'a Gelin” (1972-1973) Tanıtım Afişî (2)
(Sanatçılar Kataloğu 1980, Erişim: Ekim 2018)

1976 yılında Arif Aziz ve iki arkadaşı BAM (Baykal Amur) demiryolu inşaatı üzerine yaratıcı bir gezi için Sibirya'ya gönderilir. Orada yapılmış afişler insanlara çağrı yapmak adına büyük bir öneme sahipti. Afişlerde, geleceği dört gözle bekleyen insanların genel görüntüleri yer almıştır. Bu afişler sadece bilgilendirici değil, aynı zamanda eğitim amaçlı yapılmıştır. Yapılmış olan afiş örneklerinde sanatsal ideolojik özellikleri görmek mümkündür. Çalışmalarının karşılığında Lenin Komsomol Ödülü'ne layık görülmüşlerdir.

Görsel. 146: A. Aziz, “Tayga'yı Fethedelim”, (1976)
 (Ayan Azizova- Mammedova, Referans 2018, Erişim: Ekim 2019)

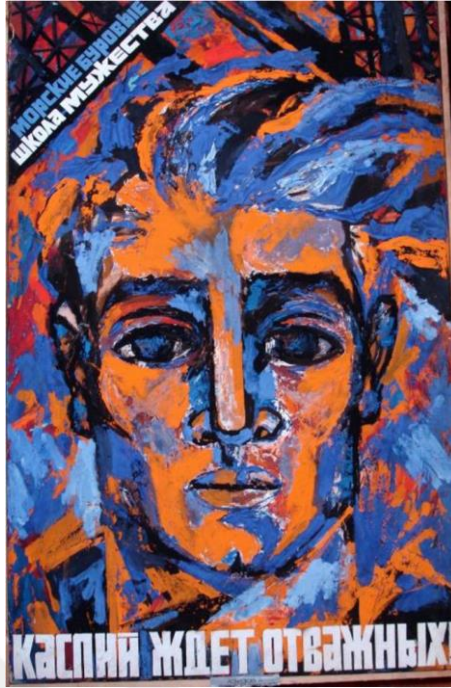
Görsel. 147: A. Aziz, “BAM- Cesaret Okulu” (1976)
 (Ayan Azizova- Mammedova, Referans 2018, Erişim: Aralık 2019)

Görsel. 148: A. Aziz, “Baykal-Amur Demiryolu” , (1976)
 (Ayan Azizova- Mammedova, Referans 2018, Erişim: Aralık 2019)

Görsel. 149: A. Aziz, “Baykal Amur Demiryolu Afişi”, (1976)
 (Ayan Azizova- Mammedova, Referans 2018, Erişim: Aralık 2019)

Görsel. 150: A. Aziz, “Hazar Cesurları Bekliyor” , (1976)
 (Ayan Azizova- Mammedova, Referans 2018, Erişim: Aralık 2019)

Görsel. 151: A. Aziz, “Kahramanlık için Sesleniyorsun”, (1976)
 (Ayan Azizova- Mammedova, Referans 2018, Erişim: Aralık 2019)

Bu dönemde tiyatro afişleri ve diğer kültürel afişler de yaygın şekilde görülmeye başladı. Bu afişler çoğunlukla yazı tipli olup, bilgilendirici niteliğe sahipti. Bazen dekoratif, bazen de foto tekniği ile hazırlanırdı.

Görsel. 152: A. Aziz, “Kültürel Afişler” (19870-1980)

(Arif Aziz’in özel arşivinden, Erişim: 2019)

1977'de sanat eleştirmenleri ekibi tarafından yayınlanan "Azerbaycan Sanatı" adlı koleksiyonda grafik sanatın gelişim konuları 70'lerin ortalarına kadar takip edilmiştir. 20. Yüzyılın 80-90'larında grafik sanatçıların yaratıcılığına adanmış küçük ölçekli, bireysel katalog ve monografiler grafik sanatının belirli yönlerini göstermektedir (Aliyev, 2011, s.4).

5.1.6. Haşim Elçiyev

Haşim Elçiyev 1948 yılında doğdu. 1967'de Azim Azimzade Sanat Okulu'nu kazandı ve 1973 yılında Azimzade'den mezun oldu. 1975 yılında ise Aliyev Sanat Okulunun Endüstri Grafiği bölümünü kazandı. Orada 5 yıl eğitim aldıktan sonra, 2 yıl Enstitü'de kaldı ve orada çalıştı. Daha sonra Moskova'da Surikov Devlet Güzel Sanatlar Üniversitesi'nin Afiş bölümünü kazandı. Üniversitede Rus ressamlarından eğitim almış, atölyede sürekli çalışmıştır. İlk Azimzade'de okuduğu dönemlerde, Işık Matbaasında çalışarak kitap kapağı için illüstrasyonlar yapmıştır.

Görsel. 153: H.Elçiyev, “Komsomol Komünizm Kurar” (1970-1980)

Haşim Elçiyev’le yapmış olduğum röportajda Sovyet zamanını şu cümlelerle tanımlıyor:

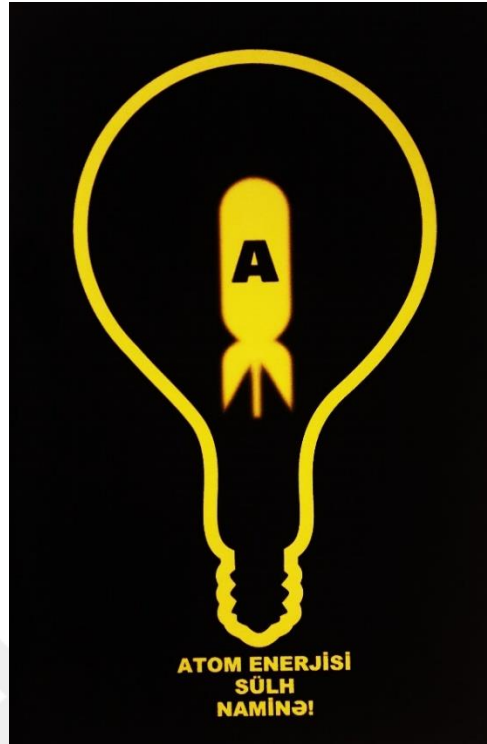
Bayramlar ve festivallerle ilgili sergiler düzenleniyordu. Siparişleri GORKOM yani Şehir Komitesi’den, (Rusça: Городской Комитет / ГорКом) alıyorduk. Komsomol’cu değildim. Sovyet hükümetinin çok sevilmeyen yönleri olduğu kadar, iyi yönleri de vardı. Mesela devletin izni ile herhangi bir yabancı ülkede sergiye katılırsak, yol ücreti dahil tüm masrafları ve yaratıcılıkla ilgili her bir ihtiyacımızı karşılıyorlardı. Biz sadece boya alırdık. (Haşim Elçiyev’le kişisel görüşme, 13 Kasım 2018).

Sovyet hükümeti kapalı bir alandı. Yalnızca devletin onayı ile sanatçılar yabancı ülkelerde sergilere katıla biliyorlardı. Haşim Elçiyev Baltık ülkelerinde büyük bir sergiye katıldığını, orada olarken Polonyanın, Baltık ülkelerinin afişleri ile tanıştığını ve onlardan ilham aldığını söyledi:

Önceleri diğer ülkelerin afiş çalışmalarını görmemiştik. Kapitalist ülkelerle sınırlar açıldıktan sonra Fransa, Polonya, Yaponyanın hangi tarzda çalıştığını ve ne kadar güçlü çalışmalar yaptıklarını görmüş oldum. (Haşim Elçiyev’le kişisel görüşme, 13 Kasım 2018).

Sanatçı Elmira Şahtahtinskaya’nın atölyesine giderek ondan hep değerli fikirler aldığını söyledi. Afişlerde fotoğraftan fırçaya kadar her yöntemi kullanmış olduğunu ve bu yöntemlerin kullanılmasında her hangi bir sınır olmadığını, sonuçta göze hitap eden yaratıcı çalışmalar ortaya koyulması gerektiğini savunurdu.

Sovyet döneminde uluslararası sergilere katılmak, otomatik olarak Sanatçılar Birliğinin üyesi olmak demek idi. 1980’lerde Moskova bir yarışmaya ev sahipliği yaptı. "Atom Enerjisi Barış İçin" adlı çalışmamı hazırladım ve oraya gönderdim. Dünyanın birçok ülkesinden katılımcılar vardı. Afişimi oraya gönderdim ve oranın üyesi oldum. (Haşim Elçiyev’le kişisel görüşme, 13 Kasım 2018).

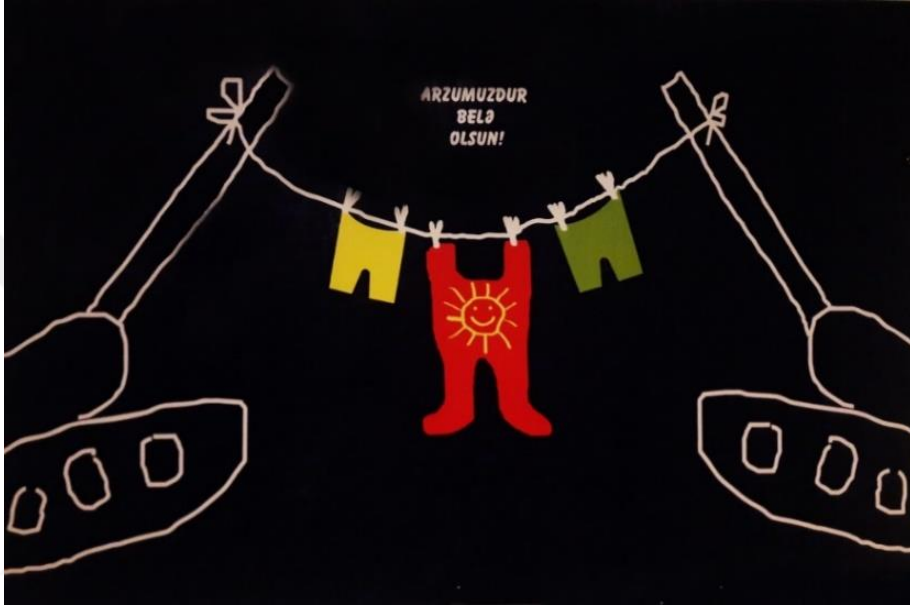

Görsel. 154: H. Elçiyev, “Atom Enerjisi Barış İçin” -1, (1980)
(Haşim Elçiyev’in Kasım 2018’de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

Görsel. 155: H. Elçiyev, “Atom Enerjisi Barış İçin” -2, (1980)
(Haşim Elçiyev’in Kasım 2018’de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

Baküde olduğum süreçte Haşim Elçiyevin sergisine katılma fırsatı buldum. Sergide bir kaç konuya adanmış afişler yer alıyordu. Sergide atom enerjisi'ne, zafer'e, uyuşturucu bağımlılığı'na, Hocalı'ya, 20 Ocak olaylarına adanmış afişler bulunuyordu.

Görsel. 156: H. Elçiyev, "Arzumuz Böyle Olsun" (2000-2010)

(Haşim Elçiyev'in Kasım 2018'de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

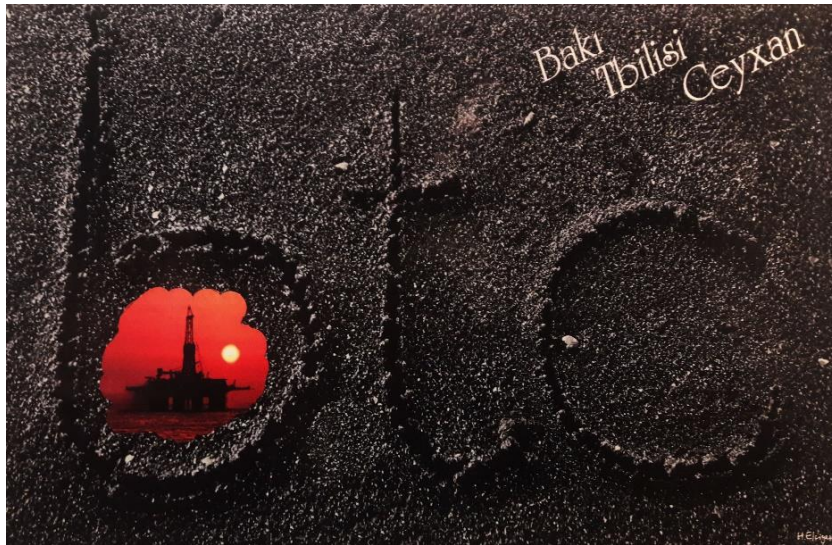
Görsel. 157: H. Elçiyev, “Bizim Yolumuz Hak Yoludur, Zafer Bizimledir!”
(Haşim Elçiyev’in Kasım 2018’de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

Görsel. 158: H.Elçiyev, “Ben Her Zaman Varolayım!”
(Haşim Elçiyev’in Kasım 2018’de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

Görsel. 159: H. Elçiyev, “Olağanüstü Haller Bakanlığının 5. Yılı” (2010)
(Haşim Elçiyev’in Kasım 2018’de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

Görsel. 160: H. Elçiyev, “Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı” (2000-2010)
(Haşim Elçiyev’in Kasım 2018’de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

5.2. 1980 Sonrası Azerbaycan'da Yaşanan Sanatsal Gelişmeler

30 Ağustos 1990'da Bağımsızlık Bildirgesi'ni kabul eden Azerbaycan Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin (SSCB) 1990'ların başında dağılmasının ardından oluşan kaotik ortamda doğal olarak Kafkas Bölgesi'nde ilgi gören en önemli ülkelerden biri haline gelmiştir. 18 Ekim 1991'de yapılan halk oylaması ile bağımsızlık kararı bir kez daha teyit edilmiştir.

Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kurulduğu ilk yıllarda güzel sanatlar da dahil olmak üzere kültürün gelişiminde yeni bir aşama başladı. Her şeyden önce, sanatta gelenek ve yeniliğe (novatorluq) yönelik tutum değişiyordu. Önceleri ideolojik ilkelere dayanan gösterişli devrimci yıldönümü sergileri düzenleme eğilimi yavaş yavaş ortadan kalkıyordu (Efendi, 2007).

Sovyet döneminde afişler sadece iktidar partisinin çıkarlarıyla ilgileniyor ve onun ideolojisini yansıtıyor olsa da, bağımsızlık döneminde afişlerin asıl amacı halkın dikkatini bağımsızlık kazanan cumhuriyetin sorunlarını çözmek ve içinde bulunduğu durumu aydınlatmaktan ibaretti.

Bağımsızlık sonrası dönemde afiş sanatı boş bırakılmış ve kendi tarihini beyaz sayfa üzerine yazmaya zorlanmıştır. Yeni yapılanan ülkede afişe yer yoktu ve bunun bir sonucu olarak afişe ihtiyacın olmaması, geleneklerin kaybına ve tamamen yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu arada, afiş sanatçıları diğer güzel sanat alanlarına geçmeye başladılar. Diğer güzel sanat alanları politikadan uzak olduğu için, yetkilerini daha fazla koruyabildiler.

1990'ların ilk yarısında, Azerbaycan afişlerinin başlıca konusu, yeni bağımsız cumhuriyetin sosyal, politik ve ekonomik sorunlarına, Karabağ'ın Ermeni teröristleri tarafından işgaline ve halkın mücadeleye seferber edilmesine adanmıştı.

1990'da yaşanan 20 Ocak olayları, istikrarsız siyasi durumu kullanarak, Bakü'ye ansızın dahil olan ordunun sivillere karşı silah kullanması, kadınların, çocukların ve yaşlı insanların katledilmesi insanlarda büyük bir öfke ve nefrete yol açmıştır. Halkın özgürlük, demokrasi için canı pahasına verdiği mücadele kısa süre sonra Azerbaycan afiş sanatçılarının yaratıcılığına yansdı. Ocak trajedisinin Azerbaycan afişleri üzerinde büyük bir etkisi oldu. Bu konunun bir yıl boyunca

Azerbaycan afişlerinin tek konusu olduğunu söyleyebiliriz. Afiş alanında çalışan tüm sanatçıların bu konunun gelişiminde önemli yer aldığı söylenebilir.

Azerbaycan afiş sanatçılarından Vügar Ali röportajında bu yılları şöyle anlatıyor:

1990'larda SSCB çöküş sürecini yaşadı. Azerbaycan'da Karabağ olayları başladı. Rusya Azerbaycan ilişkileri kötüye gitti ve Rusya Azerbaycan'a asker gönderdi. 1988 gösterilerine göre Rus askerleri Azerbaycan'da idi. 1989'da sokağa çıkma yasağı konuldu. Akşam saat dokuzdan sonra şehrin sokaklarında dolaşma izin yoktu. 1990 yılı Bakü'de 20 Ocak olayları yaşandı. Yüzlerle günahsız insan öldürüldü. Herkes olayları takip ediyordu. 2 yıl boyunca halk Sovyet birliklerinden acı çekti. Rus ordusu bir türlü ülkeden tahliye edilemedi. 1991-1992 yılında sinemada, sanatta ve edebiyatta bir durgunluk yaşandı. Oyuncular, yönetmenler yazarlar, sanatçılar işsiz kaldı ve bu nedenle çoğu ülkeyi terk etmek zorunda kaldılar. Afişlerde de bir durgunluk yaşanmıştı. 1992'de şehir tehlike altındaydı. Her kes cebhaye almıyordu. O anda kimse ne resim, ne de sergi düşünmüyordu. (Vügar Ali ile kişisel iletişim, 13 Mayıs 2018).

"Kara Ocak" konusunu aydınlatan afiş sanatçıları, tüm olayları olduğu gibi iletmek için yaygın olarak fotomontaj teknikleri kullanmıştı. 1990'lı yıllarda, Azerbaycan'ın afişlerinde 20 Ocak, Karabağ ve işgal altındaki toprakların savunulması konusu, 1992 yılında ise Hocalı Soykırım vahşeti bir çok sanatçının çalışmalarına yansdı.

Görsel. 161: H. Elçiyev “Bakü Kara Ocak 1990” afişi

(Haşim Elçiyev'in Kasım 2018'de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

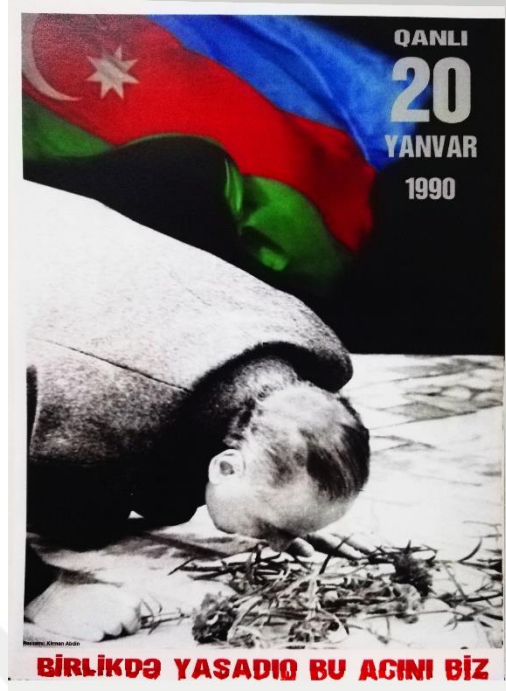
Görsel. 162: H. Elçiyev “Hocalı Harayı” afişi, (1992)

(Haşim Elçiyev’in Kasım 2018’de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

Görsel. 163: H. Elçiyev “Bakü Merkez Medyasının 20 Ocak 1990'daki trajik olaylara sessiz kalması” (1990-1995)

(Haşim Elçiyev’in Kasım 2018’de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

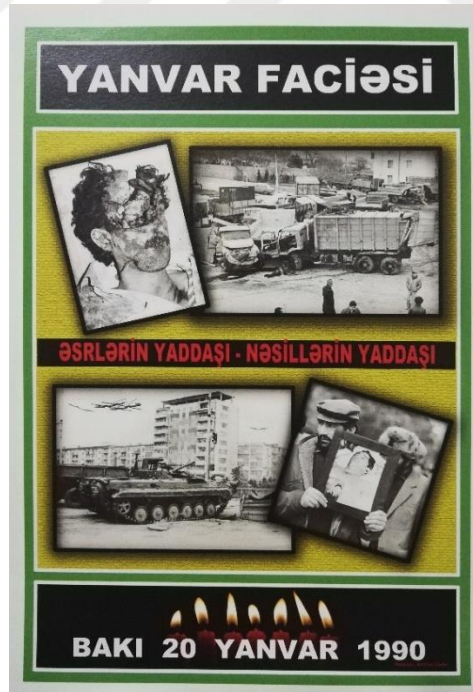
Görsel. 164: K. Abdin, “Beraber Yaşadık Biz Bu Acıyı” 20 Ocak 1990 konulu afiş
(Kirman Abdinin özel arşivinden, Erişim: 2018)

Görsel. 165: K. Abdin, “20 Ocak 1990” konulu afiş
(Kirman Abdinin özel arşivinden, Erişim: 2018)

Görsel. 166: K. Abdin, “ Bakü-20 Ocak 1990” afişi, Fotomontaj tekniği
(Kirman Abdinin özel arşivinden, Erişim: 2018)

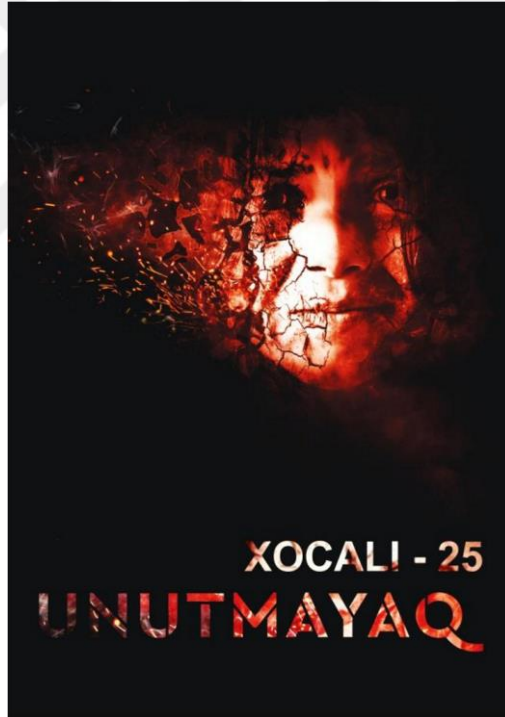

Görsel. 167: K. Abdin, “ Bakü-20 Ocak 1990” afişi, Fotomontaj tekniği
(Kirman Abdinin özel arşivinden, Erişim: 2018)

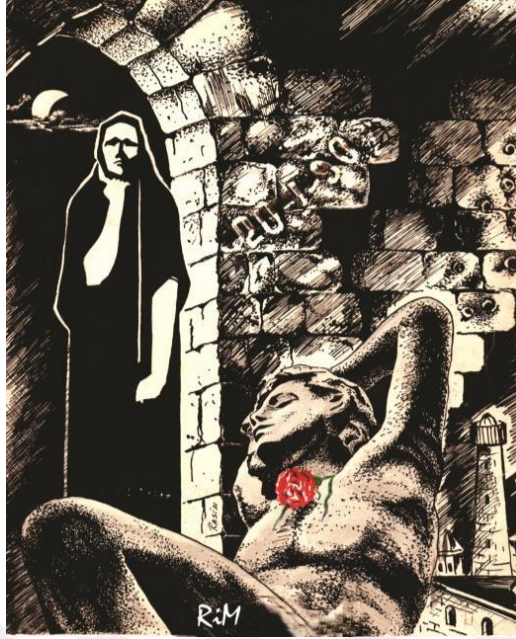
Görsel. 168: E.Aslanov, " Hocalı'yı Unutmayalım " (2017)

(Azerbaycan Reklamcılar Birliği, erişim: 10.09.2018).

Görsel. 169: E. Aslanov, “ Hocalı'yı Unutmayalım ” (2017)

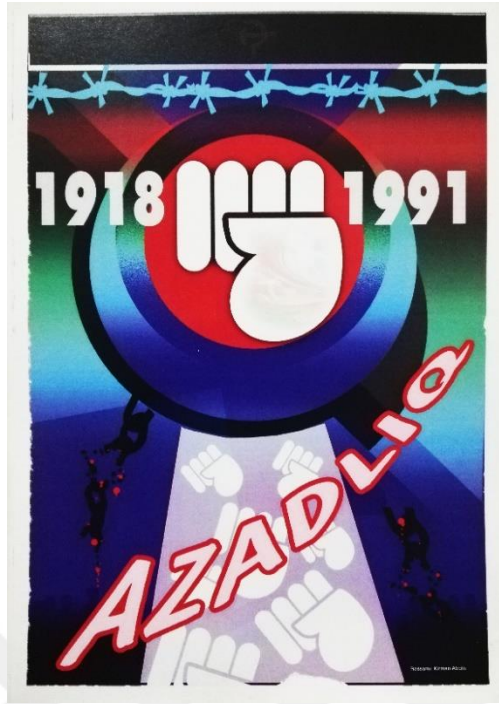
(Azerbaycan Reklamcılar Birliği erişim: 10.09.2018).

Görsel. 170: R. İsmayılov, “ 20 Ocak 1990 ” (1).
(Azerbaycan Reklamcılar Birliği, erişim: 10.09.2018)

Görsel. 171: R. İsmayılov, “ 20 Ocak 1990 ” (2).
(Azerbaycan Reklamcılar Birliği, erişim: 10.09.2018)

Görsel. 172: K. Abdin, “1918-1991. Özgürlük”
(Kirman Abdinin özel arşivinden, Erişim: 2018)

Görsel. 173: K. Abdin, “Kan Hafızası” Ermenilerin işgal ettikleri Azerbaycan Toprakları
(Kirman Abdinin özel arşivinden, Erişim: 2018)

Görsel. 174: K. Abdin, “Özgürlük İstiyoruz” (2012)

(Kirman Abdinin özel arşivinden, Erişim: 2018)

5.3. SSCB'nin Dağılmasıyla Kurulan Bağımsız Azerbaycan

Geçiş sürecinde Azerbaycan ulusal kimlik, devlet inşası, demokrasiye geçiş, yeniden yapılanma çabası ve aynı zamanda birçok ciddi sorunlarla yüzyüze kalmıştı. Geçiş sürecinde öncelikle, Sovyetlerin kalıntıları üzerinde modern bir ulus, modern bir devlet inşa etmek, bununla beraber totaliter bir rejimden demokratik bir rejime geçiş yapmak ülkenin ya da toplumun başarması gereken en önemli ve esaslı bir görevdi. Yıllardır yaşanmakta olan sosyalist sistemden, yeni bir sistem olan serbest piyasa ekonomisine geçiş ve kapitalizmle yüzleşme ülke yönetimi ve toplum açısından ciddi bir durumdu. 70 yıllık Sovyet sömürgesinin ardından ve Sovyetlerin dağılmasından sonra ülkede siyasi ve ekonomik gerilim yaşanmıştı. Azerbaycan ve Ermenistan arasında uzun süre devam eden savaş, Azerbaycan ekonomisini oldukça kötü etkilemiştir. Karabağda yaşanmış olan savaş nedeniyle ülkede bir milyona yakın mecburi göçmen olarak tanımlanan vatandaşın, Azerbaycanın diğer tüm şehirlerine özellikle Bakü'ye göç etmesi, zor şartlar altında evsiz ve yardıma muhtaç hale gelmesi de bu dönemde çözüm bekleyen acil bir durum olarak açığa çıktı. Azerbaycan ekonomisi ciddi kriz içindeydi. Petrol endüstrisi de büyük zorluklar yaşıyordu. Herkes

bu krizden kurtulmak, Azerbaycan ekonomisini geliştirmek, halkın refahını en kısa sürede yükseltmek için elinden gelenin en iyisini yapmalı idi. Bu dönemde yabancı iş adamları Azerbaycan'a yatırım yapmayı büyük risk olarak görmüştür.

1991'de bağımsızlığını kazanmış Azerbaycan ilk olarak kendi petrolünü dünya pazarına ihraç etmek için muhtelif yollar aramaya başladı. 1993 yılında Haydar Aliyev'in cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Azerbaycan'ın ekonomik durumunun düzeltilmesi ve yabancı sermayenin ülkede yatırım yapması için önemli adımlar atılmıştır. Bu dönemde planlı ekonominin eksikliği, işletmelerin tekelleşmesi, rekabetin olmaması reklam afişlerindeki artışı engellemiştir.

4 Şubat 1994 tarihinde Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev tarafından Azerbaycan'ın deniz ve gaz yataklarının işletilmesinin hızlandırılması hakkında resmî bir belge imzalandı. Azerbaycan'ın enerji stratejisinin dinamikleri ve temel ilkeleri 20 Eylül 1994 tarihinde imzalanan "Asrın Antlaşması" (*Əsrin Müqaviləsi*) adlı belgede belirtilmiştir (Mirzaliyeva, 2016).

Pazar ilişkilerinin kurulması ve girişimciliğin, ülkedeki modern reklam afişinin gelişimi üzerinde olumlu etkisi olmuştur. "Asrın Antlaşması", 8 ülkeden 13 şirketi içeriyordu. Petrol endüstrisinin gelişimi genel olarak Bakü ve Azerbaycan'ın gelişmesine büyük bir ivme kazandırdı. Bu anlaşma bağımsızlık sonrası Azerbaycan tarihinde önemli bir yer tutmakla beraber, aynı zamanda yeni enerji stratejisine doğru atılmış bir ilk adımdı. Anlaşmanın en önemli sonucu, Azerbaycan petrolünün dünya pazarında tanınması olmuştur. Bu dönemde afiş, ulusal çıkar için çalışan görsel tanıtım seviyesine yükseldi. Ayrıca cumhuriyetin kültürel yaşamını yansıtan modern afişlere, sinema ve tiyatro afişlerine, endüstriyel grafiklere de ilgi artmakta idi.

Yapılan röportajda, bu yıllarla ilgili Azerbaycan Reklamcılar Birliği Başkanı Hacıemi Atakişiyev şunları söylemektedir:

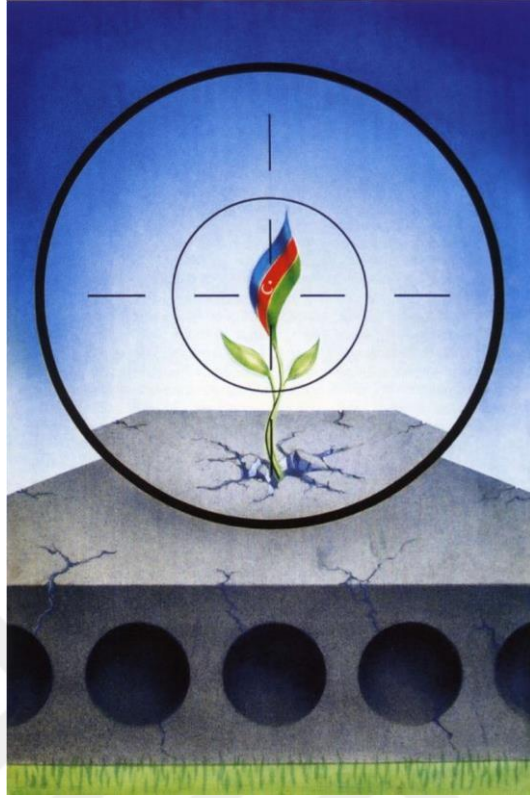
1995 yılında yeni bir anayasa kabul gördü. Bu dönemde ticari reklamlar yoktu. Azerbaycan piyasa ekonomisine girdi. Piyasa ekonomisinin gücünün, reklama bağlı olduğunu gördük. Planlı ekonomi işe yaramıyor ve piyasa ekonomisine doğru ilerlemek gerekiyordu. Ticari reklamlardan önce ülke genelinde her yer, bayram afişleri ve sosyal politik afişlerle süslenmişti. 1995 yılında Reklamcılar Birliği devlet onayını aldı. Reklamverenler birliğe dahil olmaya başladı. Sovyetler dönemi planlı ekonomi vardı, yani aynı isimde aynı fiyata ürünler üretiliyordu. Sonuç olarak insanlar onu satın almak zorundalardı. Piyasa ekonomisinde ise 10 kişi 10 çeşit farklı ürünü, farklı fiyata satabilirdi. Ürünlerin çeşitliliği, içeriklerinin farklı olması

sebebiyle insanların ürünlerle ilgili bilgi almak ihtiyacı doğmuştu. Bu ihtiyacı karşılamak için reklama gerek duyulmaya başladı. Böylece Azerbaycan'da reklam geliyordu. Reklamları insanlara duyurabilmek için reklam afişleri kullanılmıştır. 2017'de Reklam yasası yeniden güncellendi. Reklamlar tamamen devlet kontrolüne geçti. Azerbaycan Devlet Reklam Ajansı (ADRA) kuruldu (Hacıemi Atakişiyev'le kişisel iletişim, 4 Kasım 2018).

5.4. Unocal Hazar Afiş Yarışmaları

Azerbaycan'da bulunan yabancı Petrol şirketlerinden biri de "Unocal Hazar"dı. 1994 yılında, Unocal Hazar Dağlık Karabağ mültecilerinin yardımına yönelik bir dizi kamu projesinde yer aldı. Unocal Hazar, sanatın da desteklenmesi gerektiğini düşündü. Yıllık afiş yarışması projesi sanatçılar tarafından desteklendi. Bu proje genç Azerbaycanlı sanatçılara duygularını yeni bağımsız bir ortamda ifade etme fırsatı verdi. Bu bağlamda, 1994 yılında Bakü Sanat Merkezi, Unocal Hazar Amerikan Petrol Şirketi ile birlikte, "Azerbaycan Bugün " sloganı altında "Cumhuriyetin Bağımsızlığı" isimli afiş yarışması düzenledi. Afiş sanatçılarının "Azerbaycan Bugün" yarışmasına sunduğu çalışmaları, afişin son 10 yılki gelişimine yönelik objektif görüşü yansıtıyordu.

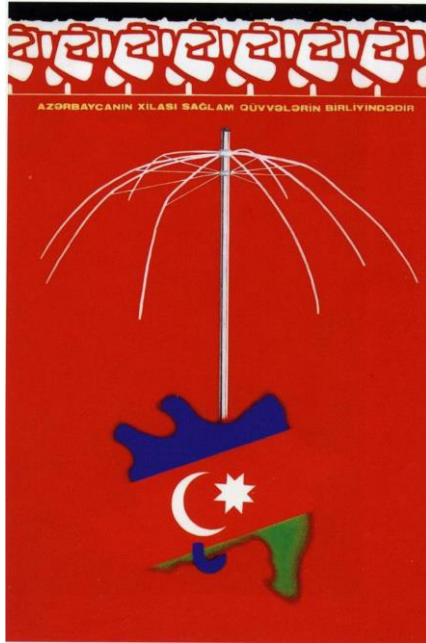
İlk yarışma 1994'te yapıldı. Yeni bağımsız devlette, eski ile yeni arasında hala bir mücadele vardı. Karabağ sorunu, yabancı güçler tarafından siyasi iç problemlerden, uluslararası bir soruna dönüşmüştü. Bu durumda bağımsızlık fikri ulusun birliği için tek faktördü. Azerbaycan'da yaşanan olaylardan alınmış imgeleri kullanarak bu saldırıyı ve işgali eleştiren, çalışmaları ile siyasi mesajlar veren sergiler düzenlenmiş, sanatçılar seslerini kamusal alanda duyurarak tepkilerini bildirmişlerdir.

Görsel. 175: Fikret Alekberov, "Nişangah" afişi 1994, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

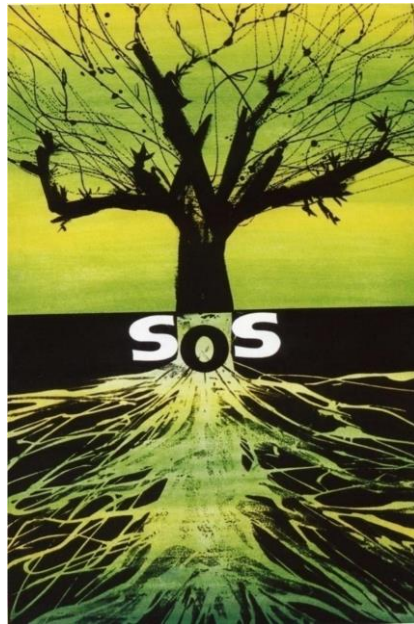

Görsel. 176: Haşim Elçiyev, " Bizim Ermenistan ile Özel Bir İlişkimiz Var " 1994, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

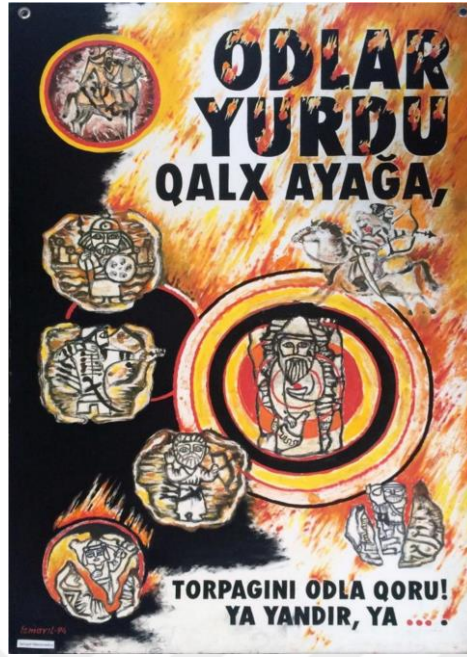

Görsel. 177: Kirman Abdin, "Azerbaycan'ın Kurtuluşu, Sağlam Güçlerin Birliğindedir"
1994, Bakü (Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

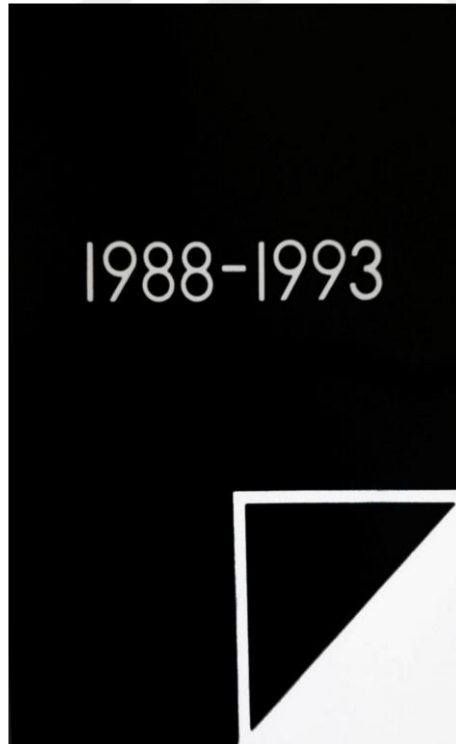
1994 yılında Azerbaycan afişlerinde birçok kültür alanı ve kültürel anıtlarımızın korunması konusu da egemen oldu.

Görsel. 178: Aydın Süleymanov, "SOS" 1994, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / erişim: 17.10.2018)

Görsel. 179: İsmayıl Mamedov, "Ateş Yurdu Kalk Ayağa" 1994, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / erişim: 17.10.2018)

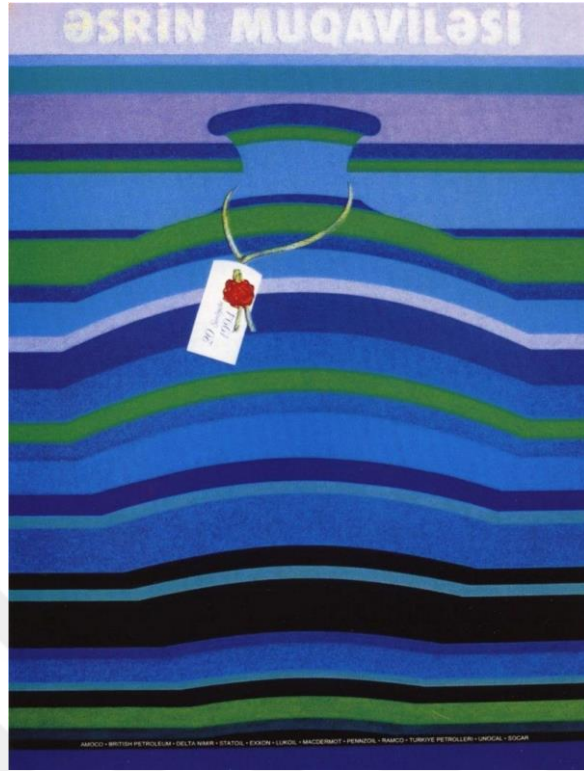

Görsel. 180: Yaşar Zeynalov, "Parlak Geleceğe Doğru" 1994, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / erişim: 17.10.2018).

Görsel. 181: Nail Şıxaliev, "Torpaq Seni Sesler" 1994, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / erişim: 17.10.2018).

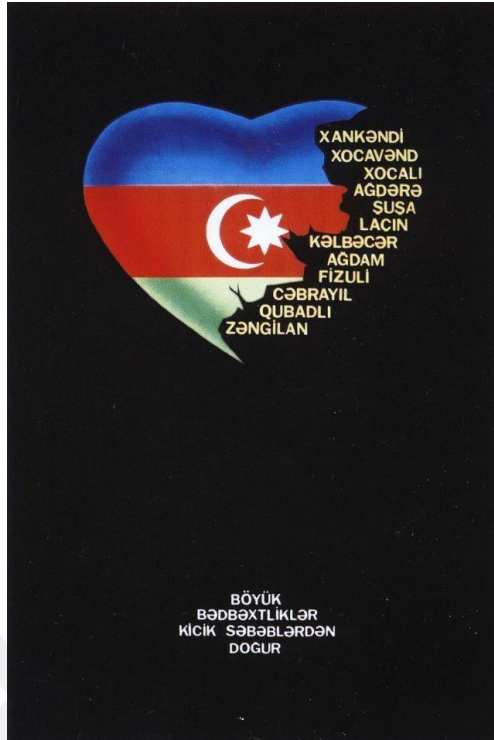
1995 yarışmasında ve yarışmaya sunulan afişlerde ülkenin yaşam hayatının istikrara kavuşması görülür. 1994'te uzun süredir beklenen "Asrın antlaşması"nın imzalanması tüm önde gelen ülkeler tarafından Azerbaycan'ın bağımsızlığının tanınması, petrol faktörünün de önemli rol oynadığı ekonomik büyüme beklentilerinden haber veriyor.

Görsel. 182: Elçin Mamedov, Terlan Gorçu, "Asrın Antlaşması" 1995, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / erişim: 17.10.2018).

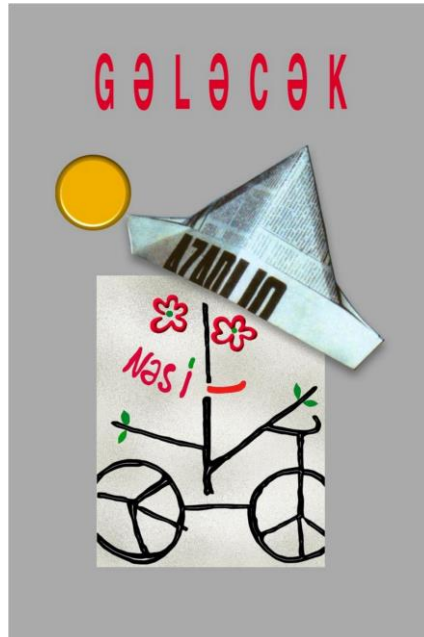

Görsel. 183: İsmayıl Mamedov, "Rehin Kalmış Çocukları Kurtar" 1995, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

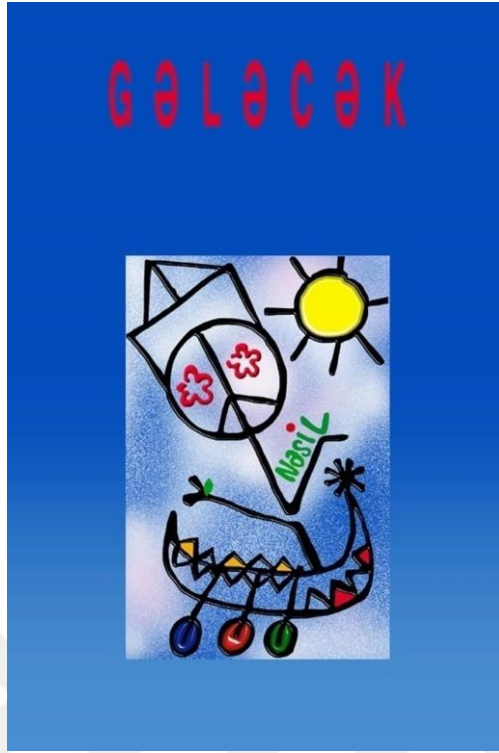
Görsel. 184: Kirman Abdin, "Büyük Talihsizlikler" 1995, Bakü

(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

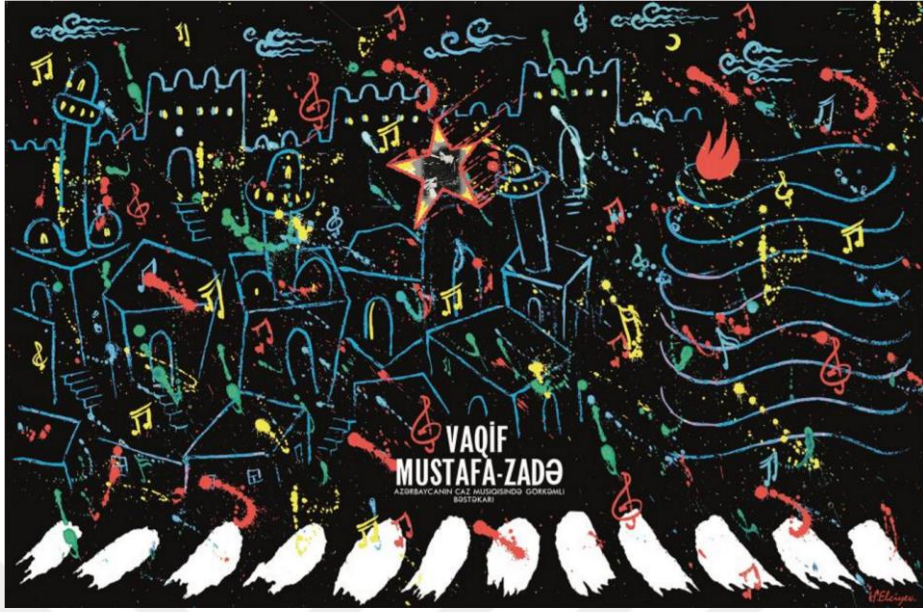
Görsel. 185: Vügar Ali, "Gelecek" 1995, Bakü

(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

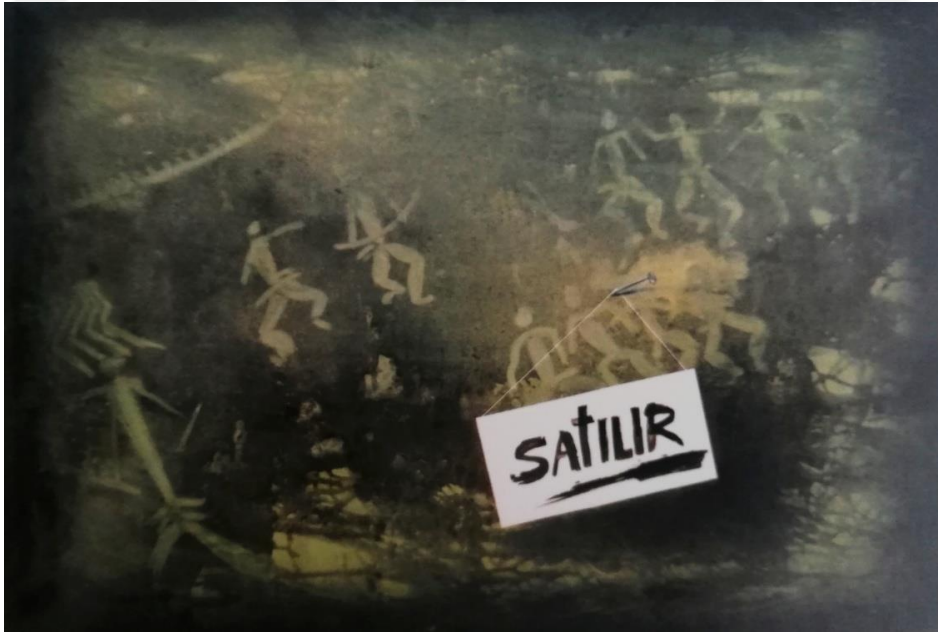

Görsel. 186: Vügar Ali, "Gelecek" 1995, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

1996 yarışması, Karabağ sorunu üzerine dış politikanın faaliyetine ve Karabağ sorununun karmaşıklığına rağmen, cumhuriyetin tarihi ve refahının yeniden değerlendirilmesi bağlamında gerçekleşti. Bundan başka yarışmada gelir getirebilecek her şeyin özel mülkiyete dahil olması, özelleştirme, konuları yer alırdı. Yaşanılan bu durum Azerbaycan'ın ulusal serveti sayılan kültürel anıtlar için tehdit oluşturuyordu.

Görsel. 187: Haşim Elçiyev, "Vaqif Mustafazade" 1996, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 188: Aydın Süleymanov, "Gobustan Satılır" 1996, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 189: Natig Eyyubov, " Ülkeyi Tark Etse Sanat, Sanatçı, Bundan Büyük Felaket Mi Var? " 1996, Bakü (Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

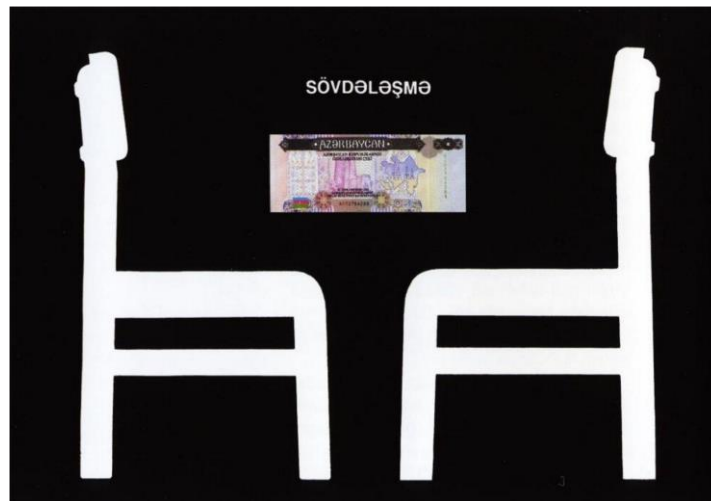

Görsel. 190: Kirman Abdin, "Hep Uçsam Da Yuvam Sensin" 1996, Bakü (Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

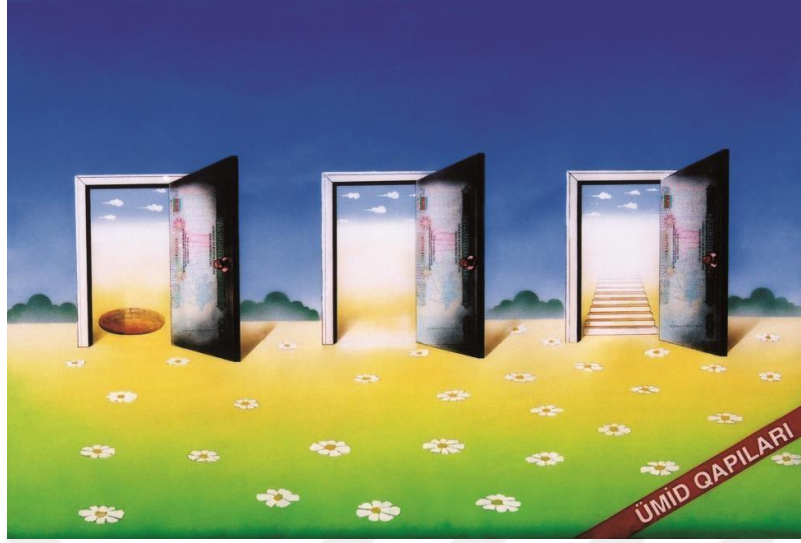

Görsel. 191: Haşım Elçiyev, “Azerbaycan Bu Gün” 1996, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

1997 yarışmasında Azerbaycan toplumunun en önemli sorunlarını yansıtan afişler tercih edilmiştir. Sorunlar arasında en önemli olanı Azerbaycan toplumunda yolsuzluk sorunudur. Ayrıca bu yarışmada Hazar Denizi'nin kirlenmesine adanmış afişlere de yer verilmişti.

Görsel. 192: Kirman Abdin, “Anlaşma” 1997, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 193: Kirman Abdin, “Ümit Kapıları” 1997, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 194: Lale Askerova, “SOS (Tehlike)” 1997, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 195: Haşım Elçiyev, “Azerbaycan Afışleri” 1997, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 196: Elman Haşımov, “M.Rastrapoviç 70. Yıldönümü” 1997, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 197: Tofik Resulov, “Azerbaycan” 1997, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

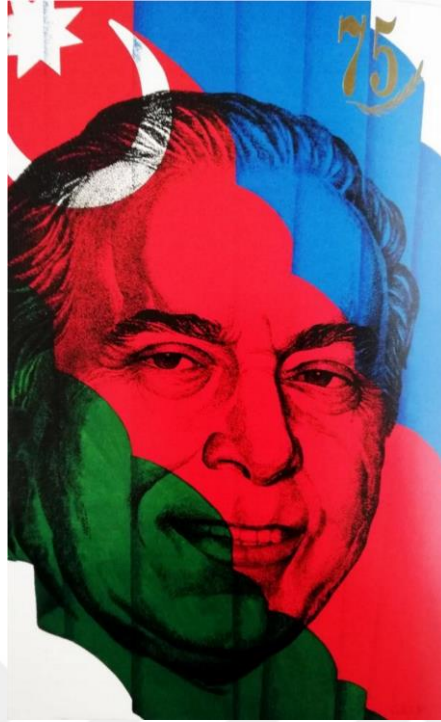

Görsel. 198: Mirazer Abdullayev, “Ekmek ve Demokrasi” 1997, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 199: Reşid Şerif, “Mülteciler” 1997, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

1998 yılında yapılmış olan yarışmanın konusu, 1918’de kurulan ve 22 ay bağımsız kalan Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin varisi olan, Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yıldönümüne adanmıştı. Bununla yanaşı ifade özgürlüğü ve ölüm cezasının kaldırılması da afişlerde yer almış konular arasındaydı.

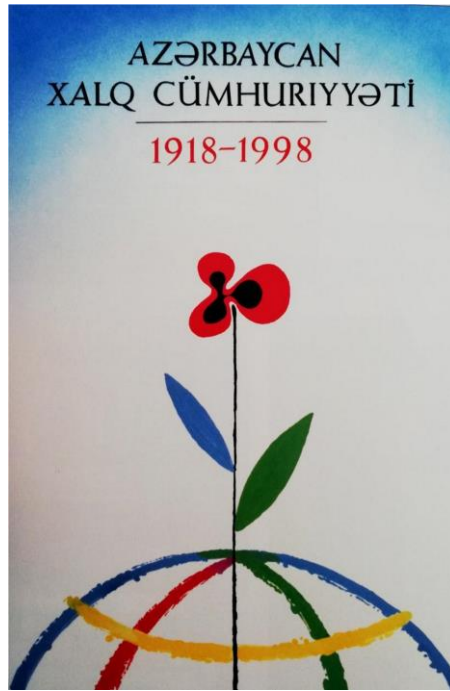
Görsel. 200: Cabbar Gasimov, "Haydar Aliyev 75" 1998, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

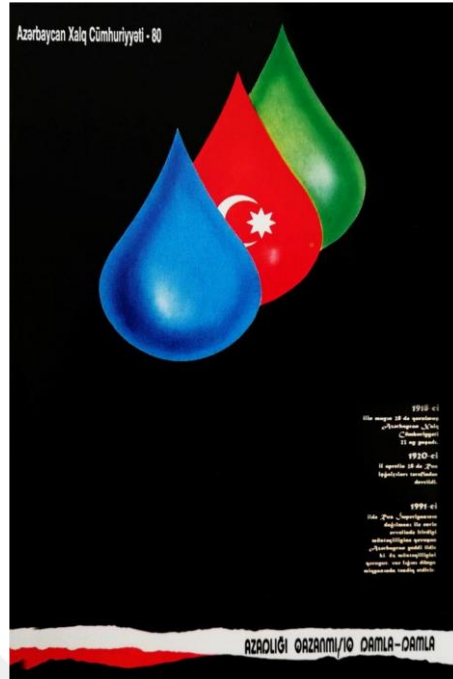
Görsel. 201: Lale Askerova, "Mülteciler" 1998, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

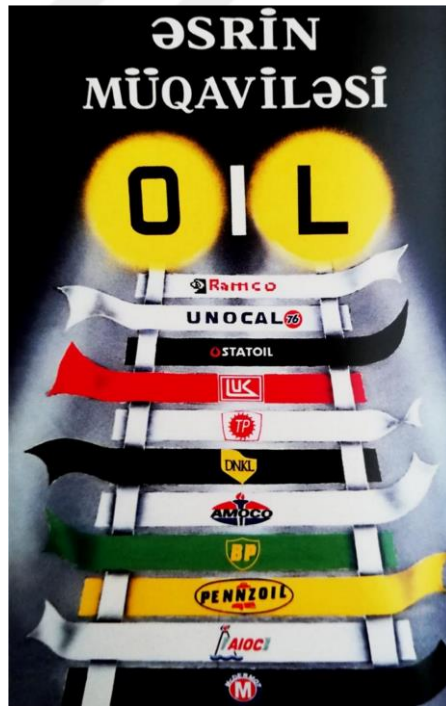
Görsel. 202: Etibar Nezerov, "Ölüm Cezasının Kaldırılması" 1998, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 203: Gündüz Alizade, "Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti" 1998, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 204: Kirman Abdin, "Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti" 1998, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

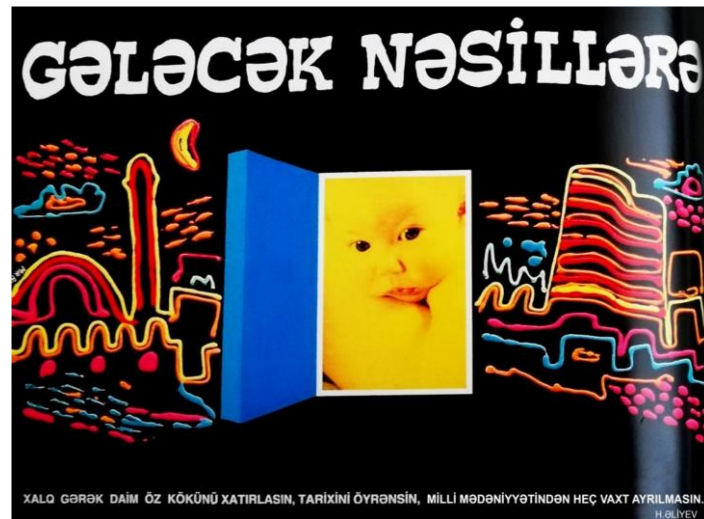

Görsel. 205: Lale Aleskerova, "Asrın Antlaşması" 1998, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

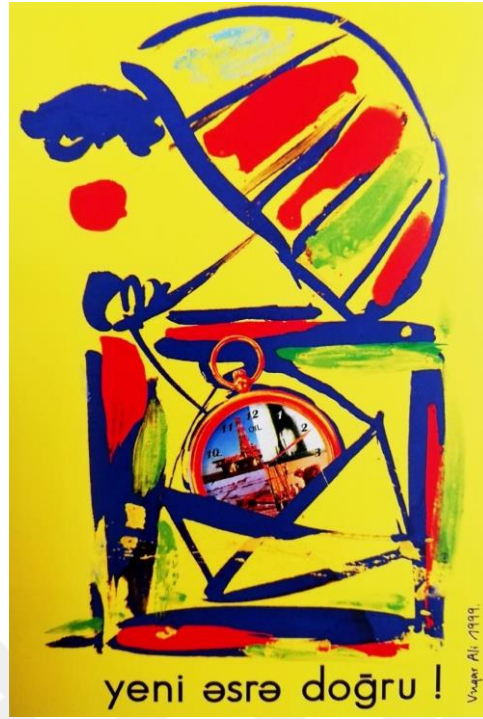

Görsel. 206: Vügar Ali, "Yol Ücreti 500 Manattır" 1998, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

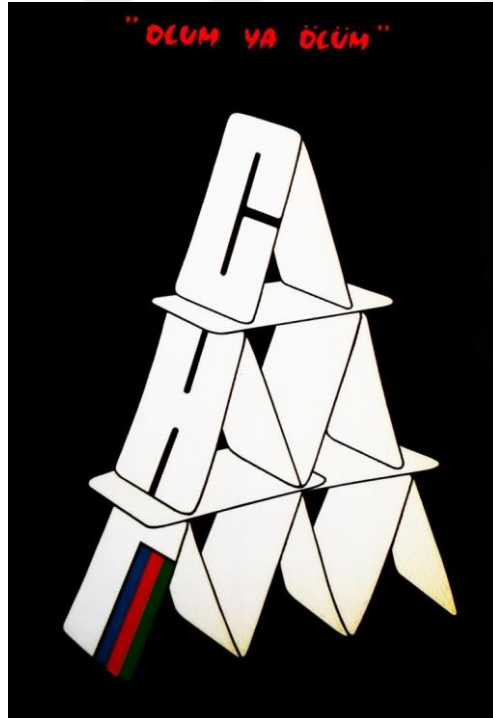
1999 yılı 20. Yüzyılın sonu idi. Diğer ülkeler gibi Azerbaycan da yeni bin yılın eşiğindedi. Bu yıl enerji kıtlığı çeken şehirde her gece tamamen elektrik kesintisi yaşanmıştı. Bu problemle ilgili sıkıntılar Mirazer Abdullayev'in afişlerine yansımıştır.

Görsel. 207: Mirazer Abdullayev, "Gelecek Nesillere" 1999, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 208: Vügar Ali, "Yeni Yüzyıla Doğru" 1999, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

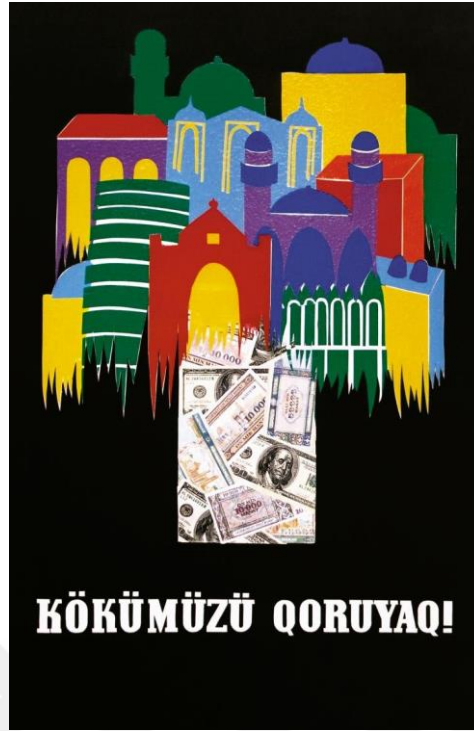

Görsel. 209: Ağadadaş Gasımov, "Olum Ya Ölüm" 1999, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

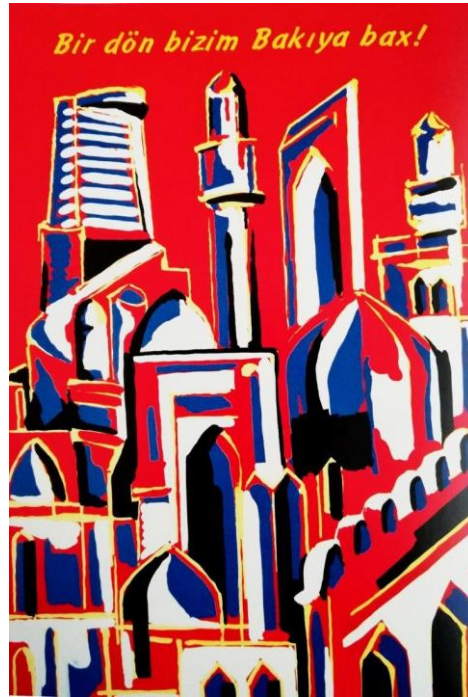

Görsel. 210: Kirman Abdin, "Umut" 1999, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

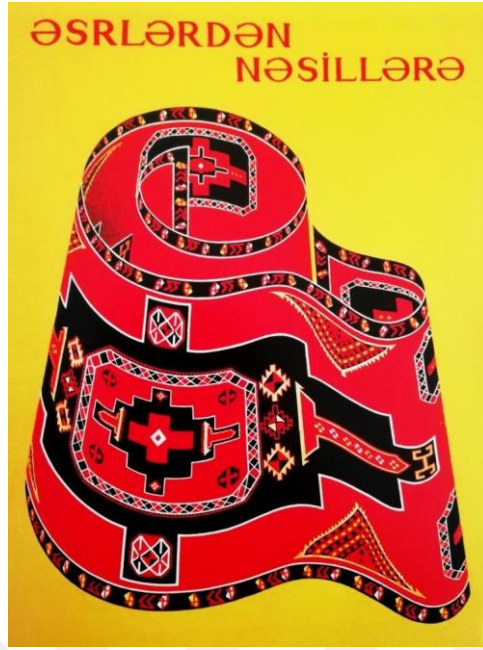
2000 yılının afişleri, sanatçıların kültürel mirasın korumasına gösterdiği ilgisini yansıtıyordu. Aydınlik, canlı afişler ülkedeki kültürel yaşamın çeşitli alanlarına ve kültürel değerlerin korunması alanında ortaya çıkan olumsuz olaylara dikkat çeker.

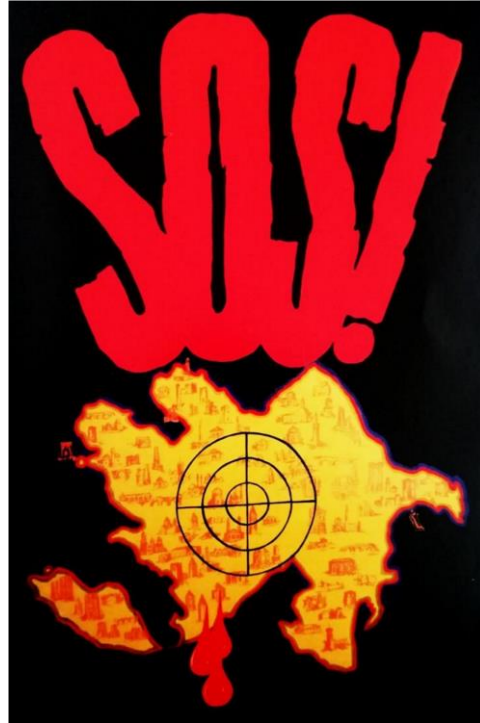
Görsel. 211: Lale Aleskerova, "Kökümüzü Koruyalım" 2000, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 212: Kirman Abdin, "Dön Bizim Bakü 'ye Bak" 2000, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

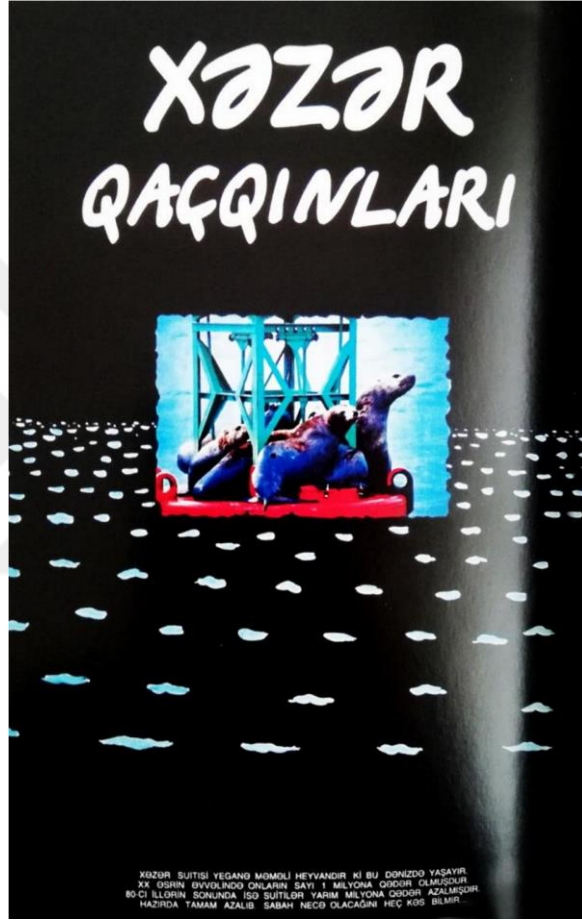

Görsel. 213: İlgar Emrahov, "Asırlardan Nesillere" 2000, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

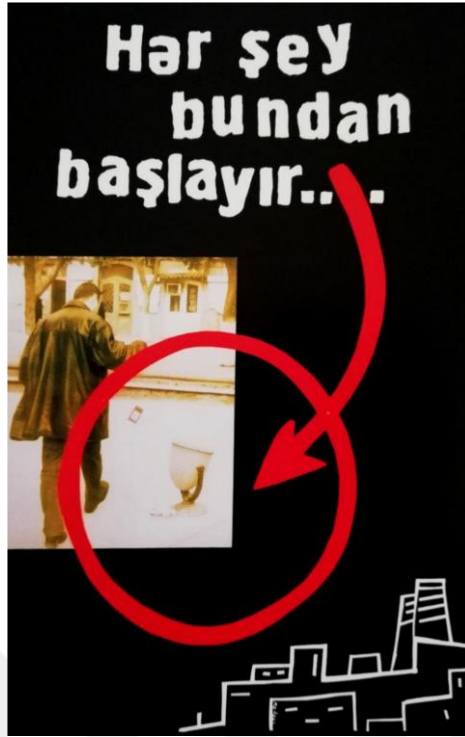

Görsel. 214: Asif Azerelli, "SOS (Tehlike)" 2000, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Ekolojik durum, 2001 yarışmasının odak noktasıydı. Bu alanda yaşanan acı verici durum bir krize yol açmıştır. Kar uğruna doğaya yapılan büyük zararlar Azerbaycanın ekolojik çevresi için gerçek bir tehdit oluşturmuştur.

Görsel. 215: Mirazer Abdullayev, "Hazarın Mültecileri" 2001, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 216: Mirazer Abdullayev, "Her Şey Bundan Başlıyor" 2001, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 217: Kerim Guliyev, "Azerbaycan Bu Gün" 2001, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 218: Nazim Mammedov, "Hazar Denizi - SOS" 2001, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 219: İrade Gurbanova, "SOS" 2001, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 220: Kirman Abdin, "Yere Tükürmə" 2001, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

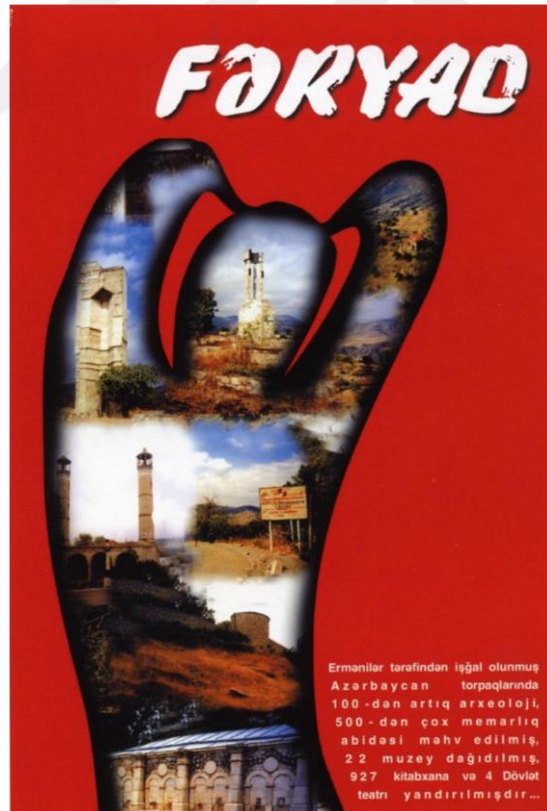
Ve son olarak, 2002 yarışmasında, modern Azerbaycan gerçekliğinin çeşitli yönlerini kapsayan ilginç afişler ortaya çıktı. Afişlerin çoğu Karabağ sorununa ve kültürel anıtların korunmasına adanmıştır.

Görsel. 221: Vügar Ali, "Biri Var İdi, Biri Yok Şimdi" 2002, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Görsel. 222: Vüqar Ali, "Bu Beşiyin Sonbeşiyi (Sonuncusu) Kimdir?!" 2002, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 223: Mirazer Abdullayev, "Feryat" 2002, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 224: Etibar Nezerov, "Tarihi Anıtlar Gelecek Nesillere Bir Hatıradır" 2002, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 225: Elşan Sarhanoğlu, "Metal Alıyoruz" 2002, Bakü
(Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 226: Ramil Aliyev, " Koruyalım " 2002, Bakü
 (Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018)

Görsel. 227: Kirman Abdin, "Dünümü Bu Güne Dönüştür" 2002, Bakü
 (Azerbaycan Bu Gün / 1994-2002 / Erişim: 17.10.2018).

Modern Azerbaycan'ın bağımsızlık sonrası yaşanan ilk 10 yılı göz önüne alındığında, hem devletin yeniden yapılanması nedeniyle, hem de ülkede yaşanan savaşlardan dolayı afiş tasarımı ile ilgili gelişmelerin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu dönemde afiş tasarımı ile ilgili gelişmeler ve etkinlikler Unical Hazar'ın düzenlediği yıllık afiş yarışmaları ile sınırlı kalmıştır. 2000'li yıllarla birlikte hem savaş sürecinin etkisinin azalması, hem de Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile birlikte Devletin kurumsal yapısının gelişmesi afiş tasarımında da bazı yeniliklerin önünü açmıştır.

5.5. 2000 Sonrası Azerbaycan'da Yapılan Sosyal ve Kültürel Afişler

2003 yılından itibaren İlham Aliyev Azerbaycan cumhurbaşkanı görevinde bulundu. O, birçok reformlar hayata geçirdi. Artık Avrupa'ya kapı açıldı ve tüm Avrupa Azerbaycanı tanıyordu. Başkent Bakü'de, birçok uluslararası etkinlik düzenledi. İlk olarak 2012 yılında Bakü'de düzenlenen "Eurovision" şarkı yarışması'nın açılış töreni gerçekleşti.

Görsel. 228: Haşim Elçiyev, "Eurovision Şarkı Yarışması İçin Afiş" 2012, Bakü
(Haşim Elçiyev'in Kasım 2018'de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

12 Haziran 2015 yılında ise ilk kez düzenlenen Avrupa Oyunları'na ev sahipliği yapan Azerbaycan, bir başka muazzam açılış törenini de bu oyunlar sırasında gerçekleştirdi. 2015 Avrupa Oyunları, Azerbaycan tarihindeki ilk spor etkinliğiydi. Yarışmalarda 50 Avrupa ülkesinden sporcular yarıştı. Yapılan afiş çalışmalarında tamamen şehirselleşmiş simgelerini kullanmaları, insanların zihninde Bakü algısını oluşturmuştu. Oldukça başarılı yapılan bu reklam çalışmaları Azerbaycan'ın turizm potansiyelinin yüksek oranda artmasına sebep oldu.

Şəxsi Qalib Tərəfdaşları | AZAL | bp | Coca-Cola | Kapital Bank | nar | P&G | SOCAR | TISSOT

Rəsmi Tərəfdaşlar | AZAL | bp | Coca-Cola | Kapital Bank | nar | P&G | SOCAR | TISSOT

Baku 2015
1ST EUROPEAN GAMES

17
gün elit idman yarışları
12 – 28 iyun 2015

6.000-dən çox idmançı, 50 Avropa ölkəsi, 20 idman növü.
Birinci Avropa Oyunları

baku2015.com

Rəsmi Tərəfdaşlar | AZAL | bp | Coca-Cola | Kapital Bank | nar | P&G | SOCAR | TISSOT

Baku 2015
1ST EUROPEAN GAMES

17
gün elit idman yarışları
12 – 28 iyun 2015

6.000-dən çox idmançı, 50 Avropa ölkəsi, 20 idman növü.
Birinci Avropa Oyunları

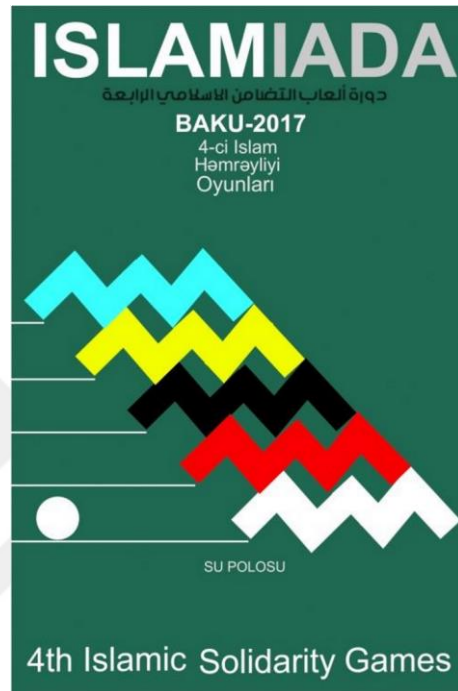
baku2015.com

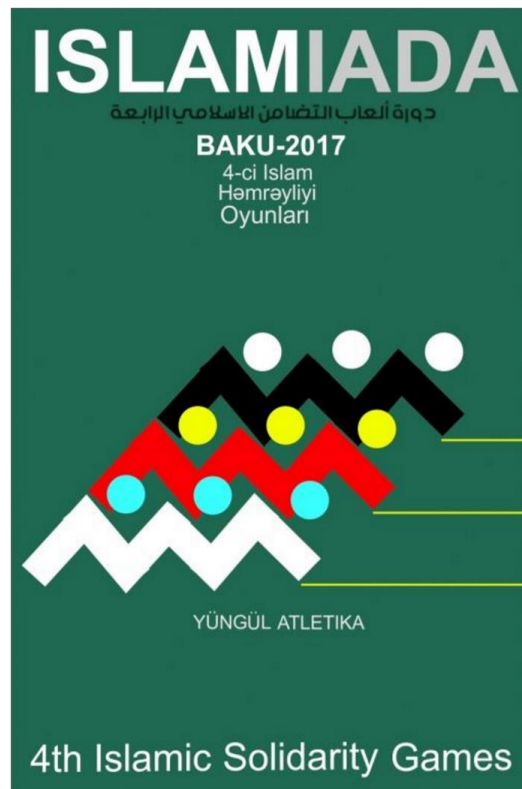
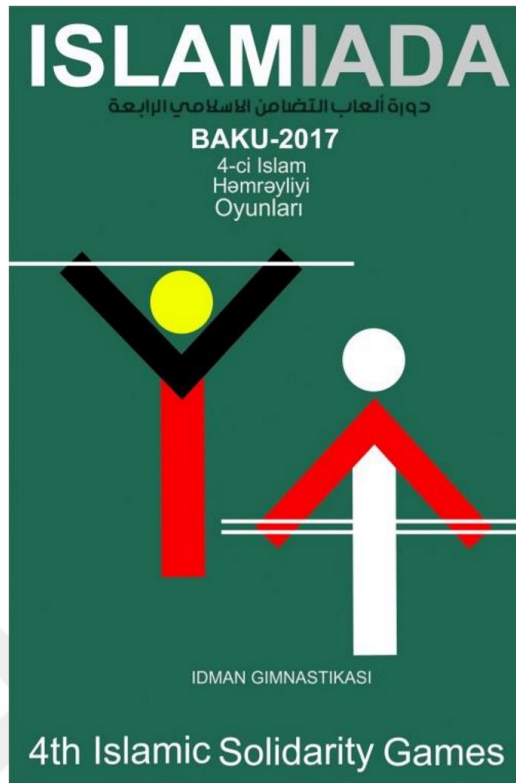
Rəsmi Tərəfdaşlar | AZAL | bp | Coca-Cola | Kapital Bank | nar | P&G | SOCAR | TISSOT

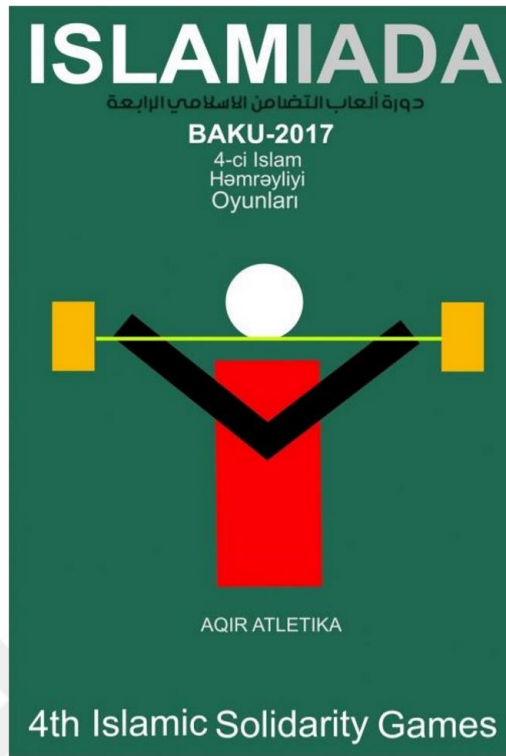
Görsel. 229: Bakü 2015, “1. Avropa Oyunları”, 2015

(Reklamcılar Derneği Arşivinden / erişim: 17.10.2018).

2016 tarihinde Formula 1 Dünya Şampiyonasının 8. Yarışı Azerbaycanda düzenlendi. İslami Dayanışma Oyunları 12-22 Mayıs 2017 tarihleri arasında Bakü'de yapıldı. Bu kapsamda afiş sanatçımız Zaur Kantamirov İslam Dayanışma oyunları için afiş çalışmaları yapmıştır.

Görsel. 230: Zaur Kantamirov “4. İslami Dayanışma Oyunları”, 2017
(Zaur Kantemirov / Erişim: 17.10. 2018).

Modern Azerbaycan’da kültürel afişlerin yanısıra insanların sıklıkla bulunmuş olduğu yerlerde (metro stasyonlarında, otobüslerde ve duraklarda) sosyal afişler de görülmektedir. Gençleri kötü ve zararlı alışkanlıklardan uzak tutmak amacıyla proje kapsamında afiş çalışmalarını yapılmış, sergiler düzenlenmiştir. Renkkar ve afiş sanatçısı Mirazer Abdullayevle yapmış olduğum röportajda yeni döneme ait yapılmış olan afişlerle ilgili şöyle söylemektedir:

Evrensel, sosyal konularla ilgili çalışmalar yapmayı seviyorum. Sovyetler dönemi kaçınılması mümkün olmayan bir çerçeveye sahipti. Bu çerçeve devlet tarafından belirlenmişti. Bağımsızlıktan sonra ve hatta şimdi bile bir çerçeve mevcuttur. Bu çerçeveyi ve sınırı sanatçı kendisi çizer. Bu sınıra din, gelenek ve görenekler dahildir. Artık geleneğimize göre çalışmalar yapıyoruz. Çünkü biz bu topluluğun bir parçasıyız. Afiş ise bir tür toplumsal sanat olduğundan, topluma açık konulardan uzak kalması imkansızdır. Bu nedenle halka yönelik çalışmalar yapmak zorundayız (Mirazer Abdullayev ile kişisel iletişim, 30 Mayıs, 2018).

Görsel. 231: Mirazer Abdullayev, “Uyuşturucu Karşıtı” Sosyal Afiş
(Mirazer Abdullayev’in özel arşivinden, Erişim: Mayıs, 2018)

Görsel. 232: Mirazer Abdullayev, “Uyuşturucu Karşıtı” Sosyal Afiş
(Mirazer Abdullayev’in özel arşivinden, Erişim: Mayıs, 2018)

Görsel. 233: Mirazer Abdullayev, “AIDS'i Durdurun” Sosyal Afiş
(Mirazer Abdullayev’in özel arşivinden, Erişim: Mayıs, 2018)

Görsel. 234: Mirazer Abdullayev, “Uyuşturucu Karşıtı” Sosyal Afiş (2011)

(Mirazer Abdullayev’in özel arşivinden, Erişim: Mayıs, 2018)

Görsel. 235: Mirazer Abdullayev, “Şiddete Hayır” Sosyal Afiş (1)

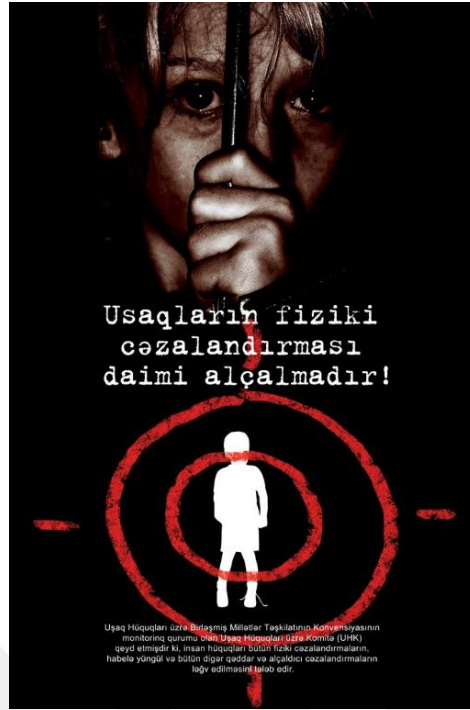
(Mirazer Abdullayev’in özel arşivinden, Erişim: Mayıs, 2018)

Görsel. 236: Mirazer Abdullayev, “Şiddete Hayır” Sosyal Afiş (2)
(Mirazer Abdullayev’in özel arşivinden, Erişim: Mayıs, 2018)

Görsel. 237: Mirazer Abdullayev, “Şiddete Hayır” Sosyal Afiş (3)
(Mirazer Abdullayev’in özel arşivinden, Erişim: Mayıs, 2018)

Görsel. 238: Mirazer Abdullayev, “Şiddete Hayır” Sosyal Afiş (4)
(Mirazer Abdullayev’in özel arşivinden, Erişim: Mayıs, 2018)

Görsel. 239: Mirazer Abdullayev, “Sosyal Afiş” (1)
(Mirazer Abdullayev’in özel arşivinden, Erişim: Mayıs, 2018)

Görsel. 240: Mirazer Abdullayev, “Sosyal Afiş” (2)

(Mirazer Abdullayev’in özel arşivinden, Erişim: Mayıs, 2018)

Haşim Elçiyev de uyuşturucu ile mücadele konusunda bir dizi afişler yapmıştır. O, 2011 yılında "Uyuşturucuya Hayır Diyelim!" konulu afiş ve fotoğraf yarışmasına katılmış ve yarışmada birincilik elde etmiştir.

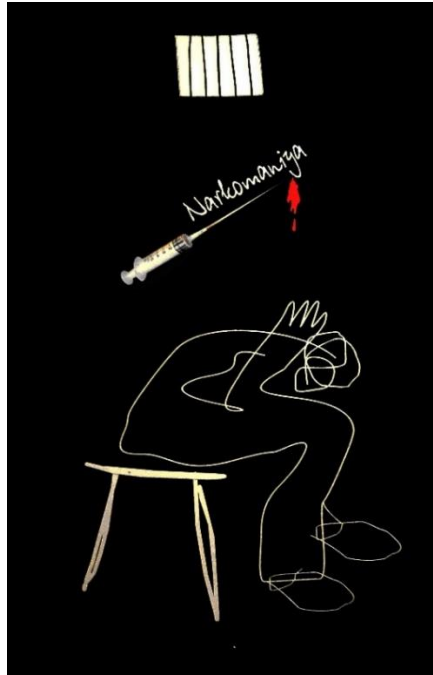

Görsel. 241: Haşim Elçiyev, “Uyuşturucu Karşısı” Sosyal Afiş (1) 2011

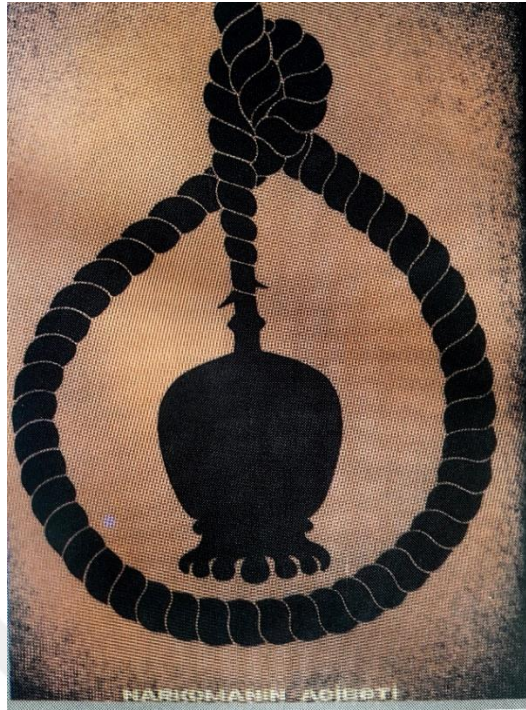
(Haşim Elçiyev’in Kasım 2018’de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

Görsel. 242: Haşim Elçiyev, “Uyuşturucu Karşıtı” Sosyal Afiş (2)
(Haşim Elçiyev’in Kasım 2018’de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

Görsel. 243: Haşim Elçiyev, “Uyuşturucu Karşıtı” Sosyal Afiş (3)
(Haşim Elçiyev’in Kasım 2018’de, Vecihe Samedova Sergi Salonunda düzenlenmiş sergisinden)

Görsel. 244: A. Gasimov, “Uyusturucunun Sonu” Sosyal Afiş. 1998
(Ağadadaş Gasimov’un özel arşivinden, Erişim: Mayıs, 2019)

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in kararı ile 20 Haziran 2017 tarihinde Azerbaycan Devlet Reklam Ajansı (ADRA) faaliyete başladı. Devlet Reklam Ajansı, devletin tam denetimindedir. Ülke genelindeki 11 bölge ofisinin memurları düzenli olarak kontrole gider, ülkede reklam üretimi ve dağıtımını üzerinde denetim ve düzenlemeler yapar, onun kontrolünü sağlarlar. Yasaya uygun olmayan reklamlar ortadan kaldırılır. ADRA'nın izni olmadan şehirde hiçbir işletmeci reklam veremez. Ajans ayrıca, devlet kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen büyük çaplı etkinliklerin organizasyonunda ve tasarımında aktif olarak yer almaktadır.

6. SONUÇ

Bu tez çalışmasında Azerbaycan'ın afiş sanatı Birinci Dünya Savaşı'ndan başlayarak Sovyet Rusya'nın kuruluş dönemi veya sosyalist sistemin demir yumruklu yılları diyebileceğimiz 1920 – 1960 lı yıllar; Sonrasında Kruşçevle başlayan çözülme yılları ve bağımsızlık sonrası on yıllık döneme ait afiş ve afiş sanatçıları incelenmiştir. 2000 yılından sonra yapılmış olan bazı önemli çalışmalara da tezin son bölümünde yer verilmiştir.

Bazı kamu ve özel arşivlerde bulunan özgün ve bilimsel literatüre bugüne kadar yansımamış olan, sanatsal değeri yüksek birçok grafik eser bu tez çalışmasında ilk kez bilimsel araştırmanın konusu olarak tasnif edilmiş ve incelenmiştir. Bu çalışmada yer alan birçok afiş sanatçısı/tasarımcısı günümüzde hayatta değildir. Bu sanatçı/tasarımcıların birinci derece yakınlarına ulaşılmaya çalışılmış ve bir kısmıyla birebir görüşmeler yapılmış ve özel arşivlerinden faydalanılmıştır. Kısıtlı sayıda sanatçı/tasarımcı ile şahsen birebir görüşmeler yapılmış veya sergilerde iletişim kurulmuştur. Çalışmada sanatçı/tasarımcılarla ilgili yazılmış monografi kitapları, makaleler, sergi katalogları ve röportajlardan yararlanılmıştır. Bu dönem sanatçıları, yapılabilecek en zor şartlarda toplumda yaşanan baskıları, haksızlıkları, yalanları vb. afişler aracılığıyla açığa çıkararak buldukları dönemi belgelemiş ve tarihselleştirmişler.

Çalışmada derlenen afişlere tarihsel perspektif ile bakıldığında, 70 yıl boyunca SSCB'nin demir parmaklıklar arkasında tuttuğu, dışarıya açılması yasaklanmış, özellikle güzel sanatlarla ve afişle uğraşan sanatçıların/tasarımcıların içinde buldukları sözde özgür, özde ise endişe ve korku dolu, buyurgan tek dilli görsel durumu gözler önüne serilmiştir. Özellikle 1920 ile 1960 yılları arasındaki afişler incelendiğinde Sovyet propagandasının Lelinizm'i ve Stalinizm'i Azerbaycan'daki halka nasıl benimsetmeye çalıştığı açıkça görülmektedir. Bununla beraber Sovyet dönemi ve bağımsızlık dönemi sanatçıların sanata bakışı, duygu ve düşünceleri, bilimsel araştırmaları, sansür ve haksızlıklar gibi çok önemli konular da ele alınmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanyası'na karşı verdiği mücadelede, Azerbaycan halkının Kızıl Ordu'nun yanında yer alması için yoğun bir

propaganda çalışması yürütülmüştür. Bu süreçte, Sovyetler Birliği, Stalinizm'in "birlik" ve "bütünlük" kavramlarını propaganda amaçlı ön plana çıkararak, Azerbaycan toplumu üzerinde nüfuz elde etmeye çalışmıştır. Azerbaycan halkı Stalin'in kalkınma planları çerçevesinde üretime katkı sağlıyor, eğitim faaliyetlerine katılıyor, Nazilere karşı verilen savaşta Sovyetler Birliği için tüm benliği ile savaşıyordu. O döneme ait bu sosyal ve siyasal duyguların döneme ait afişlere de aynı şekilde yansdığı söylenebilir.

Sovyet yönetimi tarımı kolektifleştirme sürecinde halka seslenebilmek için afişleri aktif şekilde kullanmıştır. Azerbaycanlı sanatçılar/tasarımcılar ise afişlerle hem bu sanatın iyi örneklerini vermiş, hem de Sovyetler'in amacına iyi bir şekilde hizmet etmişlerdir. Kolektifleştirme politikası her ne kadar istenilen başarıya ulaşmasa da, o dönemde afiş açısından oldukça değerli çalışmalar yapılmıştır.

SSCB dönemindeki Sosyalist Gerçekçilik ve Stalin'in baskıcı yönetimi karşısında milliyetçi değerleri yansıtan görsellerin yasaklanması, Azerbaycan'ın bağımsızlığı ile tam olarak son bulmuştur. Bağımsızlıkla beraber yapılan afiş, resim ve diğer grafik çalışmalarda Azeri toplumunun kendi kültürel gerçekliğine ait meselelerinin konu edilmeye başlandığı görülmektedir. On yıllar boyunca Azerbaycan'da afişin temel konuları olan Lenin, Stalin, İşçiler, Köylüler, Kızılordu ve benzeri devlet propaganda afişlerinin yerini Hocalı soykırımı, Hazar Denizi, Çevre problemleri gibi yerel konular almıştır.

Klasik sosyalizmin şablonlarından kurtulmaya çalışan sanatçılar, yeni aktüel sanat türleri ile ilgilenmeye başlamışlardır. Grafik alanda iş üreten sanatçıların kendilerini ifade edebildiği en önemli alan ise afişlerdir. Sovyet dönemi afişleri analiz edildiğinde, illüstrasyonlarda klasik tarzın korunduğunu görebiliriz. Sanatçılar/tasarımcılar her ne kadar özgün bir eser çıkartmaya çalışsalar da kullanılan renkler, önceden belirlenmiş yazı karakterleri, insan figürlerinin yüz çizgileri ve anatomik yapıları, yine önceden belirlenmiş kompozisyonlar gibi görsel öğeler yapılan afişlerin anonimleşmesini de beraberinde getirmiştir. Bağımsızlık sonrası on yıllık dönem göz önüne alındığında ise her ne kadar afişin konuları açısından bir çeşitlilik ve zenginlik gözlenebilse de, afişlerin görsel dillerinde bir niteliksel düşüş olduğu söylenebilir. Bunun nedeni yıllardır belirli normlarla, o normlara bağlı kalarak

afiş tasarlamış olan bir tasarımcı neslin, birden bire tüm bu normlardan azade kalması olabilir.

Sovyetler Birliği dönemi, Azerbaycan toplumu için her ne kadar eğitim, sağlık ve sanayileşme gibi alanlarda olumlu bazı gelişmeleri içerse de aslında kültür, kimlik, özgürlük, demokrasi gibi olgu ve konular bağlamında olumsuz bir tarihsel kesit ve deneyimdir. Üstelik bu dönemde ülkenin birlik bünyesindeki yatırım, kaynak kullanımı ve dağılımında da adil bir pay aldığı söylenemez. Şöyleki, İlber Ortaylı'ya göre (Elma, 2004, s.3), Azerbaycan için Çarlık Dönemi dahi göreceli olarak Sovyet Dönemi'nden daha makul bir dönemdir. Çünkü Sovyet Dönemi'nde uzun süre, özellikle Haydar Aliyev Komünist Parti içinde önemli bir görev elde edene kadar Azerbaycan ve Nahçıvan'a önemli bir yatırım ve kaynak transferi yapılmamıştır. Aksine, Azerbaycan birliğin petrol ve tarım ürünleri ihtiyacının karşılandığı sömürülen bir ülke konumunda bırakılmıştır.

2000'li yıllar sonrası Azerbaycan afişlerinde bir dizi yeni yaratıcı çalışma ve görsel dilde gelişmeler gözlemlenmiştir. Afiş alanında yeni yetişen birtakım genç tasarımcıların, afişin yeni biçimleri ve türleri ile daha çok ilgilendikleri ve uluslararası tasarım dünyasını yakından takip ettikleri görülmektedir. Fotomontaj ve bilgisayar grafik işleme yazılımlarının imkanları bu dönemin afişlerinde yaygın olarak kullanılmıştır. Avrupa Oyunları ve İslami Dayanışma Oyunları gibi uluslararası organizasyonlara ait çalışmalara bakıldığında, özelde afiş tasarım dilinde, genelde ise grafik tasarım dilinde profesyonel seviyenin arttığı ve modern Azerbaycan afişinin günden güne geliştiği güvenle söylenebilir. Genç cumhuriyet modern kentleriyle, Haydar Aliyev Kültür Merkezi gibi sıradışı mimari eserleriyle ve çağdaş grafik tasarım ve afiş diliyle yeni bir yüzyıla adım atmaktadır.

KAYNAKÇA

Ağar, A. (t.y.) Azerbaycan'da Ulus İnşası ve Azerbaycan Halk Cumhuriyeti Dönemi (1918-1920), Erişim adresi:

https://www.academia.edu/38089485/Azerbaycanda_Ulus_%C4%B0n%C5%9Fasi_ve_Azerbaycan_Halk_Cumhuriyeti_1918-1920 Erişim tarihi: 20.11.2019

Aküzüm, F. (1974). Hürriyetten Yoksun Azerbaycan ve Kükreyen İstiklal, *Azerbaycan Dergisi*, Yıl: 23, Sayı: 210, 7.

Aliyev, R. (2011). Bağımsızlık Dönemi Azerbaycan Grafik sanatının gelişimi. Bakü.

Adıgüzel, S. (2007). Tiflis Edebî Muhitinde Molla Nasreddin Dergisi ve Dergide Tartışılan Konular, *Bilig Dergisi*, Sayı 41: 1-21

Abbaslı, S. ve Subaşı, T. (2018). Sovyetler Birliği'nin Rusçayı Azerbaycan'da Hâkim Kılma Politikaları, *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Vol. 3, Sayı/No. 1, s.260

Alaman, Ş. N. (2014). *Afişlerin Görsel ve İşlevsel Olarak İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (384650).

Britannica, A. (2000). "Karikatür", Cilt XIII, Ana Yayınları.

Bektaş, D. (1992). *Çağdaş Grafik Tasarımın Gelişimi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Becer, E. (2002). *İletişim ve Grafik Tasarım*, 3. Baskı. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

Berger, J. (1969). *Sanat ve Devrim* (B. Berker, Çev.) İstanbul: Agora.

Barnicoat, J. (1997). *Posters: A Concise History*. Londra: Thames&Hudson.

Bown, M. C. (1991). *Art under Stalin*, New York: Holmes and Meier Pub.

Bağirov, R. (2000). *Çağdaş Azerbaycan Resminde Gelenekten Yararlanma Sorunu* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (375387).

- Bussemer, T. (2008). Propaganda. Encyclopedia of Political Communication, Ed: L.L. Kaid and C. Holtz-Bacha, Los Angeles: Sage Publications, DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9781412953993.n544> pp: 658-661.
- Cebraioğlu, O. (2009). Çağdaş Azerbaycan Resim Sanatında Minyatür Etkileri. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 27 , Selçuk Üniversitesi. Konya.
- ÇAKI, C. (2018). Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman Propaganda Kartpostallarında Kullanılan Karikatürlerde Türklerin Sunumunun Göstergibilimsel Açıdan İncelenmesi. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (29), 73-94.
- Domenach, J. M. (2003). Politika ve Propaganda. (Tahsin Yücel. Çev.). 2. Basım. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Drucker, J. ve McVarish, E. (2009). Graphic Design History: A Critical Guide. New Jersey: Pearson Education Inc.
- Damirli. M. A. (t.y.). Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (1918-1920) Erişim adresi: [https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=357502&/Azerbaycan-Halk-Cumhuriyeti-\(1918-1920\)-/Dr.-Mehman-A.-Damirli-](https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=357502&/Azerbaycan-Halk-Cumhuriyeti-(1918-1920)-/Dr.-Mehman-A.-Damirli-) Erişim tarihi: 10.09.2019
- Enveroğlu, İ. (2005). *Çağdaş Azerbaycan Resim Sanatında Eski Türk Damgalarının Etkisi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (16174).
- Efendi, R. (2007). Azerbaycan Güzelsanatlari. Bakı: Şerg- Gerb Yayınevi.
- Fırat, N. S. (2008). *Savaş Fotoğraflarının Kullanımı Bağlamında Propaganda ve Manipülasyon* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (261429).
- Gasimov, C. (1977). Monografi Katalog. Bakü: Işık Yayınevi.
- Gill, G. (1980). The Soviet Leader Cult: Reflections on the Structure of Leadership in the Soviet Union. *British Journal of Political Science*. 10(2). 167-186.
- Golovchenko, K. (2014. 10 Eylül). История одного стандарта. Erişim Adresi: <https://typejournal.ru/articles/OST-1337> Erişim tarihi: 08.09.2018
- Gasimov, S. (2016). 20. Yüzyıl Azerbaycan Grafik Sanatının Gelişim Aşamaları. Bakü.

Gürsoy, Y. (2017). Fyodor Abramov ve bir uyanış öyküsü. Geçmişe Yolculuk. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler dergisi*. Cilt: 4, Sayı:11, 643-656.

Hacızade, B. (2009). Azerbaycan Karikatürünün Gelişim Aşamaları, *Kültür Evreni*. 202-210.

Hacızade, N. (2011). Neredeyse Dünyayı Değiştiren Dergi, *On5yirmi5 Gençlik Sitesi* içinden. Erişim adresi: <https://on5yirmi5.com/kitap-2/neredeysedunyayi-degistiren-dergi/> Erişim tarihi: 10.09.2019

İlizarov, B. S. (2015). Иосиф Сталин В Личинах И Масках Человека, Вождя, Ученого (Joseph Stalin, bir adam, lider ve bilim adamı maskelerinde). Erişim adresi: <https://www.litmir.me/br/?b=253680&p=1> Erişim Tarihi. 29.10.2019

İlbeyi, G. (1994). Baskıresim. *Anadolu Sanat Dergisi*, Sayı 2, Aralık, s. 59.

İbrahimzade, K. (2005). Halk Devlet Sanat üçgeni içine Azim Azimzade, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45, 1 (2005) 133-145, Ankara.

İbrahimov, T. (2004). Azerbaycanda Afiş Sanatı. Bakü.

İltaş, U. (2019). Türk Tiyatro Afişleri ve Devlet Tiyatroları İçin Afiş Tasarımları. Yüksek lisans tezi. Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Lefkoşa.

Jikji. (2010). *Academic Dictionaries and Encyclopedias* içinden, Erişim adresi: <https://enacademic.com/dic.nsf/enwiki/1501212> Erişim: 20.12.2019

Jowett, S. G. ve Victoria, O. (2014). *Propaganda & Persuasion*. USA: Sage.

Karaman, E. (2010). Düünden Bugüne Azerbaycan'da Alfabe, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2: 130-143

Keskin, İ. (2014). 18. Yüzyıl Sonunda Matbaanın Yeniden Doğuşu Alois Senefelder Ve Litografi. Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi. Görsel İletişim Tasarımı Bölümü. *RH+ ART Magazine Dergisi*, Sayı.106, 30

Kerimov, K. (1992). Azerbaycan Güzel Sanatları, Bakü: Işık Yayınevi.

Kolesnikova, L. E. (2016, 9 Eylül). «Окна ТАСС» — оружие Победы. («Окно ТАСС» – Zafer Silahı), *Bilgi Çatışması* içinden. Erişim adrei: <http://history.milportal.ru/okna-tass-oruzhie-pobedy/> Erişim tarihi: 08.09.2018

Kazımov, N., Rzaguliyev, E. ve Şahtahtinskaya, E. Katalog (1967). Azerbaycanlı Sanatçıların Eser Sergisi Kataloğu. Kaunas.

Kahramanova, N. (2018). Azerbaycan Dilinin Devlet Dili İlan Olunmasından Yüz Yıl Geçti. *Nizami Ganjavi Ulusal Azerbaycan Edebiyatı Müzesi* içinden. Erişim adresi: <https://nizamimuseum.az/az/news/1595> Erişim tarihi: 18.10.2019

Kenez, P. (1985). *The Birth of the Propaganda State: Soviet Methods of Mass Mobilization, 1917-1929*. New York: Cambridge University Press.

Kerimova, S. (2018). Sanat Eserlerinin Analizi . Tarihsel-Kültürel Analiz “Leniniana”. Azerbaycan Devlet Kültür ve Sanat Üniversitesi. Ders Kitabı. Bakü.

Levchenko, M. (2015). Что такое советский лetterинг и как он появился? (Sovyet yazısı nedir ve nasıl ortaya çıktı?) Erişim adresi: <https://daily.afisha.ru/archive/vozduh/technology/soviet-lettering/> Erişim tarihi: 08.09.2018

Mehdiyeva, A. T. (2017). SSCB'de Sosyokültürel Ortam. Antalya: Orkun&Ozan

Mirza, B. (1953). Azerbaycan Muhacirlik Matbuatının Otuz Yıllığı, *Azerbaycan Dergisi*, Yıl: 2, Sayı: 7 (19), 8-12.

Moore, C. (2010). *Propaganda Prints: A History of Art in the Service of Social and Political Change*, Londra: A&C Black Publishers.

Mirzaliyeva, F. (2016). Azerbaycan Enerji Politikaları ve Türkiye ile İş Birliği. *İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER)* içinden, Erişim adresi: https://insamer.com/tr/azerbaycan-enerji-politikalari-ve-turkiye-ile-is-birligi_430.html , Erişim Tarihi: 15.10.2019

Mercin, L. (t.y.). Minyatür Sanatı. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi. Görsel İletişim Tasarımı Bölümü. Erişim adresi: <https://baytekinbalkan.com/blog/detay/minyatur-sanati> Erişim tarihi: 10.09.2019

Mencet, M. S. (2018). Türkiye ve Azerbaycan'da Mizah Yayıncılığı Geleneği: Benzerlik ve Farklılıklar. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi/ ISSN:1308-9633 / Nisan-2018 Cilt:10 Sayı:1 (19)*

Nüket, E. ve Muzaffer, S. (2018). Sosyal Bilimler İletişim ve Medya. Ankara: Bizim Dijital Matbaacılık.

Nezerov, H. (1988). Monografi Katalog. Bakü: Işık Yayınevi.

Nezirova, S. (1976). Sema, Güneş ve Ressamlık; / Ressam Cavadov Mircavad Hakkında. Bakü: Gobustan Dergisi.

Onaran, A. Ş. (1984). Kamuoyu El Kitabı. İstanbul: Filiz Kitabevi Yayınları, (1.bası).

Purvis, A. W. ve Meggs, P. B. (2006). Meggs' History of Graphic Design. 4th Ed. ISBN13: 9780471699026, ISBN10: 0471699020. New York: John Wiley & Sons.

Pisch, A. (2016). The Personality Cult of Stalin in Soviet Posters, 1929–1953. Archetypes, *Inventions and Fabrications*. Australia: ANU Press, 88.

Park, G. V. ve Lee, C. (t.y.). Jikji in the World. Friendly Korea, My Friend's Country içinden. Erişim adresi: http://www.prkorea.com/english/e_truth/e_truth5_3.htm
Erişim tarihi: 20.12.2019

Plakat: 1. Bölüm, Erişim adresi: <https://www.ourbaku.com/index.php/ПІЯКАТЫ>
Erişim tarihi: 25.08.2019

Rees, E. A. (2004). Leader Cults: Varieties, Preconditions and Functions, In the Leader Cult in Communist Dictatorships, London: Palgrave Macmillan Press.

Rızvanoğlu, K. (2001). *Propaganda Afişlerinin Tarihsel Gelişimi. Başlangıcından 1968'e* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (101827).

Ramazanov, S. (2014). *Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Resim Sanatında Farklılaşma Eğilimleri* (Yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar. Yayın Tipi: Dissertations. Antalya: Akdeniz University Library Catalog. Erişim: akd.0071096.

Riasanovsky, V. N. ve Steinberg, D. M. (2011). Rusya Tarihi. (Figen Dereli, Çev.). İstanbul: İnkılap Yayınları.

ROSTA windows: the art of satirical poster. (2014). Tass Russian News Agency içinden, Erişim adresi: <https://tass.com/russia/747405> Erişim: 25.12.2019

- Sezer, A. (2003). İkinci Dünya Savaşında İletişim ve Propaganda. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Sabancı, S. (2006). *Azerbaycan Resim Sanatında Çizginin Yeri ve Öneminin Resim Eğitimi Açısından İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (190485).
- Swietochowski, T. (1985). "Russian Azerbaijan 1905-1920" The Shaping of National identity in a Muslim Community. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Sovet Posters 1917-1991. Erişim adresi: <https://www.sovietposters.com/> Erişim tarihi: 15.11.2018
- Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi (SDAM). (Şubat 2018). Kadim Bir Harp Yöntemi Propaganda.
- Şahverdiyev, A. (2006). Azerbaycan Basın Tarihi. Bakü: Eğitim Yayınevi.
- Şerif, A. (2007). 20. Yüzyıl Azerbaycan'ın Yaratıcı Kuşakları. Bakü: Ebilov, Zeynalov ve Oğulları Yayınevi.
- Şahtaxtinskaya, E. (1989). Katalog. Bakü: Azerbaycan KP MK-nın Komünist Yayınevi.
- Şahtaxtinskaya, E. 1930 – 1996. (2013). Katalog. Grafik boyama poster. Bakü: Servet Yayınevi.
- Topbaş, H. (2003). *Seçmenlerin motive edilmesinde siyasal afişlerin rolü: 1999 genel ve yerel seçimlerinde CHP ve MHP'nin kullanmış oldukları siyasal afişler örneği* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (133883).
- Terlanov, M. A. (1950). Azerbaycan Ressamlarının Plakat Sergisi Katalogu. Bakü: Azərneşr Yayınevi.
- Terlanov, M. ve Efendiyev, R. (1958). Sovyet Azerbaycanı'nın Sanatı, 3.seri, N.5, Bakı: Azərneşr Yayınevi.
- Terlanov, M. ve Efendiyev, R. (1963). Azerbaycan Sovyet Grafiği. Bakı: Azərneşr Yayınevi.

Taşcıoğlu, M. (2016). Grafik Tasarımda Litografinin Yeri ve Henri de Toulouse-Lautrec'in Afiş Tasarımları, STD - Sayfa 187-202

Taylor, P. M. (2003). Munitions of the Mind: A History of Propaganda from the Ancient World to the Present Day. Manchester University Press.

Uğur, E. (2018). Afişte Yer Alan Tipografik Unsurların Zemin Rengi Açısından Okunabilirlik Analizi, *Social Mentality And Researcher Thinkers Journal*, Vol 4 / Issue 10 / p: 250-262

Uçar, T. F. (2004). Görsel İletişim ve Grafik. İstanbul: İnkılap Yayınevi.

Yavuzer, A. (2014). *Birinci ve İkinci Dünya Savaşları Sırasında Basılan Savaş Afişleri* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (375363).

Yayla, H. (2014). *Afiş Sanatının Görsel İletişim Sanatlarındaki Yeri* (Yüksek lisans tezi) YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (358173).

Yalur, R. (2014). *1990-2013 Yılları Arasında Afiş ve Sosyal Afişlerin Grafik Tasarım ve Teknolojik Açıdan İncelenmesi* (Yüksek lisans tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (375387).

Yakar, Ü. (2018). 1920-1930 Yıllarında Azerbaycan'ın Milli ve Manevi Değerlerine Karşı Sovyet Rusya Tarafından Yürütölen Asimilasyon Siyaseti. *VAKANÜVİS-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Yıl/Vol. 3, Sayı/No. 1 Bahar, ISSN: 2149-9535.

KİŞİSEL İLETİŞİM

Arif Azizov (Arif Aziz), 1943, Azerbaycan Devlet Kültür ve Sanat Üniversitesi, Prof. Dr. Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Ressam Grafiker.

Ağadadaş Gasımov, 1962, Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi, Doç. Dr., Grafik Tasarım Fakültesi, Grafik Bölümü, Ressam Grafiker.

Etibar Nezerov, Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi, Dr. Öğr. Üyesi, Ressamlık Fakültesi, Grafik Bölüm, Grafiker.

Hacıemi Atakişiyev, 1951, Azərbaycan Reamlamcılar Derneği Başkanı.

Haşim Elçiyev, 1948, Azərbaycan Devlet Ressamlık Akademisi, Doç.Dr., Ressamlık Fakultesi, Grafik Bölümü, Ressam Grafiker.

Kirman Abdin, 1959, Azərbaycan Sanatçılar Birliği ve Azərbaycan Karikatürçüler Birliği Üyesi. Grafiker.

Mirazer Abdullayev, 1971, Azərbaycan Devlet Kültür ve Sanat Üniversitesi, Dr. Öğr. Üyesi, Güzel Sanatlar Fakultesi, Resim Bölümü, Renkkar.

Sevil Kerimova, 1975, Azərbaycan Devlet Kültür ve Sanat Üniversitesi, Doç.Dr., Güzel Sanatlar Fakultesi, Resim Bölümü, Sanat Tarihçisi.

Vügar Aliyev, (Vügar Ali). 1970, Azərbaycan Devlet Kültür ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Dr.Öğr. Üyesi, Ressamlık Fakultesi, Ressam Grafiker.

Zaur Kantamirov, 1942, Prof. Dr., Azərbaycan Sanatçısı, Ressam Grafiker.

T. C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
Güzel Sanatlar Enstitüsü Müdürlüğü

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Nargiz Alakbarova
Doğum Yeri	Azerbaycan / Bakü
Doğum Tarihi	12.07.1989

İletişim Bilgileri

Telefon	+90 546 638 53 58
e-posta	nergizalekberova@gmail.com
Adres:	Sakarya Bulv. Karşıyaka Mahallesi, 3932 Sk.

Eğitim Bilgileri

Lise	129 No-lu Tam Ortaokul (1995-2006)
Lisans	Azerbaycan Devlet Mimarlık ve İnşaat Üniversitesi / Endüstriyel Grafik ve Reklam Bölümü (2006- 2010)
Yüksek Lisans	Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi / Sanat ve Tasarım

Kariyer Bilgileri*

İş Deneyimi	M Dekor Reklam Şirketi – Stajer / Uzman Grafiker AYS MED Klinik – Uzman Grafiker Max Media Reklam Ajansı – Uzman Grafiker Azer Türk Bank –Baş Uzman Grafiker
Kurs-Sertifika	Social Media Marketing courses / 2016
Aldığı Ödüller	Orient ITM / Certificate of Participation Marketing.az / Certificate of Participation
Üyelikler	
İlgi Alanları	Tasarım Yapmak, Sosyal Media, Kitap Okumak, Müzik Dinlemek, Gezmek
Referanslar	

İmza